Vlastništvo J. Eladorić

O SVEĆENIČTVU.

BESJEDA

SV. GREGORA NAZIANČANINA.

S GRČKOGA JEZIKA NA HRVACKI PRENESAO

I

NEKIM OPASKAMA POPRATIO

J. RIEGER,
DOKTOR BOGOSLOVJA.

ZAGREB 1889.
TISKARA SCHOLZ I KRALJ.

16219

Štiocu.

Mnogo je već godina tomu što sam ja kano mlad profesor s neizmjernom slašću čitao prvi put raspravu svetoga Gregora o svećeničtvu. I odmah pri prvom čitanju porodila se je u mojem duhu misao ovo božanstveno djelo u hrvackom ruhu iznijeti pred naš narod, na oseb pred naš kler, da bi se rajio iz daleka naziruć kako se taj silni duh vije u nebeske visine, ognjene oči upirući u more nestvorenoga svjetla. Od tijela otkinut, od zemlje odmaknut, njegov je duh, i na javi i u snu, oblijetao istinito svjetlo, i u njem vidio istinâ koje ostaju sakrite drugim zemnicima. Za to je on i znao o božanstvenim tajnama govoriti kako rijetko koj smrtnik. To mu je posvjedočila i kršćanska svijest davši njemu jedinomu medju ocima dično ime ὁ θεολογος. Kakovim je zablješćujućim svjetlom gorila luč njegova duha, dok je tijelom na zemlji još boravio, doznajemo — da drugo premučim — od svetoga Jeronima koj je, i sam na veliku već glasu zbog svoje izvanredne učenosti, kad mu je bilo oko pedeset godina, iz Sirije došao u Carigrad, da bi se naužio njegova nauka, i nagledao njegove svetosti. I tako ga je opčarala duša Gregorova da je godinu dana i dulje blažen boravio š njime, ter ga i kašnje uvijek s ponosom nazivao svojim učiteljem.[1] I slovijenski apoštol, filosof Kyril, premećući svete oce da bi si izmedju njih duhu izabrao vodja, od svih je najviše zavolio Naziančanina, ter njegovih dijela ni kada nije pušćao iz ruku. Kad i ne bi bilo drugih razloga, već za to što su, naš ponos i dika naša, Jeronim i Kyril, izabrali Gregora za svoga učitelja, imao bi njegov spomen našemu srcu biti nada sve drag, imala bi njegova djela

[1] Na primjer: Gregorius, vir eloquentissimus, praeceptor meus quo scripturas explanante didici. (De viris illustribus.)

našemu duhu biti najmilija zabava. A ja znam da se i proslavljeni nastavljač Kyrilova djela medju nama, hrvacki vladika J. J. Strosmajer, mišlju mnogo i rado zabavlja s teologom Gregorom. I za to je mojemu srcu velika utjeha da će ovo djelce o svećeničtvu biti i spomen na pedesetgodišnjicu svećeničtva koju je on, miljenik svoga naroda, ljetos slavio na stolici Kyrilova brata, svetoga Metodija. Dok me bude živa, ne ću prestati zahvalan biti, i velikomu vladiki za toliku ljubav kojom me je sirotu pod svojim krovom obsipao, i dobromu bogu za tolike milosti kojima me je, nevrijedna, u njegovu domu obdario. I te sile ne ima koja bi mogla iz moje duše izbrisati milu sliku J. J. Strosmajera.

Dr. J. Rieger.

---

[1] Ova besjeda ima obično natpis περὶ φυγῆς — o bijegu, što se u njoj sveti pisac pravda za što je, prestravljen teretom svećeničke službe, pobjegao u samoću, a za što se opet povratio. Jer pako sva skoro besjeda nije drugo nego veličanje svećeničkoga dostojanstva, za to se je meni vidjelo zgodnije dati joj natpis „o svećeničtvu“, da bi svaki već po naslovu znao što će u njoj naći.

Ziće sv. Gregora Nazianzenca.

U tihom zaselku Ariancu, ne daleko od Nazianca, grada u II Kapadociji, ugledao je Gregor božje svjetlo 329 ili 330. Njegov otac Gregor, plemenita duša, dugo je slijepao u hypsistarskoj[1] bludnji, dok mu se na vruće molitve njegove žene Nonne ne otvoriše oči ter on, sav zadivljen, spozna ljepotu kršćanske istine. Spoznavši svjetlo, posta on čedo svjetla, ter je tolikim žarom ljubio kršćanske krijeposti, da ga je sva općina jednim glasom izabrala za svoga starešinu, biskupa. Nonna, iz materine utrobe sveta, gorila je tolikim ognjem ljubavi te je posvetila svu obitelj: na ime svoga muža, i djecu: našega Gregora, mladjega mu brata Cezarija, i lijepu im sestricu Gorgoniju. Sveta mati ljubila je od svega srca svoj porod, ali joj je najjače prirasao za srce naš Gregor koga je slatko nazivala „moje čedo.“ Razlog pako toj izrednoj ljubavi bio je taj što ga je smatrala darom, od boga isprošenim, za što ga je, prije nego ga je rodila, bogu posvetila.[2] Željna naime muškoga čeda, pobožna žena, i ako već u godinama, nije prestala dosadjivati bogu da bi joj poklonio čedo; u zamjenu, da će ga ona posvetiti njegovoj službi. I onaj koj je rekao „prosite i biti će vam“ održao je riječ i taj put, i Nonna osjeti da je postala majkom. I kada je jednoga dana, radujući se božjemu daru, usnula blažena, prividi joj se u snu muško čedo, i ču mu ime Gregor. Kad je pako rodila dijete, kliknu u čudu da je to ono dijete koje joj se je bilo, još nero-

[1] Hypsistarije spominje Gregor u jednoj (18) besjedi, i njegov prijatelj, brat Vasilja Velikoga, Gregor Nyssenac, u djelu protiv Evnomija. Iz tih, i ako oskudnih, vrela doznajemo da su hypsistariji 1 priznavali jednoga boga, koga su nazivali Svevišnji, ὕψιστος. Od tuda jim i ime. 2 Odbacivši obrezavanje, slavili su sedmi dan (σαββατον), i obdržavali neke propise o jelima. 3 Nisu se klanjali kipovima (εἰδωλα), niti su prikazivali žrtve, ali su davali čast ognju i svjetlu (τιμωσι το πυρ και ταλυχνα). Pravom dakle imenuje ih Gregor sektom polak židskom polak poganskom.

[2] Θεῳ
Ὡι πριν γενεσθαι μ' ἡ τεκουσ' ὑπεσχετο.
(Carm. De vita).

djeno, prizrelo u snu, i nadjenu mu ime Gregor. I uze plod utrobe svoje u ruke, i prikaza ga bogu da bude njegovo. Objačivši se dijete na toliko te je u njem drijemajuće božje svjetlo počelo pregledavati, mati nije kasnila podučiti ga da nije svoj nego božji. I jer je taj dar bio bogu drag, tolika se je milost spustila na dijete, da je pazilo na se kano na nešto sveto, da se ne bi ničim oskvrnulo. I roditelji pristupali su djetetu s velikim počitanjem, jer je bilo posvećeno bogu. Još dijete, ponašao se je mali Gregor kano čovjek: najsladja mu je bila zabava čitati svete knjige, i slušati razgovore svetih ljudi. Kada je dorasao za knjigu, posla ga otac u Cezareju, glavni grad Kapadocije, gdje se je pridružio prvim učiteljima, jeda bi njihovim znanjem uresio svoj duh. Po tom otide u Palestinu, slušat glasite retore, da se od njih nauči, ne živjeti razuzdano, nego liepo i čarobno besjediti. Zatravljen ljepotom mudrosti, posjeti i Aleksandriju, veliko ognjište filosofskoga znanja u ono vrijeme. Da ovjenča svoje nauke i dovrši znanje, valjalo mu je još pohoditi Atinu, koju su nazivali „materom svakoga znanja.“ Putujući na moru, dospeo je u tako strašnu pogibao, te nije na nju zaboravio dok je bio živ. Razbiješnjeno more sada je valjalo nad ladju vodene gore da ju pokriju, sada rastvaralo ponore da ju progutaju; nebo pako, crno kano ugljen, ropotalo je stašnim gromovima, i bacalo ognjene munje u pjeneće se valove. Obezna-nivši se od tolike strahote, očajaše svi, i vapijahu, lomeći rukama, bogu da bi se na njih smilovao. Ali najveće muke trpio je mladi Gregor, koj se je groba u morskim vodama bojao najviše za to što još nije bio opran svećenom vodom, a u ušima su mu ječile one riječi: poginuti će onaj koj ne vjeruje, te se ne opere svetom vodom. I u najvećoj muci, potrgavši haljine, baci se na lice, i uze naricati tako milo tako bolno, da su svi, zaboravivši na se, skupili se oko njega. I izmiješavši svoje vapaje s njegovima, svi su se š njime molili njegovu bogu. I eto more se stiša, tiho valjajuć svoje vode, a nebo, stresavši crninu, pokaza svoje milo lice, na kojem je blistalo srebro treperećih zvijezda. Svi koji su bili na ladji, došavši k sebi, priznaše da je Gregorov bog pravi bog, i vjerovaše u njega. Kada je uzrujana Gregorova duša u najvećoj pogibli očajnički otimala se smrti koja mu je bila tako blizu, silovite trzaje njegove duše osjetila je i roditeljska ljubav, ter su i otač i mati, strepeći za svoje čedo, uzdisali i vapili bogu, da bi im izbavio dijete iz pogibli koju su slutili. I molitva roditeljskoga srca doprla je do božjega prijestola. Kada je na ime pogibao bila najveća, prividi se nekomu mladu momku, koj je Gregorovu srcu bio osobito drag, njegova

mati, kako bez duše leti po moru k ladji, i kako se stigavši, upire da ju otisne kraju. Još nam je spomenuti da je pri toj zgodi Gregor ponovio materin zavjet, da će samo bogu služiti ako ga spase, ter je tako dvaput bio posvećen bogu: i materinim zavjetom, i svojim obećanjem.[1]

U Atini našao je Gregor što mu je tražilo srce, učitelja duhovitih i glasitih, „kojima je ime dopiralo tako daleko kako i Atini." Za kratko vrijeme znao je sav grad za Gregora, medju tolikim djacima najboljega djaka, medju trnjem opće iskvarenosti mirisav cvijet. Ali kud je i kamo izišao na veći glas, kad se je s sjajem njegova uma i svetosti slio sjaj uma i srca od njegova, i dobom i znanjem starijega, prijatelja Vasilja. Čim je Vasilj došao u Atinu, odmah se prepoznaše njihove srodne duše, i otvorivši se jedna drugoj, tako se smiješaše, ter postaše u dvijem tjelesima jedna duša.[2] Da budu uvijek skupa, smjestiše se u jednom stanu, i za jednim su stolom zajedno postili. Tako su na ime već tada bili, jedan i drugi, u krijeposti jaki, da im je mrska bila svaka tjelesna slast te nisu znali za drugu hranu, nego hljeb i vodu. Velika iskvarenost grada, kojoj je malo koj mlad čovjek mogao odoljeti, njih se nije primila ni malo, oni su bili „kano slatka rijeka koja, protičući morem, ne prima od njegove soli." Mogli su pako usrijed tolika blata sačuvati se čisti, jedno za to što su bili strogi krotitelji tijela, te mu nisu davali nego samo toliko da može služiti duhu; drugo za to što su uvijek boravili u svojoj, svetim dahom ugodnih bogu molitva posvećenoj sobici, iz koje nisu bez velike potrebe izlazili nikad: „za dva smo samo puta znali u gradu, za onaj koj vodi u crkvu, i onaj koj vodi u školu." I tako su oni ne samo očuvali se od gradskih opačina, nego su svaki dan stupali više na ljestvama kršćanskih krijeposti, jer „gledajući jedan u drugoga, oni su se natjecali u svakom dobru, ne da jedan preteče drugoga i bude prvi, nego da jedan drugomu pusti prvo mjesto, te se divi njegovoj izvrsnosti." I postajahu od dana do dana duhom svjetliji, srcem ljepši, a za to draži i bogu i ljudima. Pokupivši sve znanje koje su u Atina našli, namisliše oba prijatelja povratiti se svaki svojemu domu, presrećni što su našli najveće blago na tom svijetu, pravo prijateljstvo. Kad će poći, ispratiše ih i učitelji i učenici, i drugoga svijeta velika množina. I otpustivši Vasilja, kojemu se ni-

[1] *Σος εἰμι και το πριν και νυν ἐτι.*
Συ δ ι ς με ληψῃ, κτημα των σοι τιμιων,
Γης και θαλασσης δωρον ἐξηγνισμενον,
Εὐ χῃ τε μητρος και φοβοις ἐξαισιοις. (De vita.)

[2] *Τα παντα μεν δη κοινα, και ψυχη μια*
Δυοιν δ οὐσα σωματων διαστασιν. (De vita.)

tko nije smio opirati, navališe na Gregora da bi još koje vrijeme ostao medju njima, i djačku stolicu zamjenivši učiteljskom, da bi i njima ostavio od svoga znanja. I nagovoriše ga, ali za kratko samo vrijeme. Pljesak povladjivanja nije mu bio ugodan, a mrska mu je bila slava kojom su ga odlikovali. Bez Vasilja bio mu je i onako sav grad prazan, a k tomu ga je srce vuklo k roditeljima, da im starcima plati ljubav, koju im je bio dužan. Ukrade se dakle iz grada, težak znanjem, put mile otačbine. U Carigradu, jer tuda je putovao, namjeri se na brata Cezarija koj se je iz Aleksandrije, gdje je bio na naucima, vraćao i on roditeljima. Tako se je i opet ispunila želja pobožnoj Nonni, koja je u tihim molitvama bez prestanja uzdisala da bi joj se oba sina u isto vrijeme vrnula na materinje srce. Došav Gregor u Nazianc, prvo mu je bilo djelo da se okupa u vodi kršćenja, jeda bi vrijedan bio služiti bogu i dušom i tijelom. Jer mu pako nisu dali mira roditelji, i jer je sva općina hlepila užiti se njegove slatke rečitosti, nije se mogao odhrvati Gregor da nekoliko puti ne bjesedi pred općinom. Kad je otac vidio kolikom slašću svijet sluša njegova sina, kad je vidio kako silan duh trepeće u njegovoj riječi, zaželi položiti mu ruke za svećenika. Ali je ocu u ludo bila sva slatkoća rečitosti, Gregora je srce vuklo u samoću, samo u samoću, da žive bogu i sebi. I otevši se roditeljskomu naručaju, pohiti u prijateljski zagrljaj Vasilja u Pont, da š njime skupa žive kano pravi filosof. Tuj su oba prijatelja, vrativši se, bili blaženi. Skupa su radili, skupa se molili, skupa i učili. I danas se nasladjujemo plodom njihovih zajedničkih nauka, djelom „Philokalia“, u kojem su pčelinjom marljivošću nanizali najljepša mjesta iz Origenovih spisa. Nikada ne bi Gregor bio ostavio svoju tako milu samoću, da ga nisu veće dužnosti prisilile. Tako se je dogodilo taj put, tako i poslije više puti. Općina u Naziancu bijaše na lijepom glasu zbog čiste vjere i prave pobožnosti, te su ju nazivali arhom Noemovom. Ali zli duh, nenavidnik svega što je lijepo i bogu drago, znao se je i u nju uvući, da bi ju pokvario. Za cara Konstancija bila su zlatna vremena Arijevcima. Imajući svaku slobodu, gonili su i mučili pravoslavne biskupe i njihova stada po miloj volji; klevete navodeći za razloge, skidali su pravovjerne pastire, te ih zamijenjivali bezdušnim ereticima; ne mogući grješnim očima gledati njihove svete sastanke, otimali su jim na silu crkve, razgoneći zaplašeno stado u špilje i šume. Mnogi su pravoslavni biskupi viteškim srcem opriječili se goniteljima, pripravni svako zlo trpiti za vjeru. Ali ih je bilo ne malen broj i takovih, koji su se pogadjali s ereticima, da bi se oslobodili gonjenja.

Otac Gregorov ne bi se ni za što na svijetu bio iznevjerio spoznanoj istini, ali njega su znali zavesti zli prijatelji, služeći se njegovim slabim znanjem, da je ne samo općio s ereticima, nego i potpisao eretičnu, ne po riječima nego po misli, sirmijsku, u Riminu prihvaćenu, formulu: da je sin ocu (ne ὁμοούσιος kako je bilo odlučeno u Nikeji, nego) ὅμοιος κατα παντα. Kada je o tome doletio glas monasima, oni prekinuše općenje s biskupom, eretikom, povedavši za sobom i mnogo naroda. Starcu Gregoru mračilo se je pred očima, gledajuć nesreću kojoj je bio povod, i nije si znao pomoći. Priskoči dakle sin da izmiri oca s općinom, pastira s stadom. Nagovorivši oca da bi općinu prosio za prošćenje, postavi se Gregor medju pastira i stado: otac, gledajući u ljubljenoga sina, ponizuje se, i priznajuć pogrešku prosi za prošćenje; a općina, gledajuć u štovanoga filosofa, rado prašća ocu. I bijaše veselje veliko u Naziancu i svoj okolici. Ali najviše veselio se je mladi Gregor, kojemu je krvarilo srce gledajući kako se eretici zlobno smiju i rugaju nesreći nekoć tako slavne općine. Povraćenu ljubav medju pastirom i općinom proslavio je Gregor besjedama „o miru.“ Više nego nikada želio je sada stari Gregor da mu ljubljeni i slavljeni sin ostane kod njega, i uzveden na prezviterskú čast da mu pomaže nositi preteško za njega breme starešinstva; ali sin ni da bi čuti o tome. Što će sada, za svoje stado više nego za se zabrinuti, otac? Pod božjom službom na rodjenje Kristovo, 361, pristupi on svomu, ništa ne sluteću sinu, i položivši mu ruke, učini ga prezviterom, proti njegovoj volji i na silu.[1] Taj nenadani dogodjaj tako je potresao Gregorov, i ako silni duh, te se je izgubio, i nije znao što će. I ukrade se ocu i općini, i pobjegne u Pont prijatelju Vasilju, da bi se na njegovu srcu isplakao, da bi od njegova jakoga duha dobio snage njegov prestravljeni duh. I primiri se po malo Gregor, nasladjujuć se samoćom i prijateljstvom. Ostati tako do smrti, nikada se ne vraćati u taj zločesti svijet, to mu je bila vruća i prva želja. Ali čovjek nije na zemlji da sebi ugadja, nego da trpi, i svoju volju gazeći drugima da služi. I ako je Gregor radio zaboraviti na svijet, nije svijet na njega zaboravio. Iz Nazianca dolazili su mu česti gla-

[1] Kada se veli da je stari Gregor svoga sina učinio svećenikom na silu i proti njegovoj volji, ove riječi imaju se razumijevati tako: 1 mladji Gregor nije želio te časti, nije išao za njom; dà 2 on se je nje plašio, misleći da je njegova snaga preslaba za tolik teret; i za to 3 da je bilo do njega, on bi bio rekao: ne ću; ali jer ga otac nije pitao, nego mu je „kao tiran“ naložio tako teško breme, on se je, i ako strepeći, pokorio veleć u srcu: budi volja tvoja, hoću.

sovi kako neutješni roditelji za njim gorko tuže što ih je ostavio stare i iznemogle, on za koga su se nadali da će im u starosti biti štap; što se nije mogao strpiti nekoliko dana, dok je u njima, slabim starcima, duša; kad bi im zaklopio oči, da bi mogao s milim bogom ići za svojim srcem; niti bog da ne prašća djeci koja zaboravljaju na stare roditelje. Još su mu dolazili glasovi da se o njem svašta po gradu govori: jedni da ga nazivaju strašljivcem što se plaši časti i službe pred kojom drugi ne uzmiču; drugi da govore, s oholosti da se je udaljio iz grada, kano da mu se premalena vidi čast prezviterska, njemu koga želja vuče za biskupskim činom. Da tim krivičnim glasovima učini kraj, i da utješi rastužene roditelje, povrati se Gregor u Nazianc. Rastepsti krive glasove koje su o njem širili ljudi, što lakoumni što zlobni, razloži Gregor općini u dugoj besjedi: s kojih je razloga prije bio pobjegao, a s kojih se je razloga sada povratio. On je osvjedočen da će svatko pravedan, ako zdravo sudi, čuvši njegove razloge, dati mu za pravo, i što je pobjegao, i što se je opet vratio. Tu besjedu, po samom Gregoru prečinjenu i raširenu, donosimo u hrvackom prijevodu. I tako se je ispunila želja staromu Gregoru. S kakovim je on veseljem gledao sina koj je, ostavivši mu čast, na svoja ledja preuzeo njegovo teško breme, da vjerno stado otima svijetu i predobiva za nebo! Novih briga doneslo je Gregoru gonjenje Julijana odmetnika. Nije Julijan, po primjeru svojih predaka, na smrt odsudjivao kršćane samo za to što su kršćani, u suprot on je kršćanima bio zavidan za mučenike, znajući da su mučenici dika i slava kršćanstva, i da je mučenička krv plodno sjeme iz kojega niču novi kršćani. Ne ubijanjem nego predobivanjem manjio je broj kršćana. Predobivao je pako kako je koga znao i mogao: jedne milom, druge silom. Koji se nisu dali ni ovako ni onako, one je ubijao duševno, mećući ih na rug, plaćajuć klevetnike da na njih govore svako zlo. Najviše im je mislio škoditi zabranom da kršćani ne smiju naučati klasične pisce grčke i latinske. Sada je za kršćanske učitelje nastala potreba nadomjestiti mladosti pisce koji su im bili zabranjeni, te su oni, medju njima i Gregor, u stihove zamatili kršćanske istine, da budu mladosti mjesto poganskih knjiga. Nego prevario bi se tko bi mislio da Julijan nije odsudjivao na smrt, ali tek onda, kad nisu pomogli drugi načini. Okrutniji od careva koji su ubijali samo tjelesa, Julijan je najprije ubijao duše, i onda istom predavao tjelesa na smrt. Lijepo je i slatko umirati za istinu i krijepost, ali je teško i gorko umirati za zlo djelo, koje ti je zloba naprtila. Julijan je kršćane mrzio i odsudjivao samo za to što su bili kršćani, ali je

svijet imao misliti da umiru kano zločinci, i sveti mučenici išli su na gubilišće s žigom sramote.[1] Kada će tiran koga da smrvi, lako je naći krivih svjedoka i besvjesnih sudaca, a bedasta svjetina — ta ludjacima ne ima broja — uvijek je, i ako na svoju štetu, pripravna dati za pravo silnicima, koji hine pravednost. Tako je taj zvijer, kako ga imenuje Gregor, ubijao svojim žrtvama najprije duše, a po tom tjelesa. Na sreću nije mu bilo dano dugo bijesniti. Kada ga je odnesla nesreća, popratio ga je Gregor dvijem oštrim besjedama. U jednoj tih besijeda pripovijeda kako mu je za Julijana zapelo oko već u Atini, kada su oba bili na naucima. Onda mu je već čitao iz nemirna lica, i pogadjao iz čudna ponašanja da će od njega postati jako zločest čovjek.[2] Za cara Valenta čudo su eretici bijesnili u Cezareji. Biskup Evzebij, dobar čovjek, ali bez velika znanja, bio je preslab uspješno se oprijeti takovu neprijatelju. Vasilj, tada već prezviter, znao je za tu nesreću, ali mu se nije dalo priskočiti biskupu s kojim, ne zna se pravo za što, nije bio dobar. Skoči se dakle Gregor na ponovljene molbe Evzebijeve, da rastjera eretike, i povrati mir pravoslavnomu stadu. Na njegovu riječ pohiti i Vasilj, metnuvši svaku drugu misao na stranu. I kano vjetar maglu, rastjeraše ta dva viteza nebrojene legije neprijatelja. I bijaše slava velika. U skoro za tim preseli se Evzebij u vječnost. „Vasilja birajte ako ste radi imati odlična druga“, pisao je Gregor u očevo ime biskupima. „Vasilja prosite za biskupa ako vam je do vašega spasa,“ pisao je cezarejskoj općini. Ljubio je Gregor prijatelja, ali više nego njega ljubio je crkvu, i za to je radio, da bi u njoj svijetila tako sjajna luč. I njegova se želja ispuni, Vasilj posta cezarejskim mitropolitom. I ako star i nemoćan, pribivao je i stari Gregor, po svojoj dužnosti, njegovu uzvedenju. Mrtav više nego živ dovezao se je u Cezareju, a zdrav i veseo povrati se po obavljenom činu doma, da je svima bilo za čudo. I našega je Gregora srce vuklo biti na slavi svoga prijatelja, ali kako su i jedan i drugi i onako imali mnogo zavidnika i neprijatelja, učinio je silu svomu srcu, da ne bi zlim jezicima dao priliku da se iz nova razmašu, te je prijatelju u pismu poslao iskrene želje. U ono baš vrijeme razdijelio je car Valens Kapadociju na dvije provincije (I. i II.), te je Tyana postala mitropolom u drugoj provinciji. Hotio je

[1] Ac ne eos honores qui martyribus haberi solent, consequeremur, primum illius artificium hoc fuit, ut qui Christi causa patiebantur sontes et facinorosi cruciatu afficerentur. (In morte Caesarii) — Nisu ni danas Julijani izumrli.

[2] Οἷον κακὸν ἡ Ῥωμαίων τρέφει.

sada i tyanski biskup Anthym imati ista prava, koja je od davnine imao cezarejski mitropolit. Vasilj je po dužnosti svoja prava uporno branio, pak da bude jači odoljevati protivniku, stvorio je u manjim mjestima nekoliko novih biskupija. Tako je i Sasimu, mjesto nezdravo, ružno, siromašno i bučno, na granici medju obim biskupijama, podigao na biskupiju. Tu stolicu odredio je za Gregora, osvjedočen da će mu on biti na najveću korist. I dojde u Naziane, i na silu (οὐκ ἐπειθημεν ἀλλ' ἐβιασθημεν položi prijatelju ruke za biskupa. To djelo bilo je nož u Gregorovo srce, i malo da nije razrezalo sve niti njihova prijateljstva. Jer jedno: Gregor je nad sve na svijetu želio biti svoj i živjeti za se, a plašio se je borbe s svjeckim neprilikama. A drugo: Sasima bila je mjesto tako nezgodno i ružno[1], ter Gregoru nije moglo u glavu kako je Vasilj, ako mu je prijatelj, mogao doći na misao u takovo ga mjesto prognati. I tolika je bol pritisla Gregorovo srce, da je i opet pobjegao, ne bi li mu se u samoći razvedrila duša. Je li Gregor kano biskup došao u Sasimu, ne znamo, ali je to izvjesno, ako je i došao, da nije niti jedan put božju službu obavio, niti jedan put u skupšćini s narodom se skupa molio, da nije nikomu ruke položio.[2] Iz te zabiti izvukle su ga i opet (372) molbe očeve da bi mu, nemoćnu starcu, došao na pomoć. Gregor se je vratio, ali pod uvjet da ga po očinoj smrti nitko ne bi silio sjesti na njegovo mjesto. On će rado počekati da roditeljima — i ocu i materi bilo je već skoro sto godina — učini pošljednju ljubav, ali onda će svijetu reći na uvijek s bogom. Ta roditelji bili su još jedina nit koja ga je vezala na taj svijet; brat koga je ljubio kano svoje srce, i sestra koju je pazio kao očinji vid, bili su već pokojni[3], a Vasilj, polovica njegove

---

[1] U sredini carske ceste leži selo, koje presijecaju tri puta, siromašno, bez svježe vode, bez zelenila, nedostojno za čovjeka koj je svoj. Tuj je i pretijesna tvrdja u kojoj buči bez prestanja. Ne vidiš nego oblake od prašine, uzvitlane od silnih kola; ne čuješ nego dreku i kriku i plač od uznika koji, od krvnika mrcvareni, stresaju okovima. (De vita).

[2] Της μεν δοθεισης ου δολως ἐκκλησιας
Προσεψαμην, ουδ' ὁσσον λατρειαν μιαν
Προσενεγκειν, ἠ συνευξασθαι λαῳ,
Ἠ χειρα θειναι κληρικων ἑνι γε τῳ. (De vita.)

[3] Gregorov mladji brat Cezarij izišao je kano lječnik na tolik glas da ga je car Konstancij učinio prvim dvorskim lječnikom, i zavolio ga kano prijatelja. Slava Cezarijeva imena bijaše tolika da ga je i Julijan odmetnik pridržao na dvoru. I njega pokušao je odvrnuti od kršćanstva, a predobiti za poganstvo, ali mu je Cezarij na sve pokuse odgovorio pred velikom skupšćinom odlučno i bez straha: „jesam i ostati ću kršćanin". „Srećna oca, nesrećnih sinova," bijaše odmetnikov odgovor. Od cara Valensa imeno-

duše, on mu je postao nevjeran. Dvije samo godine mogao je Gregor vraćati ocu ljubav koju mu je bio dužan. 374 usnu stari Gregor mirno i spokojno, a sin proslavi prijelaz očev na bolji svijet divnom besjedom. Sva općina slušala je suznim očima tople, u ljubavnoj vatri ugrijane riječi, prekidajuć besjednika čestim uzdisajima i poklicima. Ali najdublje dojimale su se plamene riječi dviju srdaca: Vasilja na ime koj je došao u Nazianc tješit prijatelja, i Nonne, sada udovice. Tužna bila je Nonna, ali nije očajavala, jer je znala da niti smrt nije potrgala svetu svezu s onim koga je tako lijepo pred svom općinom slavilo „njezino čedo.“ Po muževoj smrti, Nonna koja je i onako srcem običavala boraviti u nebu, rijetko bi se, i to samo na časove, mišlju vraćala na zemlju, na kojoj ju je još držala jedino ljubav k „njezinu čedu.“ Ali ona je znala da će se to čedo njima pridružiti u nebu, za to se je rado predala većoj, nebeskoj ljubavi. Ta ljubav bila je tako jaka da joj je dušu izvadila iz tjelesne tamnice, i odnesla onamo gore gdje su na nju čekali muž i dvoje djece.[1] Oplakavši svetu mater koja ga

---

van kvestorom, preseli se Cezarij porad službe u Nikeju. 368 poruši užasan potres sav grad, te se je samo malo ljudi spasilo. Medju njima bio je i Cezarij, koj se je na čudesan način, ne bez teških rana, iz ruševina izkopao živ. Tu zgodu, ili, ako volite, nezgodu upotrebi Gregor, jeda bi predobio brata da okrene ledja svijetu i njegovoj praznoj slavi, i božjoj službi da se posveti sav. I Cezarij obveseli brata obećav da će ga poslušati. Ali nije dala smrt, koja se je uhvatila za smrtni strah u potresnim razvalinama. Opran svećenom vodom, preda Cezarij dušu bogu još iste godine 368 ili pak početkom 369. Kada su njegove svete ostanke nosili na mjesto počivanja, pratila ih je i mati Nonna, ne u odijelu žalosti, nego u odijelu veselja, slaveći u psalmima boga koj si je uzeo njezina sina. — Za bratom otišla je na brzo i sestra. Sveto je živjela, sveto i umrla. Kada je došao dan za koj je u naprijed bila rekla da će joj biti zadnji, spremila se je svečano, i prizvala k sebi muža, djecu i prijatelje. Razgovarajući š njima neko vrijeme o pravom življenju koje počima istom onda kada se duša otme tomu trošnomu tijelu, lijepo se je s svima oprostila — i zamuknu. Stara mati i svi drugi oko njezina odra obnijemiše od bola misleći, da joj je lijepa duša izletila iz tijela. Bilo je tiho i svečano kano u crkvi gdje se obavljaju svete stvari. Gorgonija pako ležaše bez disaja, blijeda, mrtva. U jedan čas prividi se da joj se usnice miču. Njezin duhovni otac prinese uho, i razumije tihi šapat: u miru liježem i spavam. (Ps. 4, 9) Dahnu, i tijelo ležaše bez duše.

[1] Bilo bi vrijedno skupiti sve crte koje je Gregor ostavio o svojoj materi, viteškoj i svetoj Nonni. Kakov bi to bio idejal kršćanske žene! — Kada je s ovoga svijeta prijeći u drugi, onda se vidi jasno i istinito što čovjek vrijedi. Za življenja može se hiniti i veličina i svetost, na smrti se vidi gola istina. I za to je onaj samo pravo velik, koj je velik pred smrću. To svjedoči i svijest čovječjega roda, kojoj je izraz svakomu znana

je dvaput rodila: svijetu i nebu, i koja ga je dvojim mlijekom dojila: svojim i mlijekom nauka, skupio se je Gregor sav u svojoj duši, ter se sklonuo u Seleuciju da, udaljen od svjecke buke i prost od briga, žive bogu i sebi. Jedanput je iz te zabiti došao pogledat u Nazianc, da bi pozdravio novoga pastira, svomu ocu zamjenika. Ali veliko je bilo njegovo čudo, kad je vidio da je općina, plačuć za pokojnim pastirom, još uvijek bez starešine, i da se svi slažu u želji da bi sin zamjenio oca. Koliko i jest bio Gregor na suze mehak, za ništa na svijetu nije hotio uzeti na se tako teški teret pastirskih briga, nego se ukrade i povrati u svoju samoću. Mislio je siromak da će tu ostati na miru, ali je providnost za njega imala u pripravi većih borba, težih patnja. U Konstantinovu gradu bila je eres Arijeva — logos, sin, da je manji i mladji od oca — skoro posve udušila pravoslavnu vjeru — logos, sin, da je bog, kano i otac. K tomu je biskup Makedonij, misleći tašte misli, izmudrio novu bludnju: duh da je manji od oca i sina. I kano da nije bilo dosti domaćega zla, doletilo je iz Sirije čedo Apolinarova duha: logos je bog-čovjek; ali taj čovjek nije kano drugi čovjek; jest živo čovjekovo tijelo (σωμα i ψυχη ali bez duha, to jest bez one sile kojom čovjek, priličan bogu, spoznaje istinu, i ide za spoznanim dobrom; u bogu-čovjeku spoznaje i hoće samo bog.[1] Guste tmine

---

riječ: kakav život takova smrt. A tko se je veličanstvenije rastao od ovoga svijeta nego Nonna? Ni bolesna ni slaba, otide jednoga dana bogu se molit u crkvu koju je njezin pokojni muž sagradio i lijepo nakitio. Pristupivši oltaru na kojem je njezin drug tolikoput prikazivao sveti prikaz, jednom se rukom uhvati za svetu trapezu, a drugu uzdigne proseć k nebu i reče: smiluj se na me Kriste kralju. To rekav, njezin se duh otkinu od tijela, i vinu u nebo, a tijelo se sruši podno oltara mrtvo.

[1] To je bio nauk Apolinara, biskupa u Laudikiji. Ali nije to jedina bludnja koju je naučao Apolinar. Na sreću sačuvane su pobliže vijesti o njegovu nauku u Gregorovu pismu na carigradskoga biskupa Nektarija. Tim vjestima dužni smo vjerovati potpuno, jer ih je Gregor, kako sam veli, crpao iz nekoga Apolinarova spisa koj se je kasnije izgubio. Apolinar, velik filosof i na glasu besjednik, dugo se je, uz bok Atanaziju, valjano borio proti Ariju i njegovoj, kako veli Gregor, mahnitosti. Ali jer se je odveć pouzdao u filosofiju, kažnjen za svoju smjelost, od borca za pravoslavje, postao je eretik. Želeći na ime pomoćju filosofije dokazati da je Krist, koj se je u svijetu pojavio kano čovjek, pravi bog, učio je: 1 logos je bog-čovjek, ali logosov čovjek nije potpun čovjek, jer mu manjka duh (πνευμα) mjesto duha bo jest bog. Tu svoju poglavitu bludnju, iz koje su same po sebi tekle druge, mučio se je poduprijeti ovim razlozima: a) duh je uzrok djelovanju i svijesti. Gdje je svijest, tamo je i ja, jer onaj koj ima svijest, to jest koj zna da jest, time izriče ja. Koliko svijesti, toliko ja. Kad bi dakle u Kristu i bog imao svijest, i čovjek svijest, bila bi dva

bile su prikrile carski grad, i bilo se je bojati da će se izgubiti svaka iskra svjetla, ako se za vremena ne zapali tako sjajna luč koja će raspršati i najdeblje tmine. I upreše neki biskupi, i što je u Carigradu još bilo pravoslavnih kršćana, oči u svjetlo koje se je iz zabiti u Seleuciji žarilo svemu svijetu. „Dojdi, Gregore, spasi nam svetu trojicu," navališe ga moliti. I Gregor koga nisu mogle smekšati očeve suze, koj se nije dao ganuti molbama cijele nazianske općine, koj je bio radji potrgati zlatne niti najnježnijega prijateljstva s Vasiljem, nego odreći se samoće, i baciti u vrtlog svjeckih briga, na glas iz Carigrada: „spasi trojicu", skoči se na noge, gotov dati svoju krv za svetu trojicu. Njegov doček u Carigradu nije bio ni srčan ni sjajan. Nadali su se čovjeku uzorita rasta, ponosna lica, zvučna glasa, koj će sjajem svoje pojave svima zablještiti oči, čarom svoje besjede općiniti slušatelje. Koliko je dakle bilo njihovo čudo, kada su imali pred sobom čovjeka niska, sitna, ćelava, mršava od posta, s licem izrovanim od bdijenja i suza, trošno obučena, prosjaku više nalična nego biskupu. U Carigradu nije našao ni jednoga hrama da u njem okuplja što je još bilo ostalo pravoslavnih kršćana, i ono nesrećnih otpadnika koji bi htjeli slušati tako dugo već zaboravljeni nauk o svetoj trojici. Prinudjen pomoći si kako je znao i mogao, priredi za prvo barem vrijeme za božju službu prostranu sobu u stanu nekoga svoga roda. I opasavši se mačem božje riječi, i uzam za štit istinu, skoči se Gregor goniti paklenoga neprijatelja, da spase njegovo roblje. Jer je pako njegova riječ — riječ evangjelja — bila nož oštar na obije strane, lako je dopirala srcima do dna. I redji bivahu redovi neprijatelja, a

ja, dva lica. b) Čovjekov duh je nesavršen, po tom griješan. Dakle da je logosov čovjek imao i duh, bio bi i logos griješan, potreban spasenja. Učio je dalje 2 ako je logos bog-čovjek, on je to po svojoj naravi, dakle od vijeka, a nije u vremenu postao čovjek onaj koj je od vijeka bog, jer u bogu ne ima mijenjanja. Ako je pako logos od vijeka bog-čovjek tada 3 njegovo čovječje tijelo nije iz Marijine utrobe, nego je nebesko. Tomu ima i u bibliji dokaza kad se veli: nitko ne uzlazi u nebo, nego onaj koj snilazi iz neba, čovjekov sin; i opet: drugi je čovjek iz neba. Ne može se po tom pravo reći 4 da je Marija božja mati, jer logos nije uzeo od njezina tijela, nego je bog s svojim nebeskim tijelom samo prošao njome, kano po kakovoj cijevi. Ako je pako logosovo tijelo nebesko, vječno, božanstveno, to mu se 5 ima davati čast kano samomu bogu. S toga imenuje Gregor u pismu na Kledonija Apolinarovce i σαρκολατραι. Napokon 6 ako je čovjek tako jedan s bogom, da se je u njem izgubio, tada se mora reći da je bog kano bog i trpio i umro i bio treći dan uskrišen. To imenuje Gregor najtežom zabludom Apolinarova nauka. (Tako Gregor Naz. u pismu Nektariju, i Gregor Nyssenac: proti Apolinaru.)

gušći redovi prijatelja. Podati se razlogu od volje može plemenita samo duša; čovjek zločesta srca, kada vidi da je od protivnika oboren razlozima, gledati će da mu, ako može, iz zasjede sramotno naškodi, a kada ne može ni to, proklinjati će ga u sebi, i nemoćno razmahivati se na njega zlobnim jezikom. I Gregor je imao, uz mnoge prijatelje koji bi za njega bili dali dušu, i neprijatelja krvavih koji su mu željeli uzeti dušu. Jedne noći navališe ti neprijatelji, oružani toljagama i kamenjem, u pravoslavnu skupšćinu da ga ubiju. I oskvrnuše svetu trapezu, i procuri prolivena krv, te se pomiješa s posvećenim vinom, ali Gregor izmače živ i cijel. U mjesto da se lupeži, osramoćeni, zavuku u svoja duplja, imali su obraza drugo jutro dovući Gregora pred sud, da je on kriv noćnoj buni. Ozbiljno razvukoše bedasta lica tupoglavi sudci, gotovi suditi, ne po pravici, nego po tudjoj volji. Ali ovaj put nije hasnila ni tužiteljima paklena zloba, ni sucima bedasta strogost, jer tolika je bila snaga u Gregorovu pogledu, tolika sila u njegovoj riječi, ter se pred njim, obnijemivši, skameniše i jedni i drugi. Hotjevši ga oboriti, na toliku visinu podigoše Gregora njegovi neprijatelji, ter se je čuo jedan samo glas: Gregor je vrijedan biti biskup carskoga grada. I Petar, velike aleksandrijske crkve mitropolit, pridruživši se općenitu glasu, potvrdi svojom većom vlašću Gregora biskupom u istočnoj prijestolnici. Ali providnost hoće da veliki ljudi ne ostanu ni časa bez borbe i nevolje. Nesreća donesla je u Carigrad nekoga Maksima iz Egipta, filosofa kinika. Po licu sudeć moglo se je na prvi pogled vjerovati da spada k toj družbi. Otrcanim i izlaptanim plaštem ogrnut, podupirao je, postom tobož izmoreno, tijelo šćapinom, rastežuć osmaglo lice na strogost. Samo njegove rudaste vlasi, koje su mu u uvojcima plivale po ledjima, nisu svjedočile kiniku, tako ih je brižljivo redio i mastio. Pred svijetom pokazivao se je svetac, ali kod kuće, kad bi za sobom zatvorio vrata, laptao je i lokao i ustima i očima, dok bi se natrpao pun i nabio krcat. Pretvorivši se ovako „isposnik“ u nabijenu vreću, tražio je, to se zna, i zabave s ženskinjama. Sve je to Gregor doznao tek kasnije, kad se je Maksim pokazao u pravom licu; iz prva, po sebi sudeć druge, mislio je da je onakov kakov se pokazuje, pak ga je tako zavolio, da ga je ne samo uzeo u svoj stan, nego ga i prizvao svomu stolu kano prijatelja komu smije otvoriti srce. I tako je vješto Maksim umio hiniti svetost, da mu je Gregor položio ruke za prezvitera. Dobivši od Gregora česa nije mogao imati bez njega, odbaci Maksim ličinu, ter se pokaza tko je. Hinac i nezahvalnik, namisli istisnuti Gregora, da se na njegovo mjesto posadi sam.

Njemu se pridruži neki zločest pop, kojemu je Gregor uvijek bio dobar i milostivan, i obojica sjedoše razmišljati kako bi najlakše došli k cilju. Prva im je bila briga dobiti za sebe aleksandrijskoga biskupa, Petra. Bio je, istina, Petar potvrdio, kako smo vidjeli, Gregora carigradskim biskupom, ali to nije smetalo Maksimu. U svako vrijeme bilo je crkvenih starešina koji su sramotili božju crkvu, drugima navješćujući Krista, a sami se klanjajući zlatnim telićima. Takov je bio i Petar, pak se je Maksim mogao nadati da će zlatan ključ otvoriti mu vrata u njegovo srce. Ali od kuda zlata? U zgodan čas došao je s punom vrečom zlata nekakov pop iz Thassa, kupovat mramornih ploča za crkvu. Od toga dakle popa izmami Maksim, obećav mu zlatne kule, novac, i posla u Aleksandriju, je — da bi dokazao Petru da je Maksim dostojniji carigradske stolice nego Gregor. I pogodi Maksim. Davši za pravo zvučnim dokazima zlata, posla Petar neke od svojih ljudi — nije niti njima bilo badava — da bi Maksima uzveli na biskupsku čast. Jer su pako Petrovi ljudi znali da je narod za Gregora, ušuljaše se kradimice pred zoru u crkvu, da, nikim neopaženi, besramna kinika prijetvore stupom Isusove crkve. Koliko se i jesu skrivali, pročulo se je ipak za vremena u gradu gdje su i što rade, i kler i narod hrupiše u crkvu da rastjeraju besramnike. Poplašeni pobjegoše Egipćani, i odvukoše Maksima u kuću nekoga svirača, da tuj nastave i dovrše što su tako nezgodno bili započeli u crkvi. I učiniše veliko djelo — odsjekoše Maksimu lijepu, vitičastu kosu, u kojoj mu je bila sva snaga i krijepost — ter ga napraviše biskupom. Ta svetogrdna igra tako je ogorčala carigradski narod, da je ne samo otjerao Maksima, nego i Gregoru na glas prigovarao kako je mogao povjeriti se takovu stvorenju. Krika bila je, ne ima dvojbe, velika, kad je prinudila Gregora, braniti se pred općinom da on nije kriv što je Maksim tako nezahvalna neman. Kuda su sve Maksima, kad se je spasao iz Carigrada, nosile noge, ne marimo pripovijedati, ta ne bismo ga bili ni spominjali, da nam nije bilo do toga, i ovim primjerom potvrditi znanu istinu: da se je poštenim i otvorenim ljudima teško braniti od podlih hinaca. — Kada čovjek dobro hoće i radi, a njegova se volja i muka gonjenjem plaća, onda se i veliko srce prepuni grčinom. I Gregoru je Maksimova nezahvalnost tako rastužila dušu, te je mislio kako će ostaviti Carigrad. Kada se je čulo u općini što namišlja ljubljeni starešina, navali sve, i mlado i staro, i muško i žensko, i malo i veliko, na njega, i otvorivši vrela suzama, zaklinjahu ga proseć da ih ne bi ostavio sirote. Gregor se je otimao molbama, i nije se dao smekšati od suza. Ali

kada se je iz općine čuo glas: ako nas ti ostaviš, otići će s tobom i sveta trojica,[1] njegova se je duša potresla, i nije smio biti neposlušan. Odluči dakle ostati još neko vrijeme, dotle barem, dok se ne sastane zbor biskupa — a to je imalo biti u brzo — da izaberu biskupa. U to vrijeme došao je Teodozij, pobjedivši Gote, u velikom slavlju u svoj prijestolni grad. I Gregor mu se je poklonio, kako je bilo pristojno starešini crkvene općine. Blistajuć od veselja, odgovori mu car smireno i završi: moj oče, tebi i tvojoj muci povraća bog ovu — glavnu crkvu. Evo ja ti predajem sveti hram i biskupski prijesto. Gregor se zahvali i otide. Kad je svanulo drugo jutro, upute se Gregor i car, praćeni pravoslavnom općinom, u svetu Sofiju (drugi misle u crkvu svetih apoštola), koja je još uvijek bila u rukama Arijevaca. Kad unidu u hram, žareći se u zlatu izlazećega sunca, narod priklica caru da bi biskupa posadio na prijesto. „Moja djeco, mirio ih je biskup, sada je vrijeme da spoznamo milost koju nam je učinila sveta trojica i da joj se zahvalimo, o prijestolu imati ćemo kad govoriti". I narod se primiri. Izgubivši i taj hram, pobijesniše Arijevci te se zakleše pogubiti Gregora koj im je toliko kriv. Ali i ovaj put izbavi bog svoga roba iz neprijateljskih ruku. Jednoga dana ležaše Gregor, oslabljen od posta i shrvan od truda, na svojoj slami. Iz nebuha otvore se vrata, i čudo svijeta hrupi u njegovu ložnicu. Čuvši buku, pridignu se Gregor na drhtave noge, i zapita ljude što su došli. Rekoše mu lijepo hvala što su im povraćene crkve, jer to da je njegovo djelo, i okrenuše ledja da tiho otidu. Drugi otidu, ali zaosta strepeć mlad čovjek, blijed kano stijena. I kleknuvši pred biskupa, obuze njegove noge, kvaseći ih vrućim suzama, i mucaše: prosti, sveti oče, prosti. Što da prostim, dijete, zapita ga dobri otac. Ali čovjek plakaše još jače, i jecaše još glasnije: prosti, prosti. Desio se je pako u sobi netko koj je poznavao čovjeka, i reče: to je tvoj ubica komu su platili da ti rine nož u srce; i on bi to bio učinio da te nije Isus izbavio. Ne boj se, dijete, tješaše dobri otac svoga ubicu mekim glasom. Bio ti milostivan, čedo moje, Krist i prostio ti onaj koj je i mene spaso. Ja od tebe ne išćem drugo, nego da ostaviš bludnju, i budeš moj, moj. I pritisnu svetac ubicu na svoje srce. Po gradu se je za čas razletio glas da je mlad čovjek bio naručen ubiti biskupa, ali bog da je i biskupa izbavio, i ubici dao bolju pamet, te je raskajan prihvatio istinu. Taj dogadjaj podigao je ugled Gregorova imena, i slavu njegove svetosti na najviši vrhunac. —

[1] Συνεχβαλεις γαρ, εἰπε, σαυτῳ τριαδα. (De vita.)

U to vrijeme (381), po želji cara Teodoza, skupi se u Carigradu 150 biskupa iz rimskoga carstva. Glava zboru, kojemu je jedna od poglavitih dužnosti bila Carigradu dati pastira, bijaše Meletij, časna glava, biskup antiokijske znamenite stolice, koj je za pravoslavje mnogo bio pretrpio. I biskupi složiše se da Gregor ostane carigradski prvosvećenik. I ako ne rado, pokorio se je Gregor toj odluci na preveliku radost caru i Meletiju. Bila je božja volja te se ne dugo za tim preseli u vječnost od svega zbora ljubljeni i čašćeni Meletij. Po dogovoru, imao je po njegovoj smrti ostati antiokijskim biskupom Paulin. To je osobito Gregor vruće želio, te si je dao puno truda dokazati biskupima da, priznavši svi Paulina, učine već jedan put kraj nesrećnomu skizmatu. Kada mu je pako sav trud ostao bez ploda, jer oni koji su se imenovali Meletijevi prijatelji izabraše na njegovo mjesto presvitera Flavijana, tako mu se je rastužilo srce te nije više hotio dolaziti na sastanke. U to stignu na sabor i neki biskupi iz Egipta i Makedonije. S razloga koji nas na tom mjestu ne zanimaju ustremiše se oni prigovarati izboru Gregorovu za carigradsku stolicu, služeći se izlikom da nikejski sabor prepovijeda (c. 15) mijenjati biskupije, a on da je po pravu sasimski biskup. Bilo ih je i takovih medju tim ocima koji su Gregora pogrdno nazivali trostrukim biskupom, jer da je ne samo sazimski nego i naziancki, a sada eto i carigradski biskup. Da su ti ljudi htjeli znati istinu, ili ako su ju znali (a kako da je nisu znali!) da su ju htjeli svjedočiti, ne bi svoga svetoga druga tako krivično bili vrijedjali. Jer istina je ovo: u Naziancu bio je Gregor pomagač svomu ocu, ali biskup nije bio on nego otac; a Sasimu teško da je na svoje oči i vidio, i ako ju je i vidio, odmah je, prestrašivši se njezina položaja, i pobjegao, ne obavivši nikakova biskupskoga čina. Tako urazujućih riječi nije hotio ni mogao slušati Gregor, nego je prepiranju i vrijedjanju učinio kraj, snišavši s biskupskoga prijestola, da se i opet zavuče u samoću i ondje razmišlja kako je i medju biskupima teško naći ljudi. Prije što će otići, rekao je pred saborom oprosnu besjedu, pravi biser kršćanske rečitosti. Počima veleć da se ne srami svoga djelovanja u Carigradu. Plod njegovih muka njegova je kršćanska općina, mala i nikakva kad je došao, velika i slavna kad ju ostavlja. „Tu općinu, to naše najveće blago, ostavljam vama, dragi pastiri. Ako vam se taj poklon i prikaz vidi malen i bez cijene, ja si ne mogu misliti kakov bi bio veći i dragocjeniji. Zar nije veliko djelo u zdravu nauku učvrstiti i ukrijepiti ovaj grad, zenicu svemira, caricu na moru i na kopnu, kopču medju najdaljim zapadom i skrajnim

istokom, gdje se stiču ljudi s svih strana svijeta, i vraćaju doma noseći s sobom vjeru koju su ovdje kupili? Ako je pako to djelo veliko i vrijedno da se pohvali, i mi smo nešto učinili te je tako. Vi koji moj nauk presudjujete, pogledajte u na okô i vidjte. Gledajte spleteni vijenac slave u mjesto najemnika Efraimovih i vijenca na sramotu. Gledajte zbor prezvitera kojima je ures sijeda kosa i mudra glava; gledajte djakone kako su smireni te se približuju prezviterima i duhom i srcem; gledajte lektore kako se ponašaju pristojno. Gledajte narod kako su željni znanja, i muško i žensko, svi jednaki u kreposti. Gledajte muškarce kako su mudri u božanstvenim istinama, i filosofi i obični ljudi, i glavari i podanici (tuj su pravo poslušni i jedni i drugi), i vojnici i plemići, i koji se uče i koji naučaju: svi su oni božji bojovnici, mirni i krotki, ali za svetoga duha u boj spremni; svi poštuju onu skupšćinu gore kamo se ne dolazi s kakovom budi ceduljom u ruci nego s životvornim duhom u srcu; svi znaju pravu znanost, i klanjaju se istinomu slovu. Gledajte ženskinje, udane, kako u bračnom jarmu bogu više služe nego tijelu; neudane i same svoje, kako su se bogu posvetile sve. Gledajte mladce, i gledajte starce: one kako idu starosti u susret s svjetlim licem, ove kako se trude da ostanu besmrtni, i da se pomlade uzvišenijim nadama. Taj vijenac koji su pleli, njima sam i ja nešto malo pomogao.“ Izloživši po tom dosti na široko svoju vjeru — niti njoj nisu dali mira njegovi neprijatelji — produžuje ovako: „za sve te muke kakovu tražim nagradu? Otpustite me od djela, dajte da otpočinem. Poštujte moje sijede vlasi, ne budte teški gostu.Prizovite drugoga koj će se za vas raspinjati, komu su ruke čiste, komu iz ustiju vre mudrost, koj umije u svem biti vaš sluga i u isto vrijeme nositi svu brigu za crkvu, tà takovi se danas traže. A ja, vidite kako nisam ni za što, izjelo me vrijeme i napor i bolest. Što će vam starac strašljivica, koj umire svaki dan ne samo zbog slabosti nego i zbog briga, tà i te riječi s mukom vam govorim. Vjerujte što vam govori učitelj kojemu se niste nikada oglušili. Meni je već dodihalo što mi se toliko put u grijeh piše moja blagost. Ja sam sit borbe proti riječima i zavisti, proti vanskim neprijateljima i domaćim. Neprijatelja iz vana toliko se i ne bojim, jer gadjaju u prsa pak se možeš braniti. Ali kako ćeš se braniti proti domaćim neprijateljima koji čekaju u zasjedi i napadaju s ledja?“ Iz tih se riječi vidi da Gregor nije odveć štedio onih biskupa koji su pod njim rovali. To se još jasnije vidi na onim mjestima gdje odgovara na prigovore i klevete — bez njih nije moglo biti — kojima su ga poklapali neprijatelji. Jedan

takov prigovor bio je da su mu besjede odveć kićene i napravljene, i za to da više škode nego hasne. Ljepši je drugi prigovor da ne umi živjeti, danas bi rekli, po svojem staležu. Ono što Gregor na taj prigovor odgovara tako je poučno i za nas te je vrijedno da se ovdje spomene. „I to nam se, može biti, spočitava — ja znam da nam se je spočitovalo — da nam stol nije obilan ni raskošan, da se ne odjevamo sjajno, da ne izlazimo u svijet s sjajnom pratnjom, da ne gledamo s visoka i poprijeko na one koji nam se približuju. Ali ja nisam znao da se mi imamo nadmetati s velikom gospodom u državi i vojski koja imaju toliko teška blaga ter ne znaju kako bi ga rastepli. Ja nisam znao da je naša dužnost u raskošju potratiti ono na što siromasi imaju pravo tako, da nam trbuh prekrcat puca, i da nam se pri oltaru iz prepuna želudca ispuhava. Ja nisam znao da smo pozvani vatrene konje igrati, u gospodskim se kočijama voziti, da nam, kano divljoj zvjeradi, sve mora bježati s puta, ili da se pred nama mora izvijati tolika četa te se i iz daleka vidi tko to dolazi. Ako sam u tome pogriješio, zaboravite, prošlo je.“ Na pokon se ovako lijepo prašća: „S bogom moja Anastasijo, koja si nam uskrisila vjeru, do tada preziranu. S bogom, ti mjesto naše opće pobjede, u koju smo najprije položili škrinju poslije četrdeset godina što je u pustinji tumarala i bludila. S bogom i ti hrame slavni i veličanstveni koj si postao tako proslavljen zbog pravoslavja. S bogom i vi ostale svete crkve, lijepe i časne, koje ste po raznim stranama grada rasijane. Ostajte s bogom apoštoli, družbo odabrana, moji u borbi predvodnici. Nisam vaš pomen često slavio, može biti za to ne što s sobom nosim onoga satana o kojem govori vaš Pavao na moju hasan, za to i ostavljam sada grad. S bogom moj biskupski prijestole, tako zavidjeni, a tako opasni. S bogom starešinski zbore, velike časti vrijedni i radi dostojanstva i radi starosti svećenika. S bogom i vi svi ostali koji bogu služite oko svetoga oltara, ter se približujete bogu koj se približuje vam. S bogom vi čete nazarenaca, vi skladni zvuci psalama, vi noćni spjevi, vi svete djevice, čedne žene, vi udovice i sirotice, vi oči siromaka, uprte u boga i u nas. S bogom vi gostoljubne kuće koje ste iz ljubavi k Isusu u pomoć bile mojoj slabosti. S bogom vi ljubitelji mojih besijeda, vi žurne i nebrojene čete mojih slušalaca. S bogom vi pera koja ste, vidjena i nevidjena, bilježila moje riječi. S bogom carevi i palače i svi sluge carevi i poslužnici, jeda caru vjerni ne znam, bogu pako velikim dijelom nevjerni. Pleskajte rukama, pišćite vičuć, svoga govornika u vis dište. Zamuknuo je zločesti i na govor gotovi jezik, ali ne će mučati; boriti

će se perom crnilom. Za sada dà kako zamučasmo. S bogom veliki grade koj Krista ljubiš. I ako mi je pri duši teško, ne mogu ti uskratiti ovo svjedočanstvo. Rastajemo se, za to sam mekši. Prigrlite istinu, budite bolji, štujte boga srčanije nego do sada. Nije sramota promijeniti se na bolje, ali sramota je i nesreća ne ostaviti se zla. Istok i zapad, za koje sam se ja borio a vi ste se borili proti meni, s bogom. Da je tako, svjedok je onaj koj će vam vratiti mir ako još neki, kano što sam ja, ostave svoje stolice. Ako prijestole ostave ne će boga izgubiti, nego će u nebu dobiti prijesto mnogo uzvišeniji i stalniji. Prije svega pako s bogom vi angjeli koji čuvate i branite ovu crkvu, koji ste i mene i do sada branili, i sada me branite gdje odlazim, jer u božjim smo rukama svi. S bogom sveta trojice, slatka zabavo mome duhu i diko moja. Ostani pri ovima i čuvaj ih, jer moj su puk, i ostat će moji, i ako se od njih udaljim. Oh da mi je slušati svaki dan kako se širiš i slaviš, sveta trojice, i besjedom i svetim življenjem. Dječice čuvajte vjeru koju ste primili, opominjite se kako su me kamenovali. Milost našega Gospoda Isusa Krista budi s vama svima. Amin.“

S teškim srcem ostavio je Gregor ljubljenu carigradsku općinu za koju se je toliko mučio da bi joj, skinuvši s nje sramotu, povratio sjajno lice. Bolilo ga je što su ga zločesti ljudi, i ako biskupi, odagnali s mjesta na kojem je s tolikim blagoslovom radio za božju slavu i spašenje duša. Ali je on, vitez duhom, prebolio i tu žalost, i našao opet potpun mir u svojem domu u Ariancu. Više je trebalo vremena, dok su mu isčezle ispred očiju crne slike njegovih neprijatelja koji su ga za prava boga tako krvavo bili gonili. Vidi se to iz njegove pjesme „protiv biskupa,“ u to vrijeme napisane. Tko tu pjesmu proštije, moći će razumjeti kako je Arijeva pošast mogla za kratko vrijeme tako jako se raširiti. Biskupi su na ime dobrim dijelom bili neznalice koji su, mrzeći znanje, gonili one koji su znanjem bili odlični; na silu su tiskali se u crkvu, ne da Kristu služe, nego da teku bogastvo koga u svijetu nisu mogli naći; hinci, puni smrada u duši, pokrivali su svoju sramotu klevećuć na druge koji su bili bolji od njih; na spodobu muha koje od ranâ živu traže su u drugima slabosti, a za njihove vrline nisu imali oči. U jednom dopisu prijatelju Filagriju, koj ga je bio ukorio da je prenaglo ostavio Carigrad, piše: „Umoran sum i satrt od borbe s zavidnicima i „svetim“ biskupima“ kojima je više do prepiranja nego do vjere. Za to sam volio u se povući se da iz daleka gledam kako se drugi tiskaju i bore.“ — Malo po malo zaboravio je i na neprijatelje, uživajuć sreću potpuna mira. „Ako bi te tko — piše

prijatelju Amazoniju — od naših prijatelja, a ja mislim da jih je mnogo, pitao gdje je Gregor, i što radi, reci mu slobodno da žive mirno i spokojno kano filosof, a za svoje se neprijatelje ne stara kano da jih ni ne ima na svijetu.“ Dà njegova je sreća tolika, te je skoro i zahvalan neprijateljima koji su mu htjeli zlo. „Spokojno i mirno — štije se u pismu predsjedniku Sofroniju — živem kano filosof. Na tome se imam zahvaliti neprijateljima koji su me mrzili. Dao bog još mi više zla učinili, da jim budem veću zahvalnost dužan. Još ga jedan put ljubav k pobožnoj općini izvukla iz zabiti u Nazianc gdje su Apolinarovci činili mnogo zla. Kada je pako općina dobila za pastira pobožna i učena Evlalija, odmah se je sklonuo u svoj Arianc gdje je ostao, tijelo trapeći i bogu služeći, do svoje smrti 389 ili 390. Žao nam je što nigdje ne nalazimo zapisano kako se je taj divni duh, stresav s sebe tijelo, vinuo u carstvo svjetla. Na svaki način on je umro kano božji vitez, jer je i živio tako.

Još bismo imali govoriti o djelima bogoslovca Gregora, ali to ostavljamo za zgodnije vrijeme.

1.

O čemu će besjediti?

Jesam, podlegao sam, ispovijedam. Predao sam se Gospodu, i njemu se molio,[1] s preblaženim Davidom, ili bolje s onim koj je na Davidova usta nekoć govorio, a i sada još govori, započimam besjedu. A i jest najbolji red s bogom počimati, i s bogom dočimati, kada se daješ bud na besjedu, bud na djelo. Za što sam pako ja ustremio se i bio malodušan prije, ter pobjegavši boravio udaljen od vas, odveć može biti dugo za one koji me ljube; a za što sam sada, promijenivši se, postao krotak ter, povrativši se, opet se darovao vama: o tome misli i govori kako tko hoće, po tome kako me bud mrzi bud ljubi; oni koji me mrze ne dopuščajuć isprika, oni koji me ljube još mi povladjujuć. Ništa na ime nije ljudima tako slatko, kako pretresati tudja djela, onda osobito kada ih ili prijateljstvo privlači, ili mržnja odbija. Ja ću pako istinu bez straha postaviti u srijedu, sudeći pravedno obim strankama, i onima koji me krive, i onima koji me drage volje pravdaju, sama sebe dijelom tužeći, dijelom pravdajući.

2.

Najprije: za što je bio malodušan.

Da govor ide po redu, najprije ću govoriti s kojih sam se razloga prestravio i postao malodušan, jer mi se je to prije i dogodilo. Ne da mi na ime duša da budem na spačku nekima od onih koji brižnim očima prate naša djela, i dobra i zla, kad se je bogu htjelo da jesam nešto i vrijedim medju kršćanima. One pako koji su se već sablaznili na meni, ako ima i takovih, gledati ću da iscijelim ovom obranom. Jer dobro je da ne samo grijehom, nego niti sumnjom, ne budemo drugima na spačku ni sablazan, tà znamo

[1] Ps. 36, 7.

kako bog, koj ne laže, nesmiljeno i strašno kazni one koji bi spačili jedno samo maleno dijete.'

8.

Ne s neznanja, ni s nemara za božji zakon.

Ako se je meni dogodila ta nesreća da sam bio malodušan, za to mi se ne može reći da sam bio bez pameti, ili da nisam znao što radim, niti to, hvala bogu, da nisam mario za božje zakone i naredbe. Znam ja da po božjoj volji crkva ima biti kano i tijelo. Kano što je na ime u tijelu jedan ud odličniji i zapovijeda, drugi niži i sluša: tako je bog naredio i u crkvi, i po zakonu pravičnosti koja odredjuje po vrijednosti i zasluzi, i po zakonu providnosti kojom je sve svezao, jedni da su, kojima je to korisnije, stado i da slušaju, ter da se i riječju i primjerom vode po pravom putu; drugi pako, koji su nad svijetom visoko krijepošću i življenjem u bogu, da su pastiri i učitelji, i da crkvu privode k potpuvoj savršenosti. Što je duša tijelu, ili što je duh duši, to su pastiri stadu. Na taj se način ima oboje, ono što je odličnije i ono što je gorje, složiti i sklopiti, kano udovi tijela, te jednim duhom svezati, da bi izišlo jedno savršeno tijelo, vriedno Krista, naše glave.

4.

Ako gdje, u crkvi je potreban red.

Nered i bezvladje nije ničemu na svijetu od veće koristi, nego red i vlast, a nije ni ljudima. Dà ljudima najmanje, jer se tu radi o najvećim stvarima. Jer ako čovjek i ne ispuni prvi zakon razuma: da se sačuva od grijeha posve čist; mnogo je ako ispuni onaj drugi: ako je sgriješio da se opet pridigne na noge. Ako je pako to dobro i pravedno, onda je, meni se vidi, zlo i u jedno neuredno da svi žele vladati a nitko slušati.[2] A opet, kada bi se svi uklanjali ovoj, hoćeš službi hoćeš vlasti, jako bi hramalo tijelo crkve, i izgubila bi se velikim dijelom njezina ljepota. Jer tko bi tada i gdje prikazivao svete, u nebo dižuće tajne, koje su naša najveća i najčasnija svetinja, kada ne bi bilo ni cara, ni vladara, ni svećeničtva,

[1] A koj sablazni jednoga od ovih malih koji vjeruju u mene, bolje bi mu bilo da se objesi kamen mlinski o vratu njegovu, i da potone u dubinu morsku. (Mat. 18, 6.)

[2] Jer je pastirova dužnost stajati, to jest biti bez grijeha, da bi mogao pridizati one koji padaju, za to ne mogu svi biti pastiri.

niti svega onoga česa su neposlušnici u starom zavjetu zbog velikih grehota bili za kaznu lišeni?[1]

5.

Odozdo ide se na više.

Ja mislim, a s menom misle i mnogi drugi koji su se, kano i ja, posvetili razmišljanju o bogu i njegovim djelima, da nije čudno ni neobično da se s niska postepeno ide na više; oni koji su slušali da se, korak po korak, penju do vlasti. Nije to niti proti propisima prave filosofije, ni sramotno. Tako na primjer nije nerazumno i sramotno da se ladjar, ako se je pokazao vješt, pomakne na provu, i kad je tuj bio na svojem mjestu te se razumije u vjetrove, da mu se povjeri krma. Ili, ako voliš, da se srčen vojnik postavi na čelo voju; ako je u toj službi bio dobar, da mu se povjeri vojska, i da mu se u ruke metne sudbina rata. Nisam niti ja, kako može biti misle neki bedasti posve i zli ljudi, koji po svojem laktu mjere druge, sramio se niske časti, hlepeć tobož za višom. Jer nisam ja tako nevješt ni božjoj veličini ni čovječjoj nizini, da ne bih znao kolika je čast za svaki stvor približiti se, i ako samo malo, bogu koj je sam presvjetao i preblistav, i bezkonačno čišći od svakoga stvora, bio on tijelo ili duh.

S kojih je razloga pobjegao.

6.

1. Što se je, prestravljen, izgubio. 2. što mu je bilo žao ostaviti samoću.

Što se je dakle to bilo dogodilo od mene? Za što sam bio neposlušan i svoje glave? Bilo je naime ljudi koji su mislili da nisam ostao koj sam bio, da sam postao drugi, i da sam se više, nego je bilo pristojno, priječio, i bio svoje glave. Čujte dakle, što već davno želite, za što se je to i kako dogodilo. Prvo: onaj me je nenadani dogodjaj strašno ošinuo, bilo mi je kano čovjeku koga iz nebuha potrese silna vika. Za to nisam mogao misli držati skupa, nego se razidoše kud koja, i ja ostah bez sebe. Za to sam se iznevjerio čednoj krotkosti, koja mi je iz mlada bila vjerna pratilica. Drugo: tiho tihano našla si je u moje srce put ljubav za

[1] Jer mnoge dane ostati će sinovi Izraila bez cara i bez kneza i bez rtve i bez oltara i bez ephoda i bez theraphima. (Os. 3, 4.)

ljepotu mirna samovanja. Iz rana ljubio sam samovanje, kako ne znam jeda još tko od onih koji su se posvetili znanju. A bio sam se, u najvećoj i najtežoj pogibli, i zavjetovao bogu da ću svega vijeka samovati. K tomu bio sam već malo, kano u prijedvorju, kušao kako je samovati slatko, ter je time još jače razgorila se u meni želja za samovanjem. I za to me je bolilo, i nisam mogao podnijeti da me na silu turaju u vrtlog šumne buke, odvlačeći me proti volji od svete luke samotnoga življenja.

7.

Hvala samovanja.

Meni se na ime ništa nije vidjelo tako visoko i veličanstveno, kako, zatvorivši osjećala, izići iz tijela i svijeta, u sebi se skupiti sav, ne ticati se, bez najveće potrebe, čovječjih dijela, sam se s sobom razgovarati i s bogom,[1] živjeti uzvišen nad tim vidimim svijetom, čiste čuvati u sebi crte božje priličnosti, nepomiješane prijelaznim znamenima zemlje, biti i uvjek bivati čisto zrcalo boga i življenja po bogu, svjetlu dodavajuć nova svjetla, blijedjemu jasnijega, već na zemlji u nadanju kušati sladost blaženoga življenja, boraviti s angjelima, na zemlji hodajuć, živjeti nad zemljom, od duha prenesen u nebo. Oni od vas koji gore istom ljubavlju znaju što govorim, te će mi rado prostiti, što mi se je tada pripetilo. Drugi ne će, znam, povladjivati mojim riječima, tà oni se svemu tomu smiju, ili što ne imaju pameti, ili što su jim takovo življenje omrazili oni koji se imenuju filosofi, a nisu vrijedni tako se zvati. Ti lažni filosofi krivi su što je lijepa stvar, filosofija, dobila ružno ime, kenodoksija. Pomaže im pako zavist i zloća ljudi, koji su uvijek spremniji na ono što je gorje. Tako oni u jednom na svaki način griješe, ili u tom što čine zlo, ili u tom što se s njihove krivnje ne cijeni sveta stvar.

8.

3. Drzost mnogih koji se sami tiskaju u svetište.

Na dalje bilo mi je nešto — rad sam vam reći sve što mi je na srcu — ne znam hoćete li me pohvaliti ili prekoriti, ali svejedno, bilo mi je. Sram me je bilo za one koji, ništa bolji od drugih, kamo sreće ako ne još gorji, neopranim — kako vele — ru-

[1] A ne bude li nikoga da kazuje, neka šuti u crkvi, a sebi neka govori i bogu. (I. Kor. 14, 28.)

kama i neosvećenim dušama drsko se otimaju za najsvetije stvari, prije nego su postali dostojni pristupiti svetim stvarima, grabe se za samo svetište, guraju se i tiskaju oko svete trapeze, kano da taj red nije uzor krijeposti nego vrelo za življenje, nije služba za koju će se dati razlog, nego vlast za koju se nikomu ne odgovara. Odatle i jest da jih je skoro više na broju koji vladaju, nego nad kojima vladaju. Siromasi uz svoju pobožnost, nesrećnici uz svoj sjaj! Bude li s vremenom raslo i zlo, tada ne će, mislim, imati nad kime da vladaju, jer će učiti druge svi prije nego su sami učeni od boga, i svi će proricati te će i Saul biti medju prorocima, kako veli stara priča i riječ.[2] Bilo je i u drugo vrijeme svakovrsna zla mnogo i premnogo, ali ni kada nije bilo, a nije ni danas, nikakova zla toliko, koliko je sada te sramote i toga grijeha medju kršćanima. Ustaviti tu bujicu preslabi smo, ali mrziti toliko zlo i sramiti se zbog njega, djelo je lijepo i plemenito.

9.

4. Lako je pasti stado, ali teško ravnati duše.

Pošljednji pako i najveći uzrok od navedenih — prelazim bo na ono što je najglavnije, i ne ću lagati, tà grehota bi bila lagati gdje se o tako velikim stvarima govori — pošljednji, velim, uzrok bio je taj. Mislio sam, a i sada mislim da nije ista stvar pasti stado ili krdo, i vladati nad dušama. Od pastira se ne išće drugo, nego da mu stado ili krdo bude što deblje i tušće. Imajući to pred očima, pastir će gledati mjesta gdje je dosti vode i tuste paše, goniti će na pašu i vraćati s paše, pustiti će stado da planduje, i pognati dalje, i zvati natrag, štapom kadkad, obično sviralom. Druge pake brige ne ima pastir, nego da se po koj put pobije s vucima, i da prigleda kad je koje bolesno. Obična zabava biti će mu tražiti si gust hrast i debelu sjenu, praviti svirale, pružiti se na mekoj travi pokraj svježe vode, na mahu tiha vjetrića sterati si ležaj, kad ga je volja zapjevati si uz ćuturicu nešto ljubovna, govoriti šaleć se s ovcama ili kravama, na pokon što je najbolje ugojeno pojesti ili prodati. Za krijepost stada nije si nikada nijedan

---

A sinovi će tvoji svi biti naučeni od Gospoda, i obilan mir imati će sinovi tvoji. (Is. 54, 13.) — U prorocima stoji napisano: i biti će svi naučeni od boga. Svaki koj čuje od oca i nauči doći će k meni. (Iv. 6, 45.)

[2] I kad vidješe svi koji ga poznavahu od prije gdje prorokuje s prorocima, rekoše jedan drugomu: što to bi od sina Kisova? Jeda li je i Saul medju prorocima. I. Car. 10, 11.

pastir trao glave, tà o krijeposti stada ne ima ni govora. Nije se nikada pastir za to skrbio da stadu bude dobro, nego da on od stada ima hasne i užitka.

10.

Pastiru duša biti je posve čistu.

Čovjeku pako mučno je naučiti se da sluša, ali kud je i kamo mučnije znati da vlada nad ljudima, osobito kada je govor o ovom našem vladanju gdje se ima vladati po božjem zakonu i gdje je vladanju cilj: k bogu privoditi. Visoko je dostojanstvo te vlasti, ali je i pogibao velika. Tko ima pameti, njemu je to jasno. Koj ima vlast potrebno je najprije da je čist kano čisto srebro i žeženo zlato, da ni kada i ni gdje, u nikakvim prilikama i položajima ne da kriva i nečista zvuka, u njem ne smije biti ničesa što bi se imalo spaliti žešćim ognjem. Nije li tako, onda će zlo biti tim veće, što je veći broj onih kojima vlada, jer je zlo koje na mnoge prelazi veće, nego ono koje na jednom ostaje.

11.

Zlo se prima brzo, dobro polako.

Jer niti tkanina ne upija tako brzo masti, niti neugodan ili ugodan vonj ne prelazi tako brzo na okolicu, niti se nezdrava para tako brzo ne razlijeva uzduhom, i po uzduhu ne zarazuje sve živo — kuga se to imenuje i jest — kako brzo zna zloća od vladara prijeći na podanike, i to mnogo brže nego ono što je zloći protivno, krijepost. Jer u tom je zloća jača od krijeposti — boli me i ljut sam kad na to mislim — da nam je zloća uvijek blizu te nas se lako prima, i da nije ništa lakše nego postati zločest, i ako nas nitko na zloću ne mami; rijetko si pako i teško stičemo krijepost, i ako nas mnogo toga zove i vuče. I to je, mislim, ono što je imao na pameti preblaženi Agej, kad je došao na onu divnu i posve istinitu prispodobu: pitajte svećenike zakon: ako se svećeno meso u skutu od haljine dotakne piće kakove ili piva ili suda, hoće li on čas osvetiti ono česa se je dotaklo? Kad rekoše da neće, pitajte, nastavi, opet, ako se koja od tih stvari dotakne česa nečista, ne će li odmah postati pogana? Znao je da će odgovoriti da hoće, i da ne će ostati čista porad doticaja.[1]

[1] Agej 2, 12 sl.

12.

Dalje.

Što hoće tim reći? Ja mislim to: da se čovjeka dobro teško prima, kano oganj vlažna drveta; na zlo pako uvijek su ljudi gotovi i pripravljeni, kano slama koja se, jer suha, uz iskru i na vjetru lako zapali i izgori. Lakše je naime čovjeku od male zloće primiti obilno, nego od obilne krijeposti oskudno. Tako će i med, ako malo samo pelina usipaš, ogorčati sav; pelin pako, ako mu primiješaš dvaput toliko meda, ne će oslačati. I kamečak samo ako izvučeš, povući će s sobom sav potok u propast, ustaviti pako potok i zagraditi jedva će i najjač, nasip.

13.

Pastir duša ima biti ne samo čist od grijeha, nego i pun krijeposti.

Prvo nam je dakle, kako rekosmo, gledati da ne budemo zli slikari božanstvene krijeposti, ili bolje, da ne budemo zločest uzor slikarima, ne velim nevještima, ali mnogima. Drukče baciti će nam se u obraz ona riječ: druge idu liječit) a sami su puni rana.

14.

Dalje.

Drugo pako, ako se tko i očuva posve čist od svakoga grijeha, ili bar koliko najviše može, niti to nije, mislim, dosti onomu koj je rad druge voditi krijeposti. Jer onomu koj ima tu dužnost nije dosti ne biti zločestu, tà to je velika sramota i onima koji slušaju; nego se od njega još išće da se i u dobru odlikuje nad svima, po onoj zapovjedi: uklanjaj se od zla, i tvori dobro.[1] Nije dosti izbrisati iz duše griješne crte, nego je potrebno napisati na njoj dobre, da se krijepošću više odlikuje nego čašću, i da ne znajuć mjere, uvijek ide dalje u krijeposti. Niti se ne ima veseliti onomu što je postigao, nego se žalostiti za ono što mu još manjka. I na čem danas stoji, ima mu služiti stepenicom na više mjesto. I ne mjerimo na malu mjeru krijepost onomu od koga je sve, i u kome će se sve smiriti.[2]

[1] Ps. 36, 27.
[2] Rim. 11, 36.

15.

Dalje.

I valja znati: što jednomu dobro stoji da ne stoji drugomu. Nisu niti ljudi svi jednako veliki, niti su im crte lica iste. Nisu niti sve životinje jedna kano i druga, niti svako tlo kano i drugo. Nisu niti sve zvijezde jednako lijepe i jednako sjajne. Tako je i gledeć na krijepost. Obična čovjeka imenujemo zločestim ako čini što je zlo, što spada pod kaznu, na čem i zakon teško leži.[1] Glavar pako i vladar smatra se zločest ako nije, koliko se može, najbolji, i ako ne ide uvijek u krijeposti naprijed, je li rad izvrsnijim krijepostima vući druge da čine dužnost, i ako ne će silom da vlada, nego osvjedočenjem da predobiva. Jer što ne biva drage volje, osim što je prisiljeno, ne zaslužuje hvale, a nije niti stalno. Što na silu biva liči na granu koja, ako ju previneš na jednu stranu, opet se vrati, kad ju pustiš, gdje je bila prije. Što pako drage volje biva pravično je i stalno, jer je ljubavlju svezano i hranjeno. Za to nam nalaže i zakon naš i zakonik da pasemo stado ne silom nego dragovoljno i iz dobra srca.[2]

16.

Pastiru nije dosti biti krijeposnu, išće se i veliko znanje.

Ali budi tko ne samo čist od svakoga zla, nego i na vrhuncu krijeposti, još se išće veliko znanje i osobita snaga, ako će se usuditi tu službu primiti na se. Jer u istinu, umjeća je nad sve umjeće, i znanost nad sve znanosti, voditi čovjeka, životinju najšarovitiju i najrazličitiju. Koliko je to djelo mučno, onaj će moći domišljati se koj sporedi lječenje tjelesa s lječenjem duša. Kad se na ime osvjedoči kako je mučno djelo liječiti tjelesa, razumjeti će, sporedjujuć, da je kud i kamo mučnije liječiti duše. Razumjeti će i to da je liječiti duše djelo kud i kamo časnije i uzvišenije, i što se tiče bolesti koje liječi, i što se tiče znanja koje se išće, i što se tiče cilja za kojim se ide. Koj tjelesa liječi, bavi se oko tijela koje se mijenja, i na zemlji puza, i mora se na svaki način raspasti, i ne može

[1] Gal. 5, 23.

[2] Pasite stado božje koje vam je predano, i nadgledajte ga ne silom nego dragovoljno, i po bogu, niti za nepravedne dobitke, nego iz dobra srca. Niti kano da vladate narodom, nego bivajte ugledi stadu. (I. Petr. 5, 3 sl.)

se oteti svojoj sudbini, i ako za vrijeme nadvlada što se je u njem poremetilo, jer ili bolest ili vrijeme satrti će tijelo po zakonima prirode, ne može bo tijelo prijeći granica koje mu je postavila priroda.

17.

Dalje.

Koj pako liječi duše trudi se oko duše, koja je iz boga i božanstvena, koja nosi na sebi znak nebeske plemenšćine, i za njom teži, i ako je svezana s onim što je gorje, to jest s tijelom. Svezana je pako duša s tijelom, bez dvojbe, i s drugih razloga koje zna samo bog i ako je tko drugi od boga poučen u tim tajnama, koliko pako razumijemo ja i oni koji su kano ja, s dviju razloga. Jedno, za to da bijući se i boreći s niskim silama bude vrijedna dobiti u dijel nebesku slavu, kano zlato ognjem, prokušana zemskim patnjama, i da ono čemu se nada bude njezino ne samo kano božji dar, nego i kano nagrada za krijepost. I to je odista dokaz najveće dobrote što je bog dobro i našim učinio, tako da nije samo božjom rukom posijano u našu prirodu, nego i od nas, slobodnom voljom, obdjelavano, i borbom medju višim i nižim silama spaseno. Drugo, za to da ono što je niže, to jest tijelo, privuče na svoju visinu, oslobodivši ga malo po malo njegove tromosti, da na taj način duša bude tijelu što je bog duši, da prijetvori tijelo, koje joj u svem pomaže, po sebi, i davši mu svoje obličje, približi i tijelo bogu.

18.

Dalje.

Lječnik će paziti na položaj mjesta, i podnebje, na okolnosti, na dobu bolesnikovu, na godišnje doba, i na druge takove stvari. Davati će ljekova, i naredjivati način življenja, i otklanjati što je škodljivo, da ne bi pohote koje radja bolest priječile lječenju. Kad kad će paliti, i rezati, i oštrije načine lječenja upotrebljavati. Ali sve to, i ako jest vrlo mučno i teško, opet je mnogo lakše, nego gledati i liječiti čustva i strasti, i načine življenja, i gibanja volje, i što je još takova u nama. I iščupati sve što je u našem supruštvu[1] divlje i zvjersko, a zasadjivati sve što je pitomo i bogu drago. I pravedan biti sudac duši i tijelu, ne dajuć što je gorje da vlada nad onim što je bolje, to bo je najveća krivica; nego onomu

[1] *συζυγια* — supruštvo, duša i tijelo vuku isti jaram.

što je prvo i vlada podlažuć ono što je po prirodi drugo, tako bo hoće božji zakon koj ljubi red u svem stvoru, i vidivom i nevidivom.

19.

Dalje.

Ja opažam još i to: sve one stvari koje sam nabrojio da je na njih paziti lječniku, kakove su po sebi takove ostaju, ni jedna ne radi prevrtljivo sama proti sebi, ni jedna se ne opreču je dosjetljivo ljekovima umjeće; dà umjeća diže, tako reći, ogradu oko bolesti, da ništa ne može blizu. Iznimka je samo ako bolesnik slučajno učini nešto proti propisanomu redu, ali ni to nije teško budi zapriječiti budi prekinuti. Nama je pako da dojdemo do krijeposti najveća zapreka, vojska, rekao bih, postavljena proti onima koji se za nas i s nama bore, naša pamet, naše svojemilje, i što se nismo naučili i ne trpimo dati se na laku ruku pobijediti. I koliko bismo imali trsiti se da lječnicima otkrijemo bolest, toliko se upinjemo da se uklonimo lijeku, i jesmo junaci sami proti sebi, i pametni na štetu našemu zdravlju.

20.

Dalje.

Jer ili tajimo grijeh, kukavički skrivajući ga, kano gnjijuću i opasnu ranu, u dubljinu duše, ter mislimo da će mo se oteti vidovitu oku boga i pravice, ako se pritajimo pred ljudima. Ili pako ispričajemo isprike u grijesima, tražeći razloge da nam budu grijesima odvjetnici. Ili, na dalje, zatvarajući uši, na način zmije gluhe i zatiskujuće uha, ne ćemo te ne ćemo da čujemo glasa onih koji opčinjuju[1], niti da se liječimo ljekovima mudrosti koji su za dušu. Ili napokon, bacivši obraz pod noge, koji smo smjeliji i drzovitiji, ne sramimo se griješiti na oči svijetu, i ne imamo stida pred lječnicima, nego s otkrivenom — kako vele — glavom srtaju u svako bezakonje. Oh mahnitosti, ili kako bi drugim imenom zgodnije nazvao tu bolest duše! Koje bismo imali ljubiti kano prijatelje, one odbijamo kano neprijatelje, mrzeći one koji karaju na vratima, i

[1] Bezakonici . . . u njima je jed kano jed zmijin, kano gluhe aspide koja zatiskuje uho svoje, koja ne čuje glasa bajaču vračaru, vještu u vračanju. Ps. 57, 4 sl. — I danas je, kažu, običaj na istoku, pitomiti zmije. Koje se ne daju i ne slušaju vračara, vele da su gluhe.

gadeć se na svete besjede.[1] I mislimo da se tim bolje borimo proti onima koji su nam dobru radi, ako sebi veće zlo činimo, naliki ludjacima koji svoje meso grizu, misleći da jedu tudje.

21.

Kraj.

To su razlozi za što ja mislim da je daleko teže liječiti duše nego tjelesa; da je, po tom, ona umjeća uzvišenija i časnija nego ova. K tomu dodaj i to: koji tjelesa liječe obično vide i pipaju bolest koju liječe; nutarnjim bolestima rijetko se bave. Mi pako imamo nastojati i liječiti čovjeka u srcu sakrivena, imamo boriti se proti neprijatelju koj nas iz nutra bije, koj se nama, o strahote, služi kano oružje proti nama samim, da nam grijehom ubije dušu. Za takovo djelo išće se velika i savršena vjera, i još veća pomoć od boga, a išće se, ja sam o tom osvjedočen, i mnogo vještine i napora od nas, raditi i riječju i djelom, da bi naše najveće blago, naše duše, dobro se liječile i očišćavale, kako bi postale što vrijednije pred božjim licem.

22.

O cilju lječenja.

Još nam ostaje govoriti o cilju jedne i druge umjeće. Koj dakle cilj imaju lječnici tjelesa? Ovaj: sačuvati tjelesno zdravlje onomu koj ga posjeduje, povratiti onomu koj ga je izgubio. I još se ne zna hoće li zdravlje biti na korist onima koji su ili sačuvani zdravi ili ozdravljeni. Jer često biva da je bolest korisnija nego zdravlje. Zdravlje je na ime i bolest kano što bogastvo i siromaštvo, slava i skromnost, sjajan položaj i taman, i što je drugih još stvari koje po sebi nisu ni simo ni tamo, ni lijevo ni desno, nego postaju ili dobre ili zle po tome kako se tko njima služi na dobro ili zlo. A koj cilj imaju lječnici duša? Ovaj: okriliti dušu; oteti ju svijetu i dati bogu; božju sliku u duši, ako je sačuvana, paziti da se ne izgubi, ako je u pogibli, biti na opazu da se spase, ako se je izgubila, opet ju vratiti; Krista po duhu useliti[2] u srca; i — a to je najslavnije — čovjeka učiniti bogom[3], da uživa nebesku blaženost on koj je stvoren za nebo.

[1] Mrze na onoga koj kara na vratima, i gade se na onoga koj govori pravo. Amos 5, 10.

[2] Da se Krist useli vjerom u srca vaša, da budete u ljubavi ukorijenjeni i utemeljeni. Ef. 3, 17.

[3] ἵνα διὰ τούτων γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως. II. Petr. 1, 4.

23.

Da čovjek postane bogom, to je cilj svemu božjemu djelovanju na zemlji.

Za tim ide zakon, strogi učitelj[1]. Za tim idu posrednici medju Kristom i zakonom, proroci. To hoće dovršitelj duhovnoga zakona i njegov cilj[2], Krist. To hoće ispražnjeno[3] božanstvo. To primljena put. To nova mješanija[4], bog i čovjek, jedno iz obojega, i po jednom oboje. Za to se je bog putem duše pomiješao s tijelom, za to su stvari posve različne, bog i tijelo, postale jedno, svezane dušom, koja je srodna i s bogom i s tijelom[5]. I sve što je jedan praroditelj pokvario združilo se je u jedno, da se spasu svi: duša, zbog duše koja nije bila poslušna; tijelo, zbog tijela koje je pomagalo griješiti duši te je za to i kažnjeno skupa š njom; Krist zbog Adama, koj je jači od grijeha zbog onoga koj je grijehu podlegao.

24.

Dalje.

Za to je odstranjeno ono što je prije bilo, i zavedeno novo; za to je trpljenjem na svoje mjesto pozvan onaj koj je trpio zbog grijeha; za to je za svaku stvar koja je u nama dao kano plaću drugu onaj koj je nad nama, i postalo je novim otajstvom ono što je čovjekoljublje učinilo za čovjeka, pala s neposlušnosti. Zbog toga rodjenje i djevica, zbog toga jasle i Vitleem: rodjenje radi stvorenja, djevica radi žene, Vitleem radi Edena, jasle radi raja, male i vidime stvari radi velikih i skrovitih. Zbog toga angjeli slaveći nebesnika, po tom zemnika[6] i pastiri gledajući slavu pri janjetu i

[1] Gal. 3, 24.

[2] Jer je Krist cilj zakona, koj ga god vjeruje opravdan je. Rim. 10, 4. Vidj. Evr. 12, 2.

[3] Filiplj. 2. 7.

[4] κρασις — mješanija. U običnom govoru velimo mješanija, kada dvije stvari, spojivši se, prestanu biti što su bile prije, ter postanu skupa nešto novo; na primjer ako pomiješaš brašno s vodom, ne imaš ni brašno ni vodu, nego tijesto.. U tome smislu ne smije se razumijevati mješanija kad se govori o združenju boga s čovjekom. Jer i ako je oboje, bog i čovjek, pomiješavši se, postalo jedno, na ime lice, nije ipak prestalo biti što je bilo prije, to jest bog i čovjek.

[5] Duša je srodna bogu, i po tom njemu prilična, što spoznaje istinu i hoće dobro, a srodna je tijelu što osjeća materiju.

[6] I ako nosimo obličje zemljanoga, tako ćemo nositi i obličje nebeskoga. I. Kor. 15, 49.

pastiru, i zvijezda vodilja, i vuhvi preklanjajući koljena i noseći darove, da se razori kumirstvo. Za to se Isus krsti i dobiva svjedočanstvo iz neba, za to posti i biva iskušavan, za to pobjedjuje onoga koj je bio pobjednik. Za to se izgone zli dusi i liječe nemoći; za to se vijest daje u ruke malim ljudima, i od njih pravo naviješća.

25.

Dalje.

Zbog toga narodi koji se bune, i plemena koja pomišljaju zaludne stvari. Zbog toga drvo proti drvu, i proti ruci ruke, proti ruci požudno pruženoj ruke velikodušno rastegnute, proti razuzdanoj čavlima prikovane, proti ruci koja je izbacila Adama ruke koje izmiruju krajeve. Zbog toga visina križa proti dubljini pada, i pelin proti kusu, i trnit vijenac proti vlasti zloga, i smrt proti smrti, i tmina zbog svjetla, i grob proti vraćanju na zemlju, i uskrs za uskrs. To je sve bog činio za nas, da nam bude za nauk i lijek proti našoj bolesti: da staroga Adama opet dovede onamo, otkuda je bio spao; da nas iz nova privede k drvetu življenja, otkuda nas je bilo odalečilo drvo znanja, što se je od njega jelo u nevrijeme i nepametno. [1]

26.

Presviteri su lječnici duša.

Toga lječenja službenici smo i pomagači mi [2] koji drugima predsijedamo. Ali za nas je već nešto velika da pravo spoznamo i liječimo naše, osebne, bolesti. Nije to, ako ćemo pravo reći, ništa velika, ali ja sam prisiljen tako govoriti radi zločestoće mnogih ter

[1] Stvorac je čovjeka postavio tako visoko, da je njemu bio blizu, te mogao s njim općiti kano prijatelj s prijateljem. Svojom krivnjom pao je čovjek s te visine. Odvrnuvši se od boga, čovjek se je prilijepio za materiju, i gubeći sve više božju priliku, izjednačio se je s nijemom životinjom. To nije više bio čovjek po božjoj ideji, i za to ili je imao ne stati, ili prijestvoriti se po božjoj ideji. Čovjekoljubivi bog izabrao je to drugo. Za to je došao logos, da prijestvori sve što je po grijehu bilo pokvareno. Sgriješio je sav čovjek, s dušom i tijelom: logos je k sebi podigao potpuna čovjeka, s dušom i tijelom, i postao š njim jedan. Čovjek je sgriješio uživanjem: logos je platio trpljenjem. Grijeh je potekao iz drveta za kojim je posegla pohlepna ruka: i milost je potekla iz drveta na koje su bile rastegnute prikovane ruke. Sgriješivši pao je Adam duboko: spasavajuć uzdignut je Isus na križu visoko. — Ovako se, po Gregorovu primjeru paralelizam medju starim i novim Adamom može razvlačiti dalje.

[2] Tako da nas drže ljudi kano sluge Kristove i pristave tajna božjih I. Kor. 4, 1. — Jer mi smo bogu pomagači. Ib. 3, 9.

mnogih koji su našega reda [1]. Kud je pako i kamo teže umjeti tudje bolesti liječiti, i znati duše prijestvarati čiste, i tako da je na korist i jednim i drugima, i onima na ime koji se lijekom služe, i onima koji imaju liječiti.

27.

Lječnici tjelesa mnogo se trude, a za malu hasan.

Idimo dalje. Lječnici tjelesa trude se, i ne spavaju, i staraju se, i boli ih kada gledaju gdje drugi trpe, kako je rekao jedan od njihovih prvaka I ljekovi koje daju bolesnicima da im pomognu dijelom su plod njihova mišljenja i traženja, dijelom su pako naučeni i uzeti od drugih vještih lječnika. I ništa im nije tako neznatno, bilo što su našli ili što im je izbjeglo, budi to i najsitnija sitnica, da im se ne bi vidjelo znamenito i utežno, da bolesniku pomogne ili pako škodi. A za što sve to? Da čovjek duže požive na zemlji, i to ne čestit nego može biti čovjek najgorje vrsti, za koga bi, kad je zločest, može biti bilo bolje da je davna mrtav, ako ništa, bio bi prost najveće bolesti, na ime zla. Ali recimo da je to dobar čovjek, kako će dugo živjeti? Zar uvijek? Ili zar će imati kakovu korist od toga zemskoga življenja, kad je najveće i najstalnije dobro tražiti da ga se oprostimo, za čovjeka u istinu zdrava i razumna?

28.

Kud i kamo se je više truditi lječnicima duša.

Nama pako kojima ide djelo o spasu duše, blažene i besmrtne, koja će na vijeke bud trpjeti za zla djela bud uživati za dobra, koliko se je nama napinjati i boriti, koliko je nama potrebno znanja, da i druge liječimo i sebe, da promijenimo življenje, i zemlju da pokorimo duhu? Jer velika je razlika, i gledeć na mišljenje, i gledeć na pobude i nagone, ako sporediš muško i žensko, staro i mlado,

---

[1] Svećenik, koj uzima na se liječiti duševne bolesti, imao bi po pravici biti posve zdrav na duši, kada pako, po nesreći, oboli, imao bi bolest odmah osjetiti, i uzeti zgodan lijek da opet ozdravi. Ali kakvi su, veli Gregor, biskupi i svećenici danas, rijetki su ne samo koji bi bili zdravi, nego i oni koji bi barem znali da su bolesni, i koji bi htjeli i umjeli uzeti zgodan lijek da se bolesti otresu. Lijepih lječnika! Drugima se nameću da im pogadjaju bolesti, a ne spoznaju svoje koje im prijavljuje osjećanje! Drugima nudjaju ljekova, kojima ne znaju silu ili do kojih ne drže sami, jer kako bi, da nije tako, htjeli sami trunuti u smrtnim bolestima?

siromašno i bogato, veselo i tužno, bolesno i zdravo, vladare i podložnike, mudrace i neuke, strašivice i junake, nagle ljude i krotke, one koji stoje s onima koji padaju.

29.

Dalje.

Na dalje, ako na tanko ispitaš, koliku ćeš naći razliku medju onima koji živu u braku, i koji su slobodni; a opet medju slobodnima koliko se razlikuju oni koji žive sami kano pustinjaci, i oni koji žive s drugima i u skupu? Kolika je razlika medju onima koji su prokušani te su u promatranju božjih dijela daleko došli, i onima koji prosto rade pravo; medju gradskim ljudima, i onima s polja; medju bezazlenim, i prepredenima; medju javnim službenicima, i onima koji žive na miru; medju onima koje je zla sreća izranila, i onima kojima ide dobro te ne znaju za zlo? Svi ti ljudi često se pobudama i željama više razlikuju nego osebinama tjelesa, ili, ako voliš, više nego mješanijom tvari od kojih smo sastavljeni. Za to nije baš lako voditi ih zgodno i pametno.

30.

Dalje.

Kano što se sva tjelesa ne liječe jednim lijekom, niti ne hrane jednom hranom, nego jedni ovako a drugi onako, kako su već ili zdravi ili bolesni: tako se niti duše ne liječe ni ne nastoje na jedan način. To nam mogu najbolje posvjedočiti bolesnici sami. Jedni idu za riječju, drugi se povode za primjerom. Jednima su potrebna bodila, drugima uzde. Ima ih na ime koji su lijeni na dobro i mlohavi, njih valja buditi šibom riječi; drugi su opet srčeniji i vatreniji te se ne daju ustaviti u letu, plahoviti ždrijepci koji trče i preko mete, njih valja ustezati i ustavljati, ako ih misliš učiniti boljima.

31.

Dalje.

Jednima hasni pohvala, drugima ukor, i jedno i drugo u zgodno vrijeme, jer u nevrijeme i nerazložno može škoditi i ovo i ono. Jedni će se popraviti na lijepu riječ, drugima je potrebna oštra. I opet oštra riječ jednima će hasniti ako ih obličiš javno, drugima ako ih prekoriš tajno. Ima ih na ime koji ne mare za opomene u

četiri oka, a dolaze k pameti kad ih kara svijet; drugi opet baciti će stid pod noge ako se prekore pred svijetom, a rado slušaju skrovite opomene, ter vraćaju poslušnost za ljubav kojom trpiš. š njima skupa.

32.

Dalje.

Na jedne ti je imati strogo oko, ne praščajuć ničesa, na one na ime koji se napuhavaju kano pametniji, misleći da se ne zna za njihova djela koja brižno sakrivaju. Drugima je opet pametnije štošta pregledati, gledajuć — kako vele — ne vidjeti, i slušajuć ne čuti, da ih ne gonimo u očajanje, utapajući ih u moru vječnih ukora, da na pošljetku ne postanu smjeli na svako zlo, bacivši od sebe stid koj opomeni služi kano lijek. Kadikad imati ćemo se i ljutiti na neke, i ako se ne ljutimo; i ne gledati ih, i ako nam ne ide od srca; i očajavati o njihovu spasu, i ako nije tako: onda na ime kada su takovi načini, gledajuć na bolesnike, potrebni. Ima i drugih koje valja liječiti blago, snilaziti k njima, bodriti ih nadajući se š njima skupa većemu dobru. Često je korisnije nadvladati, često opet podleći. I bogastvo i moć jednih, i siromaštvo i nesreću drugih, sada ćemo hvaliti, sada odsudjivati. [1]

33.

Dalje.

Druge je na ime posve naravi krijepost i zloća, a druge lijek. Krijepost lijepo stoji uvijek i svakomu, i nosi preveliku korist, zloća pako naružuje uvijek i svakoga, i nosi preveliku škodu. O lijeku

[1] Što Gregor govori o različitim načinima kako se imaju liječiti duše sveta je i preznamenita istina. Jer je zdravlje duše najveće, dà jedino, blago čovjeku, za to je mnogo i premnogo do toga da oni, koji su ili od boga pozvani, ili su se urinuli sami, ili su od drugih nametnuti, da liječe duše, umiju tu umjeću potpuno. Jer ako će se zapregnuti da liječe duše a ne umiju, oni će počiniti najvećih grozota, postati će ubice duša, a bog je rekao da će duše, tako ubijene, iskati iz ruku zločestih pastira. (Ezek. 3. 18. 20.) Dobar pako lječnik može biti samo onaj koj je 1 pomljivim promatranjem svoje duše i mnogim učenjem pribavio si savršeno, koliko se može, poznavanje duše, po tom i njezinih bolesti. Ali 2 nije dosti poznavati samo dušu i njezine bolesti, išće se i vještina, mogao bi tko reći, instinkt da pogodiš na kojoj je i kakovoj bolesti nemoćna ova ili ona duša. Tu vještinu usudio bih se nazvati psihičkom diagnozom. Išće se 3 mnogim i dugim učenjem pribavljeno poznavanje različitih ljekova, jeda bi za svaku bolest znao pogoditi zgodan lijek. Zahtijeva se na pokon 4 jaka

se na suprot ne može reći da je jedan te isti, recimo strogost, blagost, ili što smo još nabrojili, budi vrlo koristan za zdravlje, budi vrlo škodljiv. Nego za jedne je dobro i korisno ovo, za druge opet protivno, kakove su već okolnosti vremena ili slučajeva, ili kakove su naravi bolesnici. Sve to na tanko raspresti, i jednim pogledom do najtanjih tančina pregledati, da bi se sva lječnička umjetnost skupila kano u jedno glavno pravilo, to ne ide, pak dao si čovjek bog zna koliko truda, i bio bog zna kako pametan. Ali pri samom lječenju, i u pojedinim slučajima, pomljivi će i razumni lječnik pogoditi što je pravo, i tako se naučiti što se ne može u jedno pravilo skupiti.

---

volja i viteško srce da se, ne pazeći na ništa i na nikoga, uvijek i svakomu propiše pravi lijek. — Lječnici duša na prvom su mjestu svećenici. Gregor veli, i u toj besjedi često, i na mnogim drugim mjestima, da su episkopi i prezviteri njegova doba većim dijelom bili loši lječnici, jer malo ih je i premalo bilo koji su poznavali ono što su se usudjivali: liječiti dušu. Jer pako nisu valjali lječnici, bilo je u svijetu mnogo duševne bolesti, a nagomilana bolest pretvorila se je u zaraznu pošast. Tko je dakle kriv duševnomu zlu na svijetu, a po tom i fizičnomu, jer je fizično zlo velikim dijelom kazna za duševno? Svećenici, odgovara Gregor. — Zatim su i učitelji lječnici duša. Slatki bože, da je barem svaki stoti što se imenuje! Ali tražio kuda hoćeš, malo ćeš naći učitelja koji bi umjeli liječiti duše, dà malo koji ne bi usadjivali u mlada srca sjeme novim bolestima. Da ne budem dosadan, navesti ću samo tri načina kako se običaju u školama kvariti mlada srca. 1 Priroda ne dijeli svojih darova jednako obilnom rukom. Za to ih dolazi i u školu, i koji su dobili više i koji su primili manje. Od onih koji su dobili više ima učitelj pravo i tražiti više, od onih pako koji su primili manje ima biti zadovoljan manjim. Sporedjujući, one hvaliti i odlikovati, kano da su veći darovi njihova zasluga, ove pako koriti i zamećati, kano da su oni krivi što nisu primili više, krivo je, i proti lječničkoj umjetnosti. Na taj način u onima koje hvališ, i ako s neznanja, njeguješ klicu najopasnije bolesti, oholosti, u onima koje vrijedjaš piriš zavist, koja s vremenom može se pretvoriti u mržnju na boga i ljude. 2 Po različitim darovima koje su dobili od prirode imaju ljudi, po zakonu providnosti, zadovoljavati različitim potrebama društva. Na kojem god mjestu bio, ako dužnosti toga mjesta potpuno vrši, svaki je ud društva vrijedan jednaka štovanja. To su istine kojima nitko pametan ne će prigovoriti. Ako se dakle dogodi te mlad čovjek, ili sam od sebe, ili od roditelja natjeran, ili od okolnosti prisiljen, zabludi na put na koj ga nije pozvala providnost, griješno je na tom ga putu, s neznanja ili krive dobrote, ostaviti, jer će ga bez dvojbe dovesti u nesreću i propast, ali je i griješno goniti ga pogrdama, psovkama, starim ranama dodavajuć, kako veli Gregor, nove. Učitelj na svojem mjestu neće djaka koj nije za školu ružiti i sramotiti, da u njem ubija stid bez kojega čovjek nije više čovjek, nego će, ljubeći ga od srca kano i najboljega djaka, na lijep i prijateljski način navrnuti ga na onaj put na kojem misli da će naći pravu sreću. Ali

34.

Pastiru ići je carskim putem, sredinom.

Mi svi znamo da je za one, koji hodaju po užetu, u uzduhu visoko učvršćenu, jako pogibeljno kolebati se simo i tamo, i da je za njih velika nesreća premahnuti lijevo ili desno, nego im je u ravnom držanju spas. Tako je i ovdje: na koju god stranu pre mahnuo, bilo to s neznanja ili zloće, pogibao je velika da padnu u grijeh i pastir i stado. Nego ići valja carskim putem, i paziti na sve strane, ne svrćući ni desno ni lijevo, kako veli riječ [1]. Takove su evo bolesti koje imamo liječiti mi, i tako je mučna zadaća dobru pastiru, koj je rad pravo poznati duše svoga stada, ter jih voditi po zakonu pastirske umjetnosti, prave, mislim, i istinite, dostojne onoga koj je pravi pastir naših duša.

35.

Nije laka stvar stadu lomiti hljeb nauka.

Što se pako tiče nauka kako se ima dijeliti — da na kraju velim što je u nas na prvom mjestu — nauka, mislim, božanstvenoga i nebeskoga, o kojem danas svi raspravljaju, ako tko misli da je tomu djelu dorasao, i da je tomu svatko vješt, ja mu se divim

---

to može onaj samo učitelj koj u svakom čovjeku poštuje jedino božju sliku, ter se ondje samo dublje klanja gdje vidi tu sliku sačuvanu čišću i svjetliju. Na pokon 3 vrlo je pogubno ako učenik opazi sjenu samo krivičnosti ili nerazbora u učitelju u kojega upire oči kano u sveca. Na kraju godine, ili kako gdje, učitelju je posvjedočiti koji su djaci za školu, koji nisu, kojima ide bolje u glavu, kojima lošije. Da bi to mogao potrebno je da se š njima razgovara, da ih, kako vele, ispituje. Svakomu se djaku može dogoditi da koj put ne zna, ili lošije zna, ta niti djak nije uvijek jednake volje da uči, niti on ne može uvijek misli držati skupljene. U takim slučajima djaka vrijedjati, pišući mu što ja znam kakove biljege, krivično je i nerazborno. U opće ne ima smisla suditi djaku po nekolikim riječima koje je smrsio na učiteljevo pitanje. — Školski sistem kakov je danas ne valja i mnogo škodi društvu. Nisam ja sam koj to velim; ne ima naobražena naroda iz koga se nebi čulo takovih glasova. Ne idu na ime danas škole za tim da odgajaju velike duhove i velike značaje koji će, kad im dodje vrijeme, stvarati velika djela u društvu i za društvo, nego da iz njih izlazi krdo koje sluša samo na žvižduk biča, i komu je trbuh sve. Tomu će zlu, da bog da skoro, društvo učiniti kraj, jer bi drukče njemu bilo kraj. Kada to bude onda će se, nadam se, spominjati da sam i ja podigao svoj slabi glas proti školama, koje podrezuju duhu krila i ponizuju značaje.

[1] Ne svrći ni na desno ni na lijevo, odvraćaj nogu svoju oda zla. Priče 4, 27.

pameti, da ne velim ludosti. Meni se pako vidi da nije zadnje djelo, i da se išće dosti duha, ako ćeš svakomu u zgodno vrijeme podavati pravu mjeru nauka, i ako ćeš pametno gospodariti istinom naših dogmata, što na ime mudrost uči o svijetovima i svijetu, o tvari, o duši, o duhu i duhovnim naravima, i boljima i gorjima, o providnosti koja sve spaja i k cilju vodi, i što se, na pogled, podudara s razumom, a što je proti razumu zemskomu na ime i čovjekovu.

36.

Dalje.

Za tim što mudrost uči o našem prvom stvaranju, i prvo stvaranje dovršujućem prijestvaranju, o sjenama i istini, i o zavjetima, i o Kristovu bivanju medju nama, i prvom i onom koje čekamo, o upućenju i o trpljenju i o smrti, o svršetku, o sudu i naplati, to tužnoj to dičnoj, i — a to je najglavnije — što se ima vjerovati o počelnoj i blaženoj trojici. U istinu, za one koji imaju kršćenjem prosvjetljivati[1] druge, prevelika je pogibao da ne bi, bojeći se mnogoboštva, na jedno lice stegnuli nauk tako, te bi ostala samo prazna imena, i otac sin i sveti duh bila bi samo različna imena za jedno te isto lice; i opet da ne bi nauk raširili na tri lica, tudja si i strana, bez počela ni reda, na tri, tako reći, oprečna boga, jer bi tako pali u isto zlo, i ako s protivne pogreške, kano da grbavu granu hoteći izravnati, previneš na drugu stranu.

37.

Nauk o svetoj trojici.

Tri su danas u nauku o bogu bolesti: bezboštvo na ime, židovstvo, mnogoboštvo. Bezboštva predstavnik je Savelij iz Libije, židovstva Arij iz Aleksandrije, mnogoboštva pako neki medju nama koji bi rad biti odveć pravoslavni. Koji je moj nauk o svetoj trojici? Pustivši na strani što je u tim trim naucima škodljiva, potrebno je ostati u granicama svete istine. Ne valja dati se zavesti u Savelijevo bezboštvo, učeći ono nečuveno razvlačenje i uvlačenje, po kojem je i jedno lice sve, i ni jedno ništa, prestaju bo biti što jesu, ako prijelaze jedno u drugo ter se miješaju; ili stvarajući si i umišljajući sastavljena nekakova i smiješna boga, na lik onim ži-

[1] Kršćenje imenovalo se je u grčkoj crkvi i φωτισμος — illuminatio, za to velim i ja kršćenjem prosvjetljivati.

votinjama u bajci.[1] Niti se ne valja dati u siromašni[2] nauk židova stijesniti, cijepajući naravi po Arijevoj, kako ju pravo imenuju, mahnitosti. Ne unosimo s Arijem zavist u božju narav, stežući boštvo samo na onoga koj je nerodjen, kano da se bojimo da bi nam se skvario bog kad bi ispovijedali da je on otac bogu pravomu i jednake časti dostojnomu. Napokon ne valja uvadjati ni tri počela, niti jedno proti drugomu, niti jedno uz drugo, da ne bismo, tako učeći, uvlačili helinsko mnogoboštvo kojega smo se otresli.

38.

Dalje.

Ne valja niti oca na toliko ljubiti[3] da mu se uzme i to da je otac, tà čij i može biti otac ako mu je sin tudj i daleko od njega, kano i stvorovi (ne može bo biti sin što je tudje), ili ako se sin miješa s ocem, ter time i oca mijenja i pomućuje[4]. Ali ne valja ni sina na toliko ljubiti, da mu ne ostane da je sin (tà čij i može biti sin ako mu otac nije počelo), niti ocu da ne ostane čast počela, kano ocu na ime i roditelju[5], neznatnih bo i nevrijednih stvari bio bi počelo, ili, bolje, bio bi počelo neznatno i nevrijedno, da nije počelo boštva, i dobrote koja se vidi u sinu i duhu, sinu na ime kano sinu i slovu, duhu pako kano duhu koj izlazi ali se izlazeći od njega ne rastavlja. Jer potrebno je i pri jednom bogu ostati, i ispovijedati tri lica, i svako lice s onim što mu je osebno.

39.

Mučno je o svetoj trojici govoriti.

Da bi se sve to moglo, potpuno i dostojno, i u misli poredati, i govorom pred oči staviti, za to bi se htjelo više časa, dà niti za

[1] Po Saveliju bog se razvlači i uvlači: to je njegovo življenje. Razvlačeći se, bog postaje otac sin i duh; uvlačeći se, ne staje duh sin otac, i ostaje samo bog. Jer je to Savelijev nauk za to je Gregor imao pravo reći: 1 da je u tom nauku jedno — bog — sve (i otac i sin i duh), i nijedno ništa (gube bo se uvlačenjem duh sin otac); 2 da je Savelijev bog sastavljen, po tome i smiješan, postajući razvlačenjem sad otac, sad otac i sin, sad otac i sin i duh; na pokon 3 jer Savelijev bog i jest i nije otac sin i duh, za to ga je mogao imenovati bezboštvom.

[2] Židovi priznaju boga, ali ne ispovijedaju lica, za to Gregor njihov nauk imenuje siromašan.

[3] S prevelike tobož ljubavi k ocu ne da Arij da sin bude u svem kao i on.

[4] To čini Savelij.

[5] Tako uče mnogobošci kojima otac i sin nisu jedan bog, nego dva boga

svega vijeka, mislim, ne bi se došlo kraju. Tomu je, da jasnije govorim, i sada i uvijek, potreban onaj duh po kojem se samom bog i misli i razlaže i razumije. Samo očišćeni duhom smije ticati se onoga koj jest i ostaje čist. Toga pako takli smo se letimice samo za to da bismo pokazali kako je onomu koj ima riječ o tako visokim stvarima teško iznaći govor koj će sve dovesti na pravi put i rasvjetliti znanjem, onda naročito, kad govori množini svake dobe i ćudi, množina bo je kano glazbilo s svakovrsnim strunama na koje se ima kucati na različite načine. Razlozi su tomu: jedan, taj što je pogibel u trim stvarima na ime: razumu, govoru, sluhu, ter je teško izbjeći da se ne spotakneš o jednu od te tri stvari, ako ne o sve tri. Jer ili u duhu nije posve svjetlo, ili govor nije primjeren, ili sluh nije očišćen te se ne podaje govoru [1]. Drugi je razlog taj što je nama koji o vjeri govorimo na veliku spačku i nepriliku ona pobožna plašljivost slušalaca koja govornicima o drugim stvarima mnogo pomaže te se rado slušaju.

40.

Zbog pobožnosti koja je proti razumu mnogi se opročuju nauku.

Jer se na ime tu pita o bogu, i o najuzvišenijoj stvari (vjeri), i o spasu, i o nadi koja je svakomu čovjeku prva: za to su oni koji su u vjeri vatreniji, i govoru protivniji, te misle da bi vjeru izdali, a ne učinili dobro djelo, kad bi se podali razlogu, oni će ostaviti prije sve nego osvjedočenje koje su donesli od kuće, nego dogmate koji su im tako svikli te su im prešli u krv. I to ja govorim o ljudima ne najgorjim nego srednje ruke koji nisu posve pokvarena srca, pak za to ako i griješe protiv istine, jer je tomu njihovu grijehu kriva bojažljiva neka pobožnost, ter imaju revnosti ali ne po razumu [2], za to će, može biti, spadati k onima koji ne budu strogo kažnjeni, i ne budu jako mučeni, kano što budu oni koji su

---

[1] Da besjeda, na primjer o trojici, donese ploda, išće se 1 da je besjedniku u duhu svjetlo, to jest da potpuno razumije o čem misli besjediti. Išće se 2 da besjednik umije riječima iznesti iz duha što je u njem, i preliti u duh slušalaca. Išće se 3 da je slušalac sposoban riječi besjednikove tako primiti te bi se u njegovu duhu stvorila ona ista slika koja je u duhu besjednikovu. Razumije se da je jedno i drugo i treće jako teško, kad je djelo o najuzvišenijim istinama.

[2] Jer im svjedočim da imaju revnost za boga, ali ne po razumu. Rim. 10, 2.

od zloće i opakosti griješili proti volji boga gospodina[1]. A može biti i to da ih ona ista bojažljiva pobožnost, radi koje su se opirali, privede jedan put boljoj pameti, i napravi ih drugim ljudima, onda na ime kada na njihov razum, pun i dostojan svjetla, pokuca u zgodan čas, iz nutra ili iz vana, kano željezo o kremen[2], pametna kakova riječ, te se prilijepi za nj. Od male iskre može u čas razgoriti se velik plamen istine.

41.

Drugi se opročuju nauku s taštine, treći s neznanja i drzovitosti.

A što je reći o onima koji, hlepeći za taštom slavom, ili vlašću, krivično govore na nebo;[3] što o oholim riječima kakova Jana ili Jambra[4] koji su naoružani, ne proti Mojsesu, nego proti istini, te dižu ruku na spasavajući nauk? I što je reći o onoj trećoj vrsti, o neznalicama i drznicima (jer drzovitost je dijete neznanja) koji kano svinje zabadaju rilo u svaki nauk i gaze dragocjeno biserje istine[5].

42.

Opet drugi s nestalnosti.

Ili što ćeš reći ob onima koji sami po sebi ne imaju nikakva osvjedočenja, nikakva uzora, niti dobra niti zla, po kojem bi mogli rasudjivati besjede o bogu, nego naklanjaju uho svakomu i govoru i učitelju, da će tobož iz svih govora izabrati za se ono što je najbolje i najstalnije, predajuć se ovako ne najboljim sucima istine, sebi na ime samima. Običaju pako takovi ljudi svršiti tužno i žalosno. Kada su se na ime, goneći za istinom, zasitili natezanja od različitih učitelja, kada su ih poplavili i poklopili govori i ovakovi i onakovi,tada oni, promijenivši mnoge učitelje, i na lahak način, kano prašinu u vjetar, stresavši s sebe mnoge nauke, umorni i na sluhu i

---

[1] A onaj sluga koj zna volju gospodara svojega i nije se pripravio niti učinio po volji njegovoj, biti će vrlo bijen. Luka 12, 47.

[2] Udar nadje iskru u kamenu,
bez njega bi u kam očajala. Gorski vijenac.

[3] Ps. 72, 8.

[4] Kano što se Jan i Jamvres protiviše Mojsiju, tako se i ovi protive istini, ljudi izopačenoga uma, nevješti u vjeri. II. Tim. 3, 8.

[5] Ne dajte svetinje psima, niti mećite bisera svojega pred svinje, da ga ne pogaze nogama svojima, i vrativši se ne rastrgnu vas. Mat. 7, 6.

na duhu, zamrznu — o ludosti — na svaki govor bez razlike, smiju se našoj vjeri te ju preziru kano da u njoj ne ima ništa zdrava, bedasto prijelazeći od onih koji govore na ono o čem govore, baš kano da čovjek, bolestan na očima, krivi sunce da je tamno i ne svijetli, ili čovjek zločesta sluha da krivi zvuke da ih nije čuti ili da vrijedjaju uho[1].

43.

Lako je pisati po duši koja još nije ispisana.

I za to je lakše posve iznova rezati istinu u dušu u kojoj nije ništa, koja je još kano vosak gdje nije ništa crtano, nego po starom pismu zlih nauka i dogmata pisati sveti nauk, jer će se bez reda pomiješati pismena jedna s drugima ter se neće ni staro moći ni novo pismo čitati. Po putu dà kako lakše je hoditi glatku i utrtu nego po zaraslu i neugaženu, i zemlju lakše je orati plugom često rezanu i narahljenu; ali po duši lakše je pisati ako nijedan još govor nije u njoj ostavio tragova, ako joj nisu duboko urezana pismena zloće. Jer dvije bi stvari u takovu slučaju imao činiti pobožni lijepopisac: izbrisati pismena koja su bila prije, i napisati nova ljepša vrijednija ostati. Nebrojena su i mnogovrsna pismena i znamenja kojima zli (duh) zlo piše i slika, i što se drugih duševv-

[1] Vrijedno je skupiti u jedno što Gregor govori o uzrocima s kojih mnogi ter mnogi ljudi ne će da slušaju sveti nauk. Jedni, dakle, zatvaraju pred svetom besjedom sluh zbog predrasuda koje imaju o vjerskim stvarima. O tim se ljudima ne može reći da ne mare za vjeru, pače koliko za vjeru više mare toliko je š njima teže djelo, kad svoje predrasude smatraju svetom istinom. Takovih je ljudi mnogo naći u niskom, kako govore, svijetu. Drugi odbijaju od sebe svetu riječ s taštine. Imenuju se pako taštima oni ljudi koji se napuhavaju ničim, jer taština je praznina, ništa. A kako mogu razumni stvorovi biti tako bedasti da se napuhavaju ničim, drugim riječima, da su tašti? Evo ovako. Išće se mnogo duševne natege da čovjek svuče individualnost — ego — i da ne žive nego za cijelost, za koju je gotov dati dušu. Na ovu visinu uspinje se malo odabranih duhova, većina ljudi ostaje u nizini, zaljubljeni u svoga maloga ego. Ti neznatni ljudi, ne mareći za cijelost, imaju samo sebe, svoj ego, pred očima. Ego, to je kumir kojemu se klanjaju oni, kojemu bi rado da se klanjaju i drugi. Da mu se pako imaju za što klanjati drugi, potrebno je lijepo ga kititi, jeda bi ljepotom plijenio oči. Ne imaš drugim da ga kitiš, ti skidaj s ovaca vunu, i njom se, kad ju lijepo izradiš, ogrtaj; ti vadi zemlji iz utrobe dragocjenih okova, i njima se, kad ih izbrusiš, sav ovješaj. Taština je svaka po sebi smiješna, ali je najsmješnija onda kada bi tko rado biti veći od ostaloga svijeta time da glupo prezire ono što najveći dusi neizmjernom slašću iz daleka nazrijevaju, što najčišća srca sve-

nih bolesti tiče, i na oseb što se govora tiče. Za to je velika i teška zadaća za onoga koj ima dužnost gojiti duše i bditi nad njima. A mimo mnogo toga smo i prešli mukom, da nam govor ne izide predug.

44.

Pastir ima biti svima sve.

Kada bi tko imao pitomiti i gojiti životinju mnogoćudnu i mnogoobličnu, sastavljenu od mnogih životinja, velikih i malih, krotkih i divljih, za jamačno bi imao puno muke i dosti napora, paziti na takovo neobično i šareno čudo, jer ne ljubi svaka životinja niti istih glasova, niti iste hrane, niti načina kako se gladi, niti iste pišćalice, i što je drugih načina kojima se služe čuvari životinja; nego ovoj životinji godi ovo drugoj drugo; jedna ne trpi to druga ono ne. Što bi dakle imao činiti čovjek čijoj bi brizi bila povjerena takova životinja? Što drugo nego pribaviti si znanja različna i mnogovrsna, da bi mogao za svaku životinju upotrijebiti onaj način koj je za nju zgodan, jeda bi se osjećala dobro i bila zdrava. Na tu je spodobu i veliko tijelo crkve sastavljeno od različitih i ćudi i načina mišljenja, kano kakova životinja sastavljena od mnogoćudnih i mnogoobraznih životinja, ter je zato posve potrebno da

---

tim trepetom naslućuju. Takove taštine puno je i preveć naći medju naobraženim, kako se varaju, svijetom. Treći nadalje ljube tminu i mrze svjetlo, za to su im mrski oni koji su od svjetla i ljube svjetlo. Ima na ime medju ljudima stvorova — to su oni sudovi na sramotu Rim 9, 12. — koji ne podnose istinu nego lažu uvijek, koji ni kada ne tvore dobro nego kano da moraju uvijek činiti zlo. I što manje znaju to su drzovitiji i besramniji, jer drzovitost raste s neznanjem, za što na najvišem stepenu neznanja, gdje je duša posve skoro slijepa kano u živine, drzovitost se po pravu imenuje brutalnost (brutum — živinče). Takove su ćudi skrvnitelji hramova, klevetnici i ubice svećenika. K četvrtoj na pokon vrsti spadaju lakoumnici, koji će svaku knjigu čitati, svakoga učitelja slušati. Preslabi sami razabrati istinu od neistine dojdu na kraju tamo te ne znaju komu bi i što vjerovali, pak za to ne vjeruju nikomu ništa. Mnogo ih je danas koji na svoju nesreću uvijek čitaju, ali što više čitaju tim manje znaju, tim se više gube To su po Gregorovu mišljenju četiri vrsti ljudi koji ne će da vjeruju. — A gdje su jaki veliki dusi koji su mnogim mišljenjem došli do osvjedočenja da je vjerovati ludo? Gregor za takove jake velike duhove ne zna, a ne znam ni ja. Mišljenje takovih ljudi prazna je tlapnja, njihovo osvjedočenje bijedna sljeparija. Ne imajući za njih drugoga mjesta mi i njih, kako koga, vrstamo u koju od te četiri vrsti.

onaj koj je u crkvi prvi bude, istina, svakomu otprt i iskren kano dijete, ali da se i mijenja i bude svakčas drugi općeći s ljudima, kako je već za koga bolje i korisnije.

45.

Jedne je pojiti mlijekom, druge hraniti jačom hranom.

Jedni se na ime mlijekom imaju pojiti[1] to jest početnim, i po sebi razumljivim, naucima; to su oni koji su, rekao bih, kržljava još djeca te ne mogu probavljati mušku hranu nauka. Ove kad bi tko hotio na silu hraniti muški, opterećeni odveć i teški, ne imaju bo dosti snage — baš kano djecu da natrpaš muškim jelom — da ono što je došlo u njih upiju i u se prijetvore, postali bi, ne jači, nego slabiji što su prije bili. Oni pako koji su potrebni mudrosti, govoreće u savršenima, i hrane uzvišenije i jedrije, za to što su im osjećala dosti izučena da raspoznaju istinu od laži[2]; njih kad bi tko pojio mlijekom i hranio zeljem[3], što je za slabiće hrana, bili bi zle volje, i posve pravo, ne bi bo postajali snažniji u Kristu, niti ne bi rasli veći, kano što rastu oni u kojima, kad se krepko hrane, djeluje riječ da postanu potpuni ljudi, u naponu duha[4].

46.

A to je jako teško djelo.

Tomu djelu tko je dorasao? Mi na ime nismo od onih — a tih je čudo — kojima duša podnosi da trguju riječju istine, i da miješaju vino s vodom[5], riječ na ime koja veseli srce s riječju svakdašnjom i bez cijene, koja se po zemlji povlači i bez cilja teče i gubi, kako bi tom trgovinom sami nešto privrijedili, govoreći onima koji k njima dolaze sad ovako sad onako, kako na ime znaju da će jim biti ugodno čuti. Takovi su učitelji kano oni koji iz trbuha govore, kojima riječi ne imaju misli, tražeći samo svoju hasan

[1] Mlijekom vas napojih a ne jelom, jer još ne mogaste, i ni sad još ne možete, jer ste još tjelesni. I. Kor. 4, 2.

[2] A savršenih je tvrda hrana, koji imaju osjećanja dugim učenjem obučena za razlikovanje i dobra i zla. Evr. 5, 12.

[3] Jer jedan vjeruje da smije svašta jesti, a koj je slab jede zelje. Rim. 14, 2.

[4] Dokle dostignemo svi u jedinstvo vjere i poznanje sina božjega, u čovjeka savršena, u mjeru rasta visine Kristove. Efež. 4, 13.

[5] Srebro tvoje posta troska, vino tvoje pomiješa se s vodom. Is. 1, 22.

riječima kojima zvuk iz zemlje dolazi, i u zemlji se opet gubi [1]. Radi su da bi jih svijet bog zna kako slavio za to što mu veliku štetu čine, ako ga još u vječnu nesreću ne bacaju, i prolijevaju nedužnu krv prostih duša za koje će se razlog pitati iz naših ruku [2].

47.

Bolje je učiti se nego naučati.

Ali mi znamo da je bolje svoje uzde povjeriti drugim vještijim ljudima, nego u svoje nevješte ruke uzeti tudje uzde, i da je pametnije slušati pažljivim uhom, nego govoriti nespretnim jezikom. Razmišljajući mi to sami s sobom — savjetnikom, mislim, ne lošim, ili ako nije dobar nije nam barem zlu rad — sve smo misli u tu smislili da je pametnije da se sami, kad ne znamo, učimo što nam valja i govoriti i činiti, nego da, što ne znamo, druge naučamo. Jer blago si onomu komu u kasnoj starosti dojde riječ sijeda, i vrijedna hasniti duši mladoj u pobožnosti. Jer htjeti druge učiti prije nego smo sami, kako se pristoji, obučeni, i učiti se lončariju na velikom sudu, kako se veli, to jest na tudjim dušama istom učiti se što znamenuje pobožno živjeti, to se meni vidi djelo ljudi jako bedastih ili pak drzovitih: bedastih ako sami ne znaju da ne znaju; drzovitih ako znajući da ne znaju ipak se djela primaju.

48.

Nije svaka sveta knjiga za svakoga.

Učeniji medju Evrejcima govore da je nekoć bio u njih zakon, jako dobar i puno hvaljen, da svaka doba ne ima dirati u svaku knjigu, jer jedno, da to nije ni korisno, tà sve pismo ne može čovjek uzeti u jedan put; a drugo, obični ljudi mogu ono što je u pismu sakrito neizmjerno pokvariti onim što se oku pokazuje. Nego jedne su knjige dozvoljene odmah svima te su za sve; to su one kojima je i tijelo ugledno [3]. Druge pako nisu dozvoljene nego onima koji su prešli dvaestpetu godinu; to su one koje u lošijem ruhu sakrivaju tajinstvenu ljepotu [4]. Ta pako ljepota, nagrada za

[1] Ti ćeš oboren govoriti sa zemlje, i iz praha ćeš mucati, i glas će ti biti sa zemlje, kao u bajača, i iz praha ćeš šapćući govoriti. Is. 29, 4.

[2] Ez. 3, 20; 33, 8.

[3] To jest onima kojima je i smisao po slovu lijep.

[4] To jest kojima se smisao po slovu vidi čudan ili baš smiješan.

trudoljubimost i čisto življenje, razodijeva se i blista samo onima koji su si duh očistili. Nad tijelo se dići, i od slova uzvinuti se lijepo k razumu, to može istom zrelija doba.

49.

Kakovih sve ima službenika u crkvi.

Kod nas, na žalost, ne ima nikakove medje, da bi se vidjelo kojima je naučati, kojima slušati, kano što su nekoć kameni bili medje plemenima oko Jordana, niti se ne zna komu se ima povjeriti ovo, komu predati ono, niti ne ima mjera kojom bi se mjerilo za što je tko; nego tako je sve pobacamo i izmiješano, i mi smo tako zli, te većinom, da ne velim svi, prije nego nam prvi put ostrigu glavu, prije nego prestanemo tepati kano djeca, prije nego stupimo u božje pridvorje, prije nego znamo naslove svetim knjigama, prije nego se naučimo što je stari a što novi zakon, i koji su načelnici jednomu i drugomu, da ne govorim prije nego operemo s duše blato i kal koj nam je ostao od grijeha, tek ako smo vježbajuć se naučili dvije tri riječi iz pisma, i to slušanjem ne čitanjem, ili ako smo kratak čas bavili se Davidom, ili ako umijemo mantiju lijepo ogrnuti, ili ako smo se u filosofiji izvježbali do pojasa, mećući na se krinku pobožnosti — eh krasna li predstojničtva i uzvišene misli, Samuel od pelenica svet — odmah smo i mudri, i učitelji, i visoki božanstvenim znanjem, i prvi medju pisarima i zakonicima, i sami si dajemo ime nebesnici, i tražimo da nas drugi imenuju rabi, i nigdje nije za nas slovo nego sve razumijemo duhovito, a naše učenje prazni su snovi i glupo brbljanje, i ljutili bismo se, i te kako, da nas sve ne hvali. I to su oni medju nama koji su bolji i prostosrčni. A kakovi su oni koji su duhovitiji i srčeniji? Nagrdivši se nas, ako im se svidi, do mile volje, i na muke nas metnuvši, i ništa do nas ne držeći, okreću nam ledja, niti ne će općiti s nama kano bezbožnicima.

50.

Bez učenja ne ima znanja.

Kad bismo komu od tih ljudi govorili, ovako ga blago i po pravilima mišljenja potiskujuć naprijed:

— Reci mi, čudače, plesati i svirati, znamenuju li te riječi nešto?

— To se zna; biti će mu odgovor.

— A mudrost i biti mudar, to jest znati sve božje i čovječje stvari, znamenuje li i to nešto?

I to će dopustiti.

— Što je pako bolje i uzvišenije: plesati i svirati, ili biti mudar?

— Biti mudar, to je nad sve drugo; znam da će tako odgovoriti.

I dovle je lako s takovim ljudima.

Kad bi pako tko produljio ovako: za plesanje i sviranje ima i učitelja i učenika; da se naučiš jedno bud drugo, tomu se hoće vremena i znoja puno i napora, ima kad valja plaćati, kad su potrebni privodnici, kad valja putovati daleko od kuće, i još mnogo štošta valja i činiti i trpiti, da postaneš k čemu: a mudrost koja je nad svakom drugom stvarju, koja sve što je ljepo u svojem krilu nosi, ter i bog sam, koj se zove različitim imenima, nad svako drugo voli to ime, mudrost zar ćemo smatrati stvarju tako praznom i običnom, ter je dosti samo htjeti da si mudar? Kolike ludosti! Kad bismo im ovako govorili, ter si dali truda skinuti š njih bludnju malo po malo, ili ako mi ne, drugi tko učeniji i pametniji, to bi bilo ono: sijati na kamenu[1], govoriti u uha ljudima koji ne čuju. Niti toliko nisu takovi ljudi pametni, da bi spoznali svoje neznanje. I meni se vidi zgodno što o njima veli Salomon: jest zlo koje sam vidio pod suncem, čovjek koj se sam sebi vidi mudar[2], i — još gorje — čovjek koj ima učiti druge, a još ni to ne zna da ništa ne zna.

51.

Takovi su ljudi nesreća i sebi i drugima.

Ako što na svijetu, ova nevolja vrijedna je i vrelih suza i teških uzdisaja. I meni se je zbog toga često ražalilo, jer znam utvara kolika je neprijateljica istini, i tašta slava kolika je ljudima priječka da budu krijeposni. Ali iscijeliti taj bol ili ustaviti, to bi mogao Petar kakov ili Pavao, veliki Kristovi učenici, koji su dobili ne samo vlast upravljati, i riječju i djelom, nego i osobite milosti, te su postali svima sve, da sve spasu. Za nas pako druge

[1] A drugo — sjeme — pade na kamen, i iznikavši osuši se, jer ne imaše vlage. Luka 8, 6.

[2] Ima zlo koje vidjeh pod suncem, kao pogreška koja dolazi od vladaoca; ludost se posadjuje na najviše mjesto, i bogati (duhom) sjede na niskom mjestu. Prop. 10, 5 sl.

ljude dosti je ako se damo lijepo voditi i ravnati po onima kojima je zadaća ispravljati nas, i po pravom putu voditi.

52.

Što sveti Pavao uči o pravom pastiru.

Kad smo već spomenuli Pavla i one koji su njega dostojni, ostavivši, ako vam je pravo, na strani druge koji su bud kano zakonici, bud kano proroci, bud kano vodje u ratu, bud na drugi koj način narodu bili načelnici, kano što Mojses, Aron, Isus, Ilija, Elisej, suci, Samuil, David, proroka množina, Ivan, dvanaest učenika, njihovi prejemnici, ti su svi, svaki u svoje vrijeme, s velikim naporom i s mnogim znojem svoju vlast do kraja vršili, preskočivši, velim, sve te, iznesimo lih Pavla, da s nama skupa pripovijeda, i motrimo u njem koliko je i kako teško djelo briga za duše, i jeda se za to išće malo truda i malo znanja. Da bismo pako to lakše spoznali i uvidjeli, čujmo što o Pavlu govori sam Pavao.

53.

Dalje.

Ne ću da spominjem napore, bdijenja, strahe, patnje u gladu i žedji, u zimi i nagosti, neprijatelje iz vana, protivnike iz nutra. Ostavljam gonjenja, sjednice, tamnice, okove, tužitelje, sudove, smrti svakdan i svakčas, košaru, kamenovanja, šibanja, ophod, pogibli na kopnu, pogibli na moru, brodolomlja, pogibli potoka, pogibli razbojnika, pogibli radi plemena, pogibli medju lažnom braćom, življenje svojim žuljevima, evangjelje bez plaće, kako je bio ugled i angjelima i ljudima, postavljen medju bogom i ljudima, za ljude da se bori, bogu da privodi puk izvrsni, osim onoga, što mu se je iz vana dogodilo. Tko bi mogao dostojno izreći koliko je on za svoje svaki dan se trudio, koliko se je za svakoga od njih brinuo, kako su mu na skrbi bile sve crkve, kako je za svakoga imao nježno srce? Je li se tko potepao i Pavla je bolilo. I ako je drugi zapao u stupicu i Pavlu je peklo.[1]

54.

Dalje.

Tko bi na dalje mogao reći koliko se je i kako rado mučio učeći? Na kakove je sve načine liječio bonike? Kako je bio sada

[1] II. Kor. 11, 28 sl.

blag i strog skupa, da ne bi niti dobrotom razmazio, niti strogošću ogorčao? Zakone daje i robovima i gospodarima, glavarima i podanicima[1], muškomu spolu i ženskomu, roditeljima i djeci[2], vjenčanim i nevjenčanima, posnicima i raskošnicima, mudracima i nevježama, onima koji su obrezani i koji nisu, Kristu i svijetu, tijelu i duhu. Za jedne uzdaje hvalu, druge prekorava. Jedne imenuje radost svoju i vijenac[3], drugima spočitava da su ludi[4]. Jednima se pridružuje na putu, i š njima skupa ide veseo naprijed, s onima naime koji idu pravim putem, drugima pako staje na put, onima naime koji idu krivo. Sada od crkve odlučuje[5], sada ljubav utvrdjuje[6]. Sada mlijekom poji, sada se tajna prima. Sad je tužan, sad veseo. Sada nishodi k drugima, sada k sebi podiže. Sad se grozi prutom[7], sad raširuje duh krotosti. Sada stoji visok pred visokima, sada je nizak s niskima. Sada je zadnji medju apoštolima[8], sada obećaje svjedočanstvo Krista koj u njem govori[9]. Sada čezne iseliti se, i nudja se za prikaz, sada sudi da je potrebnije ostati u tijelu zbog svojih[10]. Ne išće bo što je njemu dobro, nego što je bolje za djecu koju je rodio u Kristu po evangjelju[11]. To je zakon za svako duhovno načelničtvo: ne mariti za se, nego tražiti što je za druge.

---

[1] I vi gospodari tako činite njima, ostavljajući prijetnje, znajući da je i vama samim i njima gospodar na nebesima, i on ne gleda tko je tko. Efež. 6, 9. — Sluge slušajte u svemu svoje tjelesne gospodare, ne samo pred očima radeći kano da ljudima ugadjate, nego u prostoti srca, bojeći se boga. Kol. 3, 22.

[2] Žene slušajte svoje muževe kao što treba u Gospodu. — Muževi ljubite žene svoje, i ne srdite se na njih. — Djeco, slušajte roditelje svoje u svačem, jer je ovo ugodno Gospodu. Kol. 3, 18--21.

[3] Za to, braćo moja ljubazna i poželjena, radosti i vijenče moj, tako stojte u Gospodu, ljubazni. Filip. 4, 1.

[4] O nerazumni Galati, tko vas je opčinio da se ne pokoravate istini? Gal. 3, 1.

[5] Da se on preda sotoni na mučenje, da bi se duh spasao u dan Gospoda našega I. K. I. Kor. 5, 5.

[6] Za to vas molim utvrdite k njemu ljubav. II Kor. 2, 8.

[7] Što hoćete? Da dodjem k vama s prutom ili s ljubavi i duhom krotkosti? I. Kor. 4, 21.

[8] Jer ja sam najmladji medju apoštolima. I. Kor. 15, 9.

[9] Tražite da iskušate Krista, koj u meni govori. II. Kor. 13, 3.

[10] A oboje mi je milo, imajući želju otići i s Kristom biti, što bi mnogo bolje bilo; ali ostati u tijelu potrebnije je radi vas. Filip. I, 23. sl.

[11] Jer vas ja u Kristu Isusu rodih po evangjelju. I. Kor. 4, 15.

55.

Dalje.

Hvali se u slabostima i patnjama. Kano u dragocjenoj napravi ponosi se u odijelu umiranja za Isusa. Uzvišen je nad tjelesne stvari i raji se u duhovnima. Nije neuk u znanju, a opet veli da gleda kroz zrcalo i u goneci. Uzda se u duh, a opet se bori proti tijelu, bacajuć ga pod noge kano neprijatelja. Što nas uči time? Kakov nam daje primjer? Da se ne oholimo zemskim stvarima, da se ne napuhavamo znanjem, da tijelo ne budimo proti duhu. Za sve se bori, za sve moli, za sve gori, za sve sagara, i za one koji su izvan zakona, i za one koji su pod zakonom. Poganima propovijeda, judejima predsijeda. On je imao srca i nešto veće još učiniti za svoju braću po tijelu — da si i ja uzmem srce tako govoriti — iz ljubavi on želi da se mjesto njega oni privedu Kristu.[1] O duše velike! O plamena srca! On radi kano i Krist koj je za nas postao proklestvo,[2] koj je uzeo na se naše slabosti, i naprtio si naše bolesti. Ili, da običnije govorim, pripravan je, prvi za Kristom, trpjeti štogod za njih, i kano bezbožnik, ako je potrebno, samo da se oni spasu.

56.

Što smo mi, kad se s Pavlon sporedimo?

Ali čemu navoditi sve po redu? Jer živući on ne sebi nego Kristu i evangjelju, i razapevši svijet sebi a sebe svijetu i svemu što je vidimo,[3] on ne mari ni za što, ne želi ništa[4], i ako je od Jerusolima sve u na oko do Ilirika napunio evangjeljem,[5] i ako je u treće nebo bio uzveden, i ako je gledao raj, i ako je slušao riječi kojih nama nije slobodno izgovarati.[6] Takov je bio Pavao, i ako je drugi koj duhom kakov je bio on. Mi pako, kad se njima sporedimo, strah me je da nismo kano oni ludi knezovi od Tanisa[7], ili

---

[1] Jer bih želio da ja sam budem odlučen od Krista za braću svoju koja su mi rod po tijelu. Rim. 9, 3.

[2] Gal. 3, 13.

[3] A ja, bože sačuvaj, da se čim drugim hvalim osim krstom Gospoda našega Isusa Krista, kojega radi razape se meni svijet, a ja svijetu. Gal. 6, 14.

[4] Filip., 3, 8.

[5] Rim. 15, 19.

[6] II. Kor. 12, 2—4.

[7] Is. 19, 11.

nastojnici pabirčeći,[1] ili koji lažljivo puk nazivaju blaženim, a ja ću dodati koji i sebe lažljivo nazivaju blaženima, i put vaših nogu mute, ili rugaoci gospodujući, ili djeca vladari,[2] i nezrele pameti koji ne imaju ni toliko hljeba i haljine da bi mogli vladati drugima,[3] ili proroci koji naučaju česa nije u zakonu, ili vladari neposlušni koji se zbog tvrda glada pravom proklinju skupa s onima u otačbini,[4] ili svećenici koji nisu iz daleka sposobni Jerusolimu govoriti k srcu.[5] Sve to lijepo kori i svjedoči Isaja koga je seraf očistio ugljenom.[6]

57.

Što govori Oseja o zlim pastirima?

Ali reći ćeš ja znam da je to djelo tako veliko i tako teško za srce osjetljivo i odveć nježno, pravi crv u kostima pametna čovjeka; ali pogibel nije velika, niti se nije strašiti pada. Mene pako mnogo plaši najprije blaženi Osej koj veli da je sud na nas svećenike i glavare što smo postali zamkom na straži i mrežom na Itaviriju, razapetom od onih koji love čovječje duše, ter se grozi da će se pokositi zli proroci, i ognjem spaliti suci, i da će se odgoditi mazanje cara i vladara, što su carevali po svojoj volji, a ne po bogu.[7]

58.

Što Mikeas?

Za tim me plaši božanstveni Mikeas koj ne trpi da se Sion gradi krvlju, niti ovakovom niti onakovom, niti Jerusolim da se gradi bezakonjem, da mu poglavice sude po mitu, svećenici da odgovaraju za plaću, i proroci da za novac proriču. Poradi toga što će se dogoditi? Sion preorati će se kano njiva, i Jerusolim biti će kano voćnica, i gora od doma visoka šuma.[8] I dalje se tuži

[1] Zli pastiri gule narod te mu ne ostavljaju ni ono zrnja što po žetvi ostane.

[2] I dati ću im knezove mladiće, i djeca će im biti gospodari. Is. 3, 4.

[3] I on će se zakleti onaj dan govoreći, ne ću biti ljekar, niti imam kod kuće hljeba ni haljine, ne postavljajte me knezom narodu. Is. 3. 7.

[4] I hoditi će po zemlji potucajući se i gladujući i kad bude gladan ljutit će se i psovati cara svojega i boga svojega gore.

[5] Is. 40, 2.

[6] Is. 6, 6 sl.

[7] Os. 5, 1—2; 6, 5; 7, 7; 8, 4.

[8] Mik. 3, 10—12.

kako ne staje ljudi koji pravo čine, ter je jedva naći ovdje ondje slamku koju ili paljetac, kad i vladar darove traži, i sudac po milosti sudi. S toga viče i on, ponavljajuć riječi velikoga Davida: pomagaj Gospode, jer ne sta svetih.[1] Za to će ih i sreća ostaviti kada ju je crv pojeo.

59.

Što Joel?

Joel nam pako nalaže i tugovati, i hoće da se službenici oltara u prsi udaraju i plaču, kad pritiskuje glad; kamo da bi im dopustio živjeti raskošno, kad je drugima zlo. I hoće da ne samo posvećuju post, i naviješćaju liječenje, i da i oni stupaju u svetište posipani pepelom, i obučeni vrećom, da se skrušeni prostiru po zemlji, što su polja žalosna s nerodice, i što je odnesena iz Gospodove kuće žrtva ljevanica i paljenica, jeda bi tako privukli smilovanje na se i na narod.[2]

60.

Što Avakum?

A Avakum što on? Taj govori, raspaljen, i oštrije riječi, i na samoga se boga srdi, i kano da viče na dobra gospodara zbog krivičnosti sudaca. Dokle ću, veli, kričati, a ti ne ćeš slušati? Dokle ću vikati trpeći krivicu, a ti me ne ćeš spasti? Za što si mi pokazao muke i trude, da gledam nevolju i bezbožnost? Pred menom je učinjen sud, a sudac prima mito. Zbog toga se lomi zakon, a sud se ne dovodi kraju[3]. Po tom dolazi prijetnja, i što će biti za tim: otvorite oči vi koji prezirete zakon, i gledajte, i čudite se čudom, i snebivajte se, jer djelo djelujem ja[4]. Ali čemu navoditi sve njegove prijetnje? Nego nešto dalje — to bo mi se vidi zgodnije pridati onomu što je rečeno — kad je mnoge prizvao i oplakao koji su bud u čem krivični i zli, na pokon priziva i vodje i učitelje zloće, imenujući zloću sramotnim prijevratom, pijanošću duha, i ludošću. Tim opojnim pilom, veli, napajaju susjede da bi gledali u

---

[1] Ps. 11, 1.
[2] Joil 1.
[3] Avak. 1, 2—4.
[4] ib. 5.

tmicu njihove duše, i u špilje zmija i zvjerova, to jest u stanove zlih misli[1]. Takovi su dakle ti učitelji, i takvim nas hrane naucima.

61.

Što Malakija.

A Malakiju kako bih smio pregledati? Sada kori svećenike trpko, ter ih bijedi što preziru ime Gospodovo, i dodaje kako: što donašaju na oltar nečiste hljebove, jestvine ne prvijence, što ne bi htjeli donesti niti kojemu od svojih poglavica, ili ako bi donesli, bilo bi im na sramotu, to prinose caru svevladaru, zavjet zavje tovavši, i hromo i bolesno i pokvareno i nevaljano posve i odurno[2]. Sada im opet u pamet doziva ugovor — o životu i miru — koj je bog učinio s levitima, i da se valja strašiti Gospodina i tresti se pred licem njegova imena. Zakon istiniti, reče, bijaše u ustima njegovim i bezakonje se ne najde na usnama njegovim. U miru i pravici hodaše s menom i mnoge odvrati od bezakonja. Jer usne svećenikove treba da čuvaju znanje i zakon da se traži iz njegovih usta. A uzrok tomu koliko častan toliko strahovit. Jer je, veli, poslanik Gospoda svedržca. Ostavljam na strani zloslutne kletve, i ako se bojim da postanu istinom. Nego umjerenije je rečeno, i korisnije je čuti: je li, veli, još vrijedno ozrijeti se na prinos vaš, ili primiti prikaz iz vaših ruku? Tako se jako ljuti, i odbija prikaz zbog zloće.

62.

Što Zaharija.

Zaharija kad mi pred oči dojde, strepim zbog srpa[3], i onoga što proti svećenicima govori. Što za tim pripovijeda o glasitom Jesusu, komu je ogrnuo svećeničko i sjajno odijelo, riječju š njega skinuvši prljavo i nedostojno, i što je angjeo rekao i naložio Jesusu, to pokrijmo časnim mučanjem, jer se, može biti, k većemu i višemu svećeniku uzdiže, nego su drugi. To samo spomenimo da je i njemu s desna stojao djavao, da proti njemu radi[4]. Ta stvar nije, mislim, bez znamenovanja, nego nam pokazuje kako se je i nama bojati i čuvati.

---

[1] Ava.. 2, 15.
[2] Malak. 1, 6–8. — 3
[3] Zah. 5, 1.
[4] ib. 3, 1–4.

63.

Dalje.

S česa pako druge pastire tako oštro optužuje i prijekara tko će biti toliko drzak i tvrda srca da slušajuć ne strepi i ne postane smireniji? Stoji, veli, jauk pastira, jer se zatr slava njihova, stoji rika lavova jer im se to dogodilo.[1] Rekao bi da na svoje uši čuje plač, i da plače skupa s onima koji trpe. A malo naprijed još oštrije i jače: pasite, veli, ovce klanice što ubijaju oni koji ih drže a nije im žao; i koji ih prodaju govore: blagosoven bog obogatismo; i koji ih pasu, ni jedan ih ne žali. I za to ne ću više žaliti stanovnika zemaljskih, govori Gospod svedržac.[2] I opet: maču ustani na pastire, i potucite pastire i izvucite ovce i metnuti ću ruku moju na pastire; i opet: ražljutilo se je srce moje na pastire a na janjce ću pripaziti.[3] Ovako govori Gospod protežući prijetnju i na pastire. Tako neumorno prisijeda on govorima, te se ne da otkinuti od prijetnja, da se i ja bojim biti dosadan pominjući sve po redu. Ali Zaharija tako.

64.

Što Jezekiel?

Ostavimo starce u Danielu, ne spominjimo što je Gospod o njima rekao i razopćio: da je bezakonje izišlo iz Vavilona od starešina, od sudaca koji su, tobož, vladali narodom. Ali kako ćemo podnositi Jezekiela, velikih tajna i prizora gledaoca i tumača? Kako ćemo podnositi što zapovijeda stražarima da ne budu nijemi, nego da navješćuju zloću, i mač koj zbog nje dolazi, jer mučati da ne hasni niti njima niti onima koji griješe, koristi pako i jednima i drugima ako ono što u naprijed vide, u naprijed i navijeste; jednima što su navijestili, drugima što su poslušali, ako pak ne obima, koristi na svaki način onima koji su navijestili.[4]

---

[1] ib. 11, 3.

[2] ib. 5, 6.

[3] Zah. 10, 3.

[4] Sine čovječji govori sinovima naroda svojega, i kaži im: kad pustim na koju zemlju mač, ako narod onaj uzme koga izmedju sebe, i postave ga sebi za stražara, a on vidjevši mač gdje ide na zemlju zatrubi u trubu, i opomene narod, ako se tko čuvši trubu ne uzme na um, i mač došavši pogubi ga, krv će njegova biti na njegovoj glavi. Jer ču glas trubin i ne uze se na um, krv će njegova biti na njemu; da se uze na

65.

Dalje.

Kako ćemo pako podnositi onu drugu navalu na pastire, sada riječima: nevolja za nevoljom dolaziti će i glas za glasom stizati će, i oni će tražiti vidjenje od proroka, zakona će nestati u svećenika, i svjeta u staraca; sada opet ovima: sine čovječji kaži joj: ti si zemlja ne nakvašena, ne će pasti na te dažd u dan gnjeva. Vodji njezini u sredini njezinoj kano lavovi su koji riču, grabe plijen, žderu duše u snagi. I malo dalje: svećenici njezini prijestupaju zakon moj i skvrne svetinje moje; ne razlikuju sveto od oskvrnjenoga nego im je sve jedno; kriju oči svoje od subota mojih, i bivam oskvrnjen medju njima. I grozi se da će uništiti zid, i one koji ga mažu krečem, to jest i one koji griješe, i one koji kriju grijeh; to pako čine zli poglavari i svećenici koji vraćaju kuću Izrailovu po svojim srcima, a njihova su srca u svojim požudama otišla krivim putem.

66.

Dalje.

I premučati ću što govori ob onima koji sami sebe pasu, mlijeko jedu i vunom se odijevaju, tovno ubijaju ali stada ne pasu, slabo ne krijepe, ranjeno ne zavijaju, zabludjelo ne zavraćaju, izgubljeno ne traže, jako ne čuvaju, nego mukom umaraju, i navalice ubijaju. S toga se razbjegoše ovce po svim ravnicama i gorama, jer nije pastira, te hranom postaše svim pticama i zvjerovima, jer ga nije bilo koj bi ih tražio i vrnuo. A po tom što? Tako sam živ, govori Gospod, za to što je tako, i što su ovce moje postale plijenom, evo me na te pastire, i iskati ću stado svoje iz njihovih ruku. I ja ću ovce skupiti i čuvati, pastiri pako trpjeti će ovo i ono, kako ide zle pastire.

---

um, sačuvao bi dušu svoju. Ako li stražar vidjevši mač gdje ide ne zatrubi u trubu, i narod ne bude opomenut, a mač došavši pogubi koga izmedju njih, taj će poginuti za svoje bezakonje, ali ću krv njegovu iskati iz ruke stražareve. Ez. 33, 2—6.

67.

Što Jeremija?

Ali da preveć ne razvlačim govor, nabrajajući riječi svih proroka, i njih po redu sve, prijeći ću preko drugih, pomenuv samo još onoga koj je bio spoznan prije nego stvoren, i iz utrobe posvećen — taj je bio Jeremija. On išće na glavu vode, i očima izvor suza, da bi dostojno plakao Izrail. Isto tako jadikuje i porad zloće poglavara.

68.

Dalje.

Razgovarajući š njime, veli bog o svećenicima: svećenici ne rekoše gdje je Gospod, i koji se bave zakonom ne poznaše me, i pastiri odustaše me. I opet govori: pastiri postaše bezumni, i Gospoda ne tražiše, s toga se obezumi sve stado i razpršaše se. I pastiri mnogi, govori, pokvariše moj vinograd, potlačiše dijel moj, mili dijel moj obratiše u golu pustoš. I onda opet ovako se obara na pastire: teško pastirima koji potiru i razmeću stado paše moje, govori Gospod. I za to ovako veli Gospod bog Izrailov za pastire koji pasu narod moj: vi razmetnuste ovce moje i razagnaste ih, i ne obilaziste ih; evo ja ću vas obići za zloću dijela vaših, govori Gospod. I hoće da ridaju pastiri, i da viču ovni stadu (glavari), jer se navršiše njihovi dani da budu poklani.

69.

Kakovi imaju biti svećenici po Pavlu i Isusu?

Ali čemu govoriti stare stvari? Jer sporedivši svoje življenje propisima i pravilima koja je Pavao dao episkopima i starešinama, tko neće naći da je daleko od tih propisa? Trijezni da budu, pametni, ne pijanice, ne bojci, vrijedni da uče, da im ni u čem nije prigovora, i zli ljudi da im ne mogu blizu.[1] A kakove zakone daje Isus učenicima šaljući ih naviješćat? Da ne navodim sve po redu, poglavito je to da budu krijepošću takovi, i tako umjereni i smireni i — da jednom riječju izrečem — tako nebesni da bi se evangjelje širilo isto tako š njihova ponašanja kano što š njihove riječi.

[1] Tim. 3, 2, 3,

70.

Što veli pismo o farisejima?

Ja se pako strašim čujuć kako su i fariseji osramoćeni i pisari ukoreni. Po zakonu valjalo bi da smo krijepošću visoko nad farisejima, ako nam je do nebeskoga carstva; kolika je pako sramota ako smo još gorji od njih, ter bi se i nama moglo pravom reći: zmije i porod ljutičin i vodji slijepi, koji ocjedjujemo komarca a kamilu proždiremo, i grobovi puni smrada iz nutra a na oko lijepi s vana, i sudovi prividno čisti, i sve drugo što oni jesu i što im je rečeno.[1]

71.

Svega toga boji se Gregor.

Te su misli moja zabava i ob dan i ob noć. Te misli tope mi mozak i jedu meso, i ne daju da budem smjel i gore da gledam. One mi k zemlji pritišću dušu, i stežu srce, i meću uze na jezik, i čine da ne mislim o predstojničtvu, niti kako bih na pravi put doveo i po njem vodio druge, jer se za to išće izvrsna krijepost; nego kako bih sam zaklonio se od srčbe koja ide, i kako bih se nešto malo očistio od griješne hrdje. Očistiti valja prije sebe, onda čistiti druge; biti mudar sam, onda umudrivati druge; biti svjetlo, onda osvjetlavati; biti bogu bliz, onda k njemu privoditi; sebe posvetiti, onda druge svetiti, voditi za ruke, mudro svjetovati.

72.

Nije se žuriti na predstojničtvo.

A kada to bude, govore oni koji su u svem brzi i neopazni, koji lako grade i lako razgradjuju? I kada bude svijeća na svećnjaku? I gdje je talenat? Ovako imenuju milost. Tako govore oni u kojima je više prijateljstva nego božjega straha. Kada to bude, i što ja velim, pitate plemeniti prijatelji. Niti skrajna starost nije predalek cilj. Jer više vrijedi mudra starost nego lakoumna mladost, i promišljena polakost nego slijepa naglost, i kratko carevanje nego duga tiranija. Tako i malen dijel, ako je dragocjen,

[1] Mat. 23, 13.

vrijedi više nego veliko imanje, ako je bescjeno i nestalno, i malo zlata više nego mnogo olova, i tračak svjetla više nego magla tmine.

73.

Predstojničtvo je teško i uzvišeno.

Ta naglost i neopaznost i prevelika revnost bojati se je da ne bude kano ono sjemenje koje je palo na kamen, i izniknuvši odmah, što ne bijaše duboko u zemlji, nije moglo podnesti niti prvoga sunčanoga pripecaja; ili kano temelj, postavljen na pijesku, koj nije mogao ni malo odolijevati daždu ni vjetrovima. Jao tebi grade kojemu je car dijete, veli Salomon. I ne budi brz na riječima, glas je istoga Salomona. Tim će reći da je manja stvar biti brz na riječima, nego nagao u djelima. Kada je tako, tko će još naglost više hvaliti nego opaznost i sporost? Tko će u jedan dan (kano od gline sud) stvoriti predstojnika istine, komu je stojati s angjelima, slavu uzdavati s arkangjelima, na nebeski oltar pošiljati žrtve, komu je, s Kristom skupa svećeniku, prijestvarati stvor, i povraćati sliku (božju), raditi za nebeski svijet, i — što je kamo više — bog biti i stvarati bogove?

74.

Neizmjeran je onaj komu je služiti.

Znam ja čiji smo mi službenici, i gdje stojimo, i kamo šaljemo. Znam ja kako je visok bog, a čovjek kako je nemog, i što opet može. Nebo visoko zemlja nizoko. I tko će, povaljen od grijeha, uspeti se u visine? I tko će, zamotan u tmine i tromo tijelo, svim duhom svojim čisto gledati svršenoga duha, i miješati se s onim što jest i što se ne vidi, živući u mijenećim se i vidimim stvarima? Jer jedva i oni koji su jako očišćeni mogu, ovdje na zemlji, gledati sliku onoga koj je lijep, kano sunce u vodi.[1]

Tko je mjerio rukom vodu, i nebo pedljem, i svu zemlju pregršću? Tko je metnuo na utegu gore, i doline na tezulju? Gdje je mjesto njegova počivanja, i čemu će se na svijetu izjednačiti?

---

[1] Rijetko je na usta kojega filosofa izišla misao tako duboka za jedno i uzvišena kano što je ova divnoga Gregora: da čovjek, živući u mraku tijela, gleda onoga koj jest, ne licem u lice, nego kano sunce u vodi. Budi mi dozvoljeno visoku misao svetoga Gregora privući bliže našim slabim očima. Bog je onaj koj jest. Biti potpuno i bog, jedno je i

75.

Dalje.

Tko je onaj koj je sve učinio u riječi, i čovjeka stvorio mudrošću, i ujedinio što je različno, i pomiješao prašinu s duhom, i složio stvor koj je i vidim i nevidim, smrtan i besmrtan, zemni

---

isto. I za to je, da samo to spomenem, bog vječan, jer biti ne može nikada ne biti. I istina je ono što jest, dakle i istina je bog. Zaronivši duhom u dubljinu tih ideja, evo kakove su nauke na površinu iznijeli glasiti filosofi. Čovjek, još u tijelu, spoznaje istinu. Istina je ono što jest, bog Dakle gledajuć očima duha istinu gleda boga. Tako su učili umni Malebranche, i oni mnogi filosofi koji su se poveli za njim. — Taj je nauk kriv, jer, u tijelu, nitko ne može gledati boga Tako uči biblija, i svakomu svjedoči svijest. Kako dakle spoznajemo istinu? Jer je istina ono što jest, a mimo boga ne ima ništa što jest, za to je duh gledao istine dok je bio u carstvu svjetla, te ih je donesao s sobom sve u tijelo tmine. Spoznavati dakle, ne znamenuje drugo nego opominjati se, k svijesti si privoditi ono što se je, prije tijela, u carstvu svjetla vidjelo. Tako je učio božanstveni Plato. — Ali bi li vrijedno bilo dolaziti na zemlju samo za to da si čovjek k svijesti privodi što je i onako u njegovu duhu gotovo? Tako se je pitao Leibnitz, ter je mislio spasti vrijednost življenju u tijelu učeći da duh donosi u tijelo glavne samo crte svih istina, ter spoznavati znamenuje: po tim crtama istine izdjelavati, zgotavljati, da tamne i nejasne izidu svjetle i blistave, onako po prilici kako kipar izdjelava kip po crtama koje si mu povukao na mramoru. — Za tim je došao Kant koj je hotio postaviti čovjeka na svoje, kako vele, noge, da mu za spoznavanje ne treba onoga koj jest. Ostavivši onoga koj jest, rekao je Kant svakoj istini s bogom, i njegova filosofija ne pita za istinu nego za spoznaje, koje nisu ništa kad nisu istina Ali niti tih praznih spoznaja nije mogao Kant naći u vidimom svijetu, nego je bio prinudjen u pomoć dozvati forme koje, po njegovu, svaki duh iz sebe radja. Spajajuć forme, koje radja sam, s osjećajima, koje mu prijavlja tijelo, stvara duh spoznaje. Kako svaki duh radja forme na svoju ruku — a forme su u spoznaji poglavita stvar — tako te spoznaje ne imaju nego subjektivnu samo vrijednost, to jest, primajući jednake osjećaje, može X spoznati protivno nego Y. To će reći jasno: spoznaje su iluzija, o istini ne ima govora. Da je to potpun skepticizam to je osjećao već Kant, a očito izrekao Fichte. Kakova su čuda iz toga skepticizma izvodili Schelling i Hegel, i kakova ne prestaju izvoditi današnji Kantovci u Njemačkoj bilo bi predugo a i beskorisno ovdje na tanko raspredati. — Jest još jedna velika škola, kažu im novi školastici, koju ni danas nije sram na premnogim mjestima učiti bedastoću: da duša dolazi slijepa u te zemne tmine, i gledajuć ona, slijepa, u te tmine da — vidi svjetlo! — Kako dakle spoznaje duh istine ili, da pravije govorimo, istinu, jer sve istine traci su jednoga sunca, jedna istina? Svaki čovjek dolazi na svijet gledajuć, jer je njegov duh rasvijetljen svjetlom, dobivenim od istinitoga svjetla. (Ivan. 4, 9.) Kakovo je pako to dobijeno svjetlo? Jest trak vječnoga svjetla. Vječno pako svjetlo, jest onaj koj jest. Gledati ne τὸν ὄντα, kako je mislio Malebranche, nego τὸ esse, dakle

i nebeski, koj se dotiče boga ali ga ne shvaća, koj mu je blizu i daleko? Rekoh mudar biti ću, govori Salomon, a ona je otišla od mene dalje nego prije, mudrost na ime. I u istinu, koj umnožava znanje umnožava i muku, jer te ne veseli toliko ono što si uhvatio koliko te žalosti ono što ti se ne da u ruku. To se dogadja onima koji su žedni ako ih na silu odvučeš

---

nešto što pripada onomu koj je ὁ ὤν, to je ono svjetlo s kojim svaki čovjek dolazi na svijet Po tome: gledati τὸ esse, i biti duh, jedno je i isto. Jer je pako τὸ esse, kane što i ὁ ὤν, vječno, to jest bez početka i dočetka, za to je i duh, i ako ne bez početka, jer je bilo kad nije gledao τὸ esse, to ipak bez dočetka, jer τὸ esse, koje mu svijetli, ne će i ne može ni kada prestati svijetliti. A τὸ esse je li bog? Jest od boga, ali nije bog; kano što sunce, koje gledamo u bistroj vodi, jest od sunca, i može se donekle imenovati sunce, a opet nije sunce, izvor svjetla i topline. Znajući kakovo je ono svjetlo kojim slovo rasvjetljuje svakoga čovjeka, na svijet dolazeća, nije teško razumjeti kako spoznajemo istine. Stvari koje su na svijetu nisu τὸ esse, ali imaju τοῦ esse, jer drukče ne bi bile ništa. Duh, gledajuć po svojoj naravi τὸ esse općenito, u tome svjetlu spoznaje i gleda sve čestice τοῦ esse rasijane u prirodi. — Mnogo su se izmučili pravi filosofi da bi našli odgovor na najprvo i najznamenitije pitanje, što je spoznaja, što istina, ali potpuna odgovora na to pitanje nisu mogli naći. O lažnim filosofima, graditeljima babelskoga tornja, nije vrijedno trošiti riječi. U ove naše dane smilovao se je dobri bog, te je poslao svijetu divna muža koj je lučju, na vječnom svjetlu zapaljenom, unišao u te tmine, i tmine se razpršaše, i posta jasan dan. Da je taj čovjek poslan od boga, da bi duhove iz zabluda izveo na čistinu istine, tomu su njegova djela jasan dokaz. On je bio, da na tom mjestu nješto samo napomenem 1 izredan duh kakove providnost rijetko šalje čovječjemu društvu, da bi je, u bludnju i grieh duboko zagrezlo, izveli na pravi put. To mu je posvjedočio i vidoviti papa Gregor XVI. 2 U marljivosti, drugi Origen, nije znao mjere, jer ga je od mladosti na nauk gonila immensa voglia di sapere, kako sam priznaje. (Rasegna nazionale. Settembre 1885, str 3.) 3 Istinu je toliko ljubio, te ljudi koji su njegovu življenju bili svjedoci, na svoju dušu uzimaju da nije ni kada, niti u šali, rekao neistinu. 4 Ljubavi k bogu i bližnjemu bilo mu je srce tako puno, te je vatra te ljubavi probila iz njegovi prsiju, i ugrijala mnoge plemenite duhove koji su se skupili oko njega u družbu „svete ljubavi.“ 5 Braneći istinu i pravo i sreću svoje krasne otačbine, odrekao se je svih časti, bio je pripravan trpiti sve, i trpio je mnogo. 6 Najsvjetliji dusi, najčišći značaji, najnježnija srca Manzoni i Tomaseo njegovi su bili desni prijatelji. 7 Sve navale na njega i njegov nauk, često nepristojne i neprijateljske, ne samo nisu imale nikakova uspjeha, nego još mnažaju redove njegovih prijatelja, a njegov nauk stoji i danas nepomičan i stalan kano stijena srijed bjesnećih valova. Na pokon 8 koji su god njegov nauk umom pravo pronikli i prigrlili srcem, ispovijedaju da se je u tom nauku smirio duh njihov, i srce da im više ne traži. —A ime tomu divnomu mužu? **Antonij Rosmini-Serbati.**

od vode, ili onima koji misle da već drže u rukama a ne mogu doseći, ili onima koje je osvijetlio bljesak ali ončas i iščezao.

76.

Dalje.

To me je tlačilo k zemlji, i činilo poniznim, ter sam mislio da je bolje slušati glas hvale, nego tumačiti što je nad moje sile: veličanstvo, i uzvišenost, i dostojanstvo, i čisti dusi, jedva podnoseći svjetlo boga koga zaklapa bezdan i komu je tmina krov, a opet je svjetlo najčišće komu se ne može približiti nego rijetko tko; koj je u tom svemiru, a opet izvan njega; koj je svaka ljepota, a opet nad svaku ljepotu; koj osvjetljava duh, a opet je nedostižan njegovoj brzini i njegovu letu; koj se uvijek toliko izmiče koliko mu se dolazi blizu, i vuče k nebu onoga koga ljubi time što bježi ter se ne da uhvatiti kad misliš da ga već u rukama držiš.

77.

Svećenik kano djever privodi duše zaručniku.

Tako velik i tako uzvišen je cilj za kojim idemo, i za kojim se trsimo. Takov na dalje ima biti onaj koj će duše snubiti i kano djever voditi k njihovu zaručniku. Ja se pako bojim da me ne bi svezanih ruku i nogu bacili iz ložnice što nisam obučen u pirno ruho, nego sam se drzovito urinuo medju one koji tamo sjede. Pak opet ja sam bio prizvan iz mlada — da pripovjedim nešto česa svi ne znaju — iz utrobe materine bio sam mu — bogu — dobačen, i kano prikaz prikazan po zavjetu materinu, i u tom sam kasnije, usrijed pogibli, bio učvršćen.[1] I želja je s godinama rasla, i pamet se je želji pridružila, i sve sam darovao onomu čij sam postao darom sam, i koj me je spasao: imanje, slavu, lagodnost, dà i rječitost istu, od koje mi je ostao samo taj užitak da imam što prezirati, i ako mi je srcu najdraže, i da Krista više častim nego nju. I slatke bijahu mi božje riječi kano med iz sata, i prizvao sam pamet, i mudrosti dao sam moj glas. I još druge stvari te ruke, na primjer: ne dati srcu prekipjeti, jezik na uzdi držati, oko čuvati čisto, želudac držati u mjeri, gaziti zemsku slavu. Nepametno je govoriti o tom, ali budi rečeno. U tim dakle stvarima nisam, mislim, gorji od drugih.

[1] Gledj: žiće.

78.

Muka je ravnati duše, osobito danas.

Ali nad naše je sile ova filosofija: ravnati duše i biti im vodj, prije nego znamo sami sebe pasti, i prije nego smo sami očišćeni na duši kako se pristoji, dati se stadu postaviti na čelo. A to osobito danas gdje je čovjek, gledajuć druge kako se guraju i turaju, rad da uzme put pod noge i pobjegne, ter zaštićen na mirnom mjestu da ostane sakrit pred burom i tmicom zla. Danas gdje se kolju udovi drug druga, i gube se zadnji ostanci ljubavi, ako ih je bilo. Danas gdje je svećenik prazno ime, jer je izlijano na poglavice preziranje, kako je rečeno.[1]

79.

Kakovi su danas prezviteri?

Kamo sreće da je svećenik samo prazno ime! Ali sada vratila se, daj bog, psovka na glave bezboščima: I strah je svaki odstranjen iz duša, a njegovo je mjesto zauzela besramnost. Ne treba nego htjeti, i ti si učen i znaš sve dubine duha. I svi smo pobožni s toga jedinoga razloga što odsudjujemo druge s bezbožnosti. Za sudce si biramo bezbožnike, i bacamo svetinje psima, i biserje pred svinje trubeći neposvećenim ušima i dušama božanstvene stvari. I mi, joj žalosti, ispunjujemo želje naših neprijatelja, i besramnici, pod noge bacamo čast[2] u našim djelima. Moaviti i Amoniti kojih se nije smjelo pustiti u crkvu Gospodovu, oni danas smjelo dolaze u naše najsvetije svetinje. I otvorili smo svima, ne vrata pravednosti, nego dveri psovanja i bezočna grdjenja. I onaj je medju nama najbolji, ne koj, boga se bojeći, ne pusti iz ustiju ni jednu besposlenu riječ, nego koj si zna o drugom najbolje jezik brusiti, budi očito budi sakrito, i koj pod svoj jezik obraća trud i muku, ili jed zmijin da razumljivije velim.

80.

Dalje.

Pazimo pak jedan drugomu na grijehe, ne da ih plačemo, nego da se ružimo, i ne da jih liječimo[3], nego da jače još ranjamo,

[1] Ps. 106, 40.

[2] πορνεύοντες — fornicantes.

[3] Lijepi su to lječnici koji bi, po svome pozivu, imali cijeliti rane, a oni gorje još ranjaju! Kada se jedan put otvore grobovi, s grozom i

i da tudje rane našim grijesima služe za ispriku. Dobre pako ili zle ne imenujemo po njihovu življenju, nego po tome jesu li nam prijatelji, ili su daleko od nas. I danas što hvalimo, sutra znamo grditi. I čemu drugi ljudi pripaljuju žig, ono mi u nebo dižemo. I sve se rado dozvoljava bezbožnosti. Tako smo na ime veledušni u zlu!

---

užasom vidjeti će se koliko je ljudi, mladih i plemenitih, rinuto u preran grob od takovih liečnika I biti će tuj strahovita odgovora, i zbog tolikih ljudi prije vremena u zemlju zaritih, i zbog tolikih dobrih dijela koja je providnost tim ljudima namijenila, a čovječja ih je zloba spriječila! Tko je dosti živio, a ima oko za ono što biva, naći će tomu u svojoj pameti primjera. I meni ih je nekoliko urezano u pamet duboko. Evo samo jedan. -- Bilo je nekada, ne mari kad; bilo je ne gdje, ne mari gdje. Medju mnogim dobrim učinicima zapelo je učitelju oko na jednom mladcu. Kada bi u ruke uzeo gusle, rekao bi duša je iz njega izišla te se stopila s žicama koje su oživljene sad cvilile i naricale da ti se je htjelo plakati, sad ijukale i kliktale da ti se je htjelo poskočiti, ter je i tvoja duša, ostavivši tijelo, slila se š njegovom da bludi po čarobnom svijetu maštanija. A kad si, povrativši se, pogledao u njegove velike crne oči, kakovi su to bljeskovi skakali iz njih! I njegovo meko srce nije samo ljubilo harmoniju zvukova, nego je i nježno osjećalo svaku ljepotu u prirodi: svaki cvjetak zanesao bi ga, svaki crvić bio mu je drag. I taj mladi čovjek, s srcem tako osjetljivim za svaku prirodnu ljepotu, odsijev božje ljepote, želio je biti božji svećenik! Kako će to biti krasan svećenik kad se priuči gledati, i ako samo i iz daleka, beskrajnu ljepotu trojednoga boga! U tom svjetlu kako će mu se divnija božanstvenija prikazivati ljepota prirode! Kakove će tada istom rajske zvuke izmamljivati njegova duša iz struna! I znao bi učitelj prizivati učenika, da bi mu objačio volju, da bi ga ustalio na njegovu putu. Jednoga dana pristupi učenik učitelju sam i reče mu kroz suze: gospodine, ja osjećam biti ću dobar i srećan ako se budem mogao svoga vijeka baviti prirodom. Ako možete, pomozite. I učitelj je hotio pomoći. U zalud. Kada mu je rekao da mu, kraj sve volje, pomoći ne može, učenik obnijemi i oči mu se zamračiše. Još koju godinu imao je učitelj pred sobom učenika, ali što duže učenik se je mijenjao sve više, bivao drugi čovjek. Na pokon se zatvore za njime vrata od škole, i njega metnulo nekamo na selo. I zaboravilo se je na njega, pak je i učitelj na nj sve manje mislio. Tako minu nekoliko godina. Bilo je o uskrsu. Učitelj putujući da se u slatkom obiteljskom krugu odmori od napora, ustavi se na nekoj maloj stanici. Dok čeka na kola, spazi blijeda zgurena čovjeka koj je izišao na istoj stanici. Došav bliže obistini se da je taj porušeni satrti čovjek njegov učenik. I priskoči mu da bi ga pritisnuo na toplo prijateljsko srce. Ali on osta nepomičan, i reče pružajuć svoju studenu, mršavu ruku, samu kost, hvala bogu sada je svemu kraj. Idem da se oprostim s bratom, a onda ni kamo nego u grob. Kako nam prilike nisu još bile prispjele, ni meni ni njemu, posadismo se na klup, i učenik ispriča učitelju, kašljajuć, tihim glasom ovo: Vi ste mi vidjeli u dušu, htjeli ste mi pomoći, ali niste mogli,

81.

Dalje.

Sve je danas kako je bilo u početku, kada nije bilo ni svijeta, ni toga lijepoga reda i lica kako sada, nego je sve, miješajuć se simo tamo, čekalo na snažnu ruku koja će u sve staviti red, svemu dati lice i obličje. Ili, ako voliš, sve je kano u noćnoj bici, kada pri blijedom svjetlu mjeseca ne raspoznaješ prijatelja od neprijatelja. Ili kano u bici na ladjama, kada zaglušeni burom i vijavicom vjetara i šumom kipećih valova i lomljavom brodova i pljuskom vesala i glasovima zapovjednika i pomaganjima padajućih ne znamo što bi, i ne imajući priliku pokazati da smo hrabri, obaramo se, joj bijede, jedni na druge ter se ubijamo.

---

hvala vam i bog vam platio. Ljudi će reći, znam, da sam ja kriv što sam na to došao, i jesam, ali ne sam. Metnulo me, znate, u ono selo. Posla malo, razgovora ni za lijek, knjiga ni otkud, jedva sam, bogac, nasmagao da ne hodam gol i bos. I onda se, ne znam za što, počelo menom loptati. Moje srce svaki dan pustije, praznije, ni gusle me nisu veselile više. I dojde onaj mrki, crni, strašni dan. U mojoj vlažnoj sobici mrak, vani magla i blato, u meni prazno. I iskrsnu mi pred oči oni slatki časi, kad je moje ubogo srce bilo puno ljubavi za gusle, za prirodu, za drugove, i za vas Probudivši se iz tih sanja spazim nad sobom gusle, i ja ne znam kako je to došlo zgrabim gusle, lupim ih o stijenu; gusle se razdrobiše, ja ostah bez srca. Obeznanih se, legoh, usnuh. Uh kakove su grozne slike i prikaze mučile moj san! Kad se probudim, slomljen sav i izmučen, vidim komade od gusala po sobi razbacane, srce mi se stisne, zastrepim cijelim tijelom. Sada je sve gotovo, rekoh si. I bilo je gotovo Što se je kasnije dogodilo ne ću vam pripovjediti. Ako hoćete možete čuti od drugih Po tome što ste od mene čuli, znati ćete koliko vam je vjerovati njihovim riječima. Tà i medju nama jih ima koji se, glupi ili zlobni rugaju tudjoj nesreći. Ali ima bog! — To su mu bile zadnje riječi U to nam prispiju prilike, ustanemo, i rečemo si s bogom. I zaronih zadnji krat poglede u njegove upale staklene mrtve oči. Bože koliko more žalosti, a iz toga mora kakove su iznirale strahote! Jao onima koje će te strahote strašiti pred božjim sudom! — Za neko vrijeme čitalo se je: umro je N. N. u najljepšoj dobi. Jedni su bez srca pisali, drugi bez srca čitali: umro je. A kolike su grozovite tajne zakopane u toj riječi! — Sveti Gregor veli negdje ako ćeš vatrena objesna konja učiti vožnji, ne tuci ga nego gladi. Tko toga ne zna predaj uzde drugomu, da ne pokvariš, može biti, ne ubiješ konja. Vi koji imate, po vašem pozivu, cijeliti rane, ne ranjajte još gorje, jer onaj koj je drugomu kriv da pogine njegov je ubica, i duša će se propaloga iz njegovih ruku tražiti. Tako je rekao bog na usta proroka Jezekiela.

82.

Dalje.

I nije svijet ovakov a svećenik bolji, nego meni se čisto vidi da se danas ispunjuje ono staro proklestvo: postao je svećenik kano i puk. I nije prosti samo svijet ovakov, a ugledniji i odličniji bolji. Nego ovi i dižu očit rat na svećenike, a oružjem da predobiju služe se pobožnošću.[1] I ja ne korim one koji to trpe za vjeru i za uzvišena i prva pitanja, nego, ako ću istinu reći, još ih i hvalim, i š njima se skupa veselim. I dao bog, bio i ja od ovih junaka koji se za istinu bore i obružuju, dà, pohvalit ću se, ja i jesam od njih jedan. Bolji bo je slavan rat, nego mir koj odalečuje od boga. I za to krotku borcu daje oružje duh, da bi se mogao dobro boriti.

83.

Dalje.

Ali danas ih ima koji se bore za sitnice i beskorisne stvari, a za pomagače u zlu uzimaju koga samo mogu, vrlo ludo i slijepo. I onda uvijek jim je na jeziku vjera, i to sveto ime uvlače u svoje tašte prepirke. A zbog toga, naravski, mrze na nas pogani, i mi — to je najgorje — ne možemo reći da pravedno na nas ne mrze. Mrski smo i onima medju nama koji su pametniji i pravedniji, nije dakle čudo ako smo prostomu svijetu koj će jedva priznavši pohvaliti i ono što je lijepo i dobro.

84.

Dalje.

I zidaju na našim ledjima grešnici,[2] i što mi izmišljamo jedan na drugoga, tim se oni služe proti nam svima. I postasmo prizorom ne angjelima i ljudima, kano što je to bio najsrčeniji od borilaca, sv. Pavao, koj se je borio proti vlastima i oblastima,[3] nego svim skoro zločestim ljudima, i pri svakoj zgodi i na svakom mjestu i na skupštinama, na pijan-

[1] Kano što se svećenici pogrdjuju, drug druga, tako se i ljudi od svijeta, revnitelji tobož za pobožnost, služe tim pogrdama na svećenike, da jih obruže i time pod se sprave.

[2] Ps. 128, 3.

[3] I. Kor. 4, 9.

kama, na veselim i žalosnim sastancima. Već smo došli čak i na pozornicu, plakao bih kad to govorim, te nam se smiju kano najsramotnijim prizorima. I ništa nije tako slatko čuti ni vidjeti kako kršćanin kad se meće na rug i izlaže smijehu.

85.

Dalje.

To nam je plod naših domaćih borba. To imamo od onih koji se odveć bore za onoga koj je blag i krotak. To od onih koji boga više ljube nego je korisno. U nadmetanju i drugim tjelesnim borbama nije dozvoljeno izlaziti iz postavljenih granica, jer bi oboren bio vikom i sramotom i izgubio bi pobjedu onaj koj bi, boreći se, prešao preko granice, ili učinio drugu pogrešku, pak bio on ter kako srčen i vješt. Za Krista pako ako se bude tko borio ne po Kristu, zar će ugoditi miru, boreći se za mir kako ne valja ?

86.

Dalje.

I demoni evo strepe još i danas kad čuju Kristovo ime,[1] nije bo njegovo ime niti s naše zloće izgubilo snagu, a nas nije sram to tako slavno ime, i onoga čije je ime, sramotiti, i ako čujemo gdje, samo da ne na sav glas i danomice, viče: Ime moje huli se zbog vas medju poganima.[2]

87.

Dalje.

Ne bojim se ja rata iz vana,[3] niti onoga zvijera koj se je sada digao na crkve, suda vražjega, grozio se on ognjem, mačima, zvjerima, ponorima, propastima, i ako je on okrutniji od svih koji su kada bijesnili, izmislio on novih još i kamo težih muka.[4] Jedan imam ja proti svemu tomu lijek, jedan put k pobjedi — Krist bude moja slava[5] — smrt na ime za Krista.

---

[1] Jak. 2, 10.

[2] Rim. 2, 24.

[3] Ne bojim se od vražjega kòta,
Neka ga je ko na gori lista,
No so bojim od zla domaćega. Gorski vijenac.

[4] Julijan odmetnik.

[5] Filip 3. 3.

88.

Dalje.

U tom pako boju koj ja bojujem ne znam što ću, kakovu ću naći pomoć, kakovu riječ mudrosti, kakovu milost, kakvim ću se oružjem oružati proti vražjim varkama. Koj će Mojses, raskriliv ruke na gori, pobijediti toga neprijatelja, da bi nadjačao križ kojemu je on s raskriljenim rukama bio kip te ga u naprijed naviješćao?[1] Koj će ga, poslije njega, Josue pobijediti, stavivši se skupa s vrhovnim vodjem božjih četa u bojne redove? Koj će ga David nadjačati, ili u gusle kucajuć, ili praćkama ratujuć, od boga opasan silom da ratuje i od njega imajuć prste uvježbane na bitku? Koj će ga Samuil nadbiti, i moleći se za puk, i doneseći prikaze za nj, i mažući za cara onoga koj bude znao jači biti od neprijatelja? Koj će Jeremija plakati sve to, pišući jadikovke za Izrail?

89.

Dalje.

Tko će vikati: poštedi Gospode svoj puk, i ne predaj svoju baštinu, da njima obladaju narodi?[2] Gdje su Noe i Jov i Daniel koji skupa zagovaraju i skupa se broje, da se za nas pomole, jeda bi malo utulio rat, da bi opet došli k sebi te se, tà i vrijeme je, spoznali jedan drugoga, da ne budemo više Juda i Izrail, nego jedan Izrail, ne više Rovoam i Jerovoam, ne više Jerusolim i Samarija, koji su, svaki o sebi, i u ropstvo predani, i okajani.

90.

To djelo vidjelo se preteško Gregoru.

Ja za se ispovijedam da sam preslab za takov rat, i za to sam okrenuo ledja, pokrio lice i tražio sam samcit sjedjeti što sam bio pun grčine, i šutjeti znajuć da je vrieme zlo, da su stali ritati se koji su bili ljubljeni,[3] da smo postali sinovi od-

---

[1] I dokle Mojses držaše u vis ruke svoje, nadbijahu Izraelci, a kako bi spustio ruke, odmah nadbijahu Amaličani. II. Mojs. 17, 11.

[2] Joel 2, 17.

[3] Ali se Izrael ugoji. pa se stade ritati, utio se, udebljao i zasalio, pa ostavi boga koj ga je stvorio, i prezrije stijenu spasenja svojega. V Mojs. 31, 15.

metnici mi, vinograd nasadjen dobrom lozom, vinograd istinit, sav plodan, ugledan sav, lijepo od nebeske rose ničući, da mi se je okrenuo na sramotu ures ljepote, pečat moje slave, vijenac moje dike. Ako je pako tko dosti jak i srčen za to djelo, ja ga cijenim blažena zbog njegove jakosti i srčenosti.

91.

Tim teže, što se je boriti i s tijelom.

I još nisam govorio o nutrnjem ratu u nama, to jest o ratu s strastima kojima nam i dan i noć dosadjuje tijelo, po zemlji puzajuće, što potajno što javno. Nisam govorio ob onom talasanju, ob onom kolebanju, sad desno sad lijevo, kojemu su uzrok osjećala i druga vabila življenja, o glibu blata u koj smo ugrezli, o zakonu grijeha koj vojuje proti zakonu duha ter radi pokvariti u nama carsku sliku, i sve što je božjega izlijeva na nas snišlo. I za to jedva će svladati tvar što ga k zemlji vuče onaj koj se je dugo vježbao u filosofiji, i koj je korak po korak oslobodio svjetloličnu i po izvoru plemenitu dušu od tijela koje se po zemlji vuče te je s tminom spregnuto, ili onaj na koga se smiluje bog, ili u kojem se je sdružilo jedno i drugo,[1] i komu je najveća briga pogled svoj upravljati k nebu. Prije pako nego si svladao tijelo, i koliko je dosti očistio dušu, prije nego si visoko digao se nad druge, bogu se približivši, primiti ili predstojničtvo nad dušama, ili posredničtvo medju bogom i ljudima (to bo je, mislim, svećeničto) nije, po mojem mišljenju, bez pogibli.

92.

Koj je bio razlog Gregorovu strahu?

Ali od kuda je taj strah došao na mene? Ne bih rad da me držite strašljivijim nego je lijepo, na suprot rad sam da me još hvalite, i te kako, zbog moje opaznosti. Čujem od Mojsesa, kada ga je na razgovor pozvao bog, tada ih je više bilo pozvano na goru, medju njima i Aron s dvjema sinovima svećenicima, i sedamdeset starešina od vijeća. Svi ostali dobili su zapovijed klanjati se samo iz daleka, jedini Mojses smio se je približiti; puk pako nije smio niti ići na goru. Time se je htjelo pokazati da nije svakomu

[1] To jest, koj se je sam puno vježbao u kršćanskoj filosofiji, i koga je i bog svojom obilnom milošću očuvao od grijeha.

dopuščeno bogu se približiti, nego onomu samo koj je kano Mojses jak podnositi božju slavu. A još prije kada su počeli davati se zakoni, druge su u nizini zadržale trublje, i munje, i gromovi, i tmina, i gora sva u dimu, i strahovite prijetnje: i zvijer, ako se takne gore, bude kamenovan, i srećni su i presrećni bili što su, i ako čisto osvećeni, smjeli samo glas božji čuti, Mojses pako i uspinje se i ide u oblak, i zakone prima, i ploče uzima, za obične ljude zakon po slovu, za one koji se dižu nad obične ljude zakon po duhu.[1]

93.

Dalje.

Za tim čujem za Nadava i Aviuda da su samo za to što su za kâd upotrijebili tudj oganj od tudjega ognja i poginuli, kažnjeni onim čim su i sgriješili, te su poginuli onda kada, i onako kako, su učinili grijeh[2]. I nije ih mogao da spase niti otac, koj je za Mojsesom bio pri bogu prvi. Znam i to da su, Heli svećenik i nešto kasnije Ozan, bili kažnjeni; onaj radi grijeha proti zakonu koj su počinili njegovi sinovi u pogledu prikaza — što su prije reda vadili prvine iz lonaca — i ako nije povladjivao njihovu grijehu, nego ih je još oštro i mnogo korio; ovaj pako, što se je samo takao škrinje koju je june na stranu poteglo; škrinju je očuvao, ali je sam poginuo, jer je čast škrinje čuvao bog.

94.

Dalje.

I to ja znam da se ni na tjelesima, niti svećenika niti prikaza, nisu trpjele skvrne, nego je bilo naredjeno da savršeni prikazuju savršene prikaze, čime se je, mislim, naznačivala u jedno savršenost duše. Nije bilo svakomu dozvoljeno ni taknuti se svećeničkoga ruha ni svećenoga sudja. Ni same prikaze nisu smjeli potrošiti, nego kojima je bilo dopuščeno, i to u svoje vrijeme, i na svojem mjestu. Na dalje bilo je zabranjeno ulje za mazanje pa-

---

[1] Koj učini nas vrsne da budemo sluge novomu zavjetu, ne po slovu nego po duhu, jer slovo ubija a duh oživljuje. II Kor. 3, 6.

[2] A sinovi Aronovi Nadav i Aviud uzevši svaki svoju kadionicu. metnuše oganj u njih, i na oganj metnuše kad, i prinesoše pred Gospodom oganj tudj, a to im ne bješe zapovjedio. Tada dodjo oganj od Gospoda, te pogiboše pred Gospodom. III Mojs. 10, 1 sl.

tvarati, i kâd na drugi način priređivati. Niti u hram nije smio stupiti koj nije bio čist na duši i na tijelu do najmanjih sitnica. Kamo li da je tko smio unići u svetište, u koje je jedan samo od njih, i to jedan samo put u godini, imao pristup! Kamo li da je svakomu bilo prosto taknuti se bud okom bud prstom zastora, ili pomirilišća, ili škrinje, ili heruvima!

95.

Dalje.

Kad sam ja to znao, kad sam još k tomu znao da nitko nije dostojan velikoga i boga i prikaza i prvosvećenika, ako nije prije sama sebe prinesao bogu žrtvu živu, svetu; ako nije postao duhovan poklon, ugodan bogu; ako nije prikazao bogu prikaz hvale i duh skrušen — takov samo prikaz išće onaj od koga imamo sve —: kako bih se ja bio mogao usuditi vansku žrtvu, odsijev onih velikih otajstva, dostojno mu prinositi? Ili kako sam smio uzeti na se ruho i ime svećeničko prije nego sam svetim djelima posvetio si ruke? Prije nego sam priučio oko trijezno gledati stvorove tako te se, gledajući, divim samo stvorcu, a ne škodim stvoru? Prije nego su mi uši kako treba otvorene Gospodovu nauku, prije nego sam dobio uho koje ne čuje teško, nego je u zlatnu naušnicu metnut sjajan kamećak, to jest riječ mudra čovjeka u poslušno uho? Prije nego su mi usta otvorena da dišu, ili pak raširena i napunjena duhom koj govori svete tajne i dogmate? Prije nego su mi usne, kako veli mudrost, zatvorene, da pazim na božje stvari, a ja bih pridao, i otvorene, kad je tomu vrijeme? Prije nego se je jezik napunio veselja, i postao božanstvenoga slatkospjeva lučac, budjen slavom, ustajuć rano i pjevajuć, dok se umoren ne prilijepi grlu? Prije nego su mi noge stale na pećinu, hitre kano u jelena, prije nego su se moji putevi upravili po bogu, niti se malo niti ni malo ne odalečujuć? Prije nego je svaki moj ud postao oružje pravici, prije nego se je odložilo sve što je smrtno, progutano od života, da se pokorava duhu?

96.

Dalje.

Tko će to smjeti prije nego mu je od svetih i u ognju očišćenih božanstvenih besijeda gorilo srce kad su mu se otvarala pisma? Ako ih još nije triput ispisao na površini srca, da bi duh

Kristov postao njegov? Ako još nije unišao u blago, drugima sakrito, nevidimo i tamno, da i gleda njegovo bogastvo, i njime da obogaćuje druge, ono što je duhovno na duhovan način prosudjujuć? Tko će to smjeti, ako još nije, kako valja, gledao kako je sladak Gospodin, ako još nije pogledao u njegov hram, ili bolje, ako nije postao hram boga živoga, i živ stan Krista u duhu? Tko će to smjeti, ako još nije spoznao kako su kipovi i istina što srodni što različni, ter se udaljio od onih a priložio istini da bi, ostavivši slovo koje je zastarjelo, služio duhu koj je nov, i posve prešao k milosti od zakona koj se puni na duhovan način kad se ostavi što je tjelesno?

97.

Dalje.

Tko će to smjeti, ako još nije prošao sva imena i sve sile Krista, i djelom i zorom, i ona koja su visoka i prva, i ona koja su niska, zbog nas, i pošljednja? Ta imena jesu: bog, sin, slika, slovo, mudrost, istina, svjetlo, život, sila, dah, izlijev, sjaj, tvorac, car, glava, zakon, put, dveri, temelj, pećina, biser, mir, pravičnost, posvećenje, otkupljenje, čovjek, rob, pastir, janjac, prvosvećenik, prikaz, prvorodjeni pred stvorom, prvorodjeni iz mrtvih, uskrs. Tko će to smjeti, ako slušajuć ta imena i stvari pri tom ništa ne misli, ako još ne ima nikakva općenja s slovom, niti ne prima od njega, na koliko i jest i imenuje se sve što je gore redom nabrojeno?

98.

Dalje.

Tko će to smjeti, ako si još nije dao truda niti se nije naučio govoriti božju mudrost, sakritu u otajstvu, nego je još dijete, još se mlijekom hrani, još se ne broji u Izrailu, ako još ne može Kristov križ nositi kano čovjek, ako još nije drugi kakov odličniji ud: tko će, velim, smjeti, veseo i rad, dati se Kristovu tijelu postaviti za glavu? Kad bi mene pitao za sud i savjet, toga ne bi učinio. Tko zna kolika je sreća tu službu dobro obavljati, a kolika je nevolja zlo ju vršiti, drhtati će i strepiti od straha.

99.

Dobro je biti sakritu.

Drugi plovi za trgovinom, govorah, i daleka prevaljuj mora, i daj se nositi od vjetara i talasa, da i mnogo privrijedi, bude li

sreće, i velike pogibli da prepati: onaj na ime koj je osobito vješt ploviti i trgovati. Meni je pako milije na kraju ostati, malu i slatku brazdu orati, iz daleka slati pozdrave i dobitku i moru, i živjeti kako mogu, s komadićem krušca, i dane provoditi mirne i bez pogibli,[1] nego bacati se u dugu i veliku pogibel zarad velikih dobiti.

100.

Teško breme za jaka je čovjeka.

Za čovjeka velika duha škoda je ako se ne prihvati velikih dijela, i svoju krijepost ako ne protegne na mnoge, nego se ustavi na malim stvarima. To je baš tako kano da velikim svjetlom osvijetliš malu kuću, ili u oružje za snažna mladca ako obučeš dječije tijelo.[2] Za slaba pako čovjeka ne ima opasnosti onda, ako se optrši malim bremenom, a ne podmetne vrata teretu koga ne može nositi, drukče biti će mu za plaću rug, i još k tomu pogibao. Tako i tvrdju zidati ne stoji dobro nego onomu koj ima čim ju izidati, kano što je rečeno. (Luka 14, 28 sl.)

S kojih se je razloga vratio Gregor.

101.

Prvi razlog: ljubav k općini.

To je obrana moga bijega, duga, mislim, i odveć. To su razlozi za što sam se udaljio od vas, prijatelji i braćo, meni na žalost, a mislim i vama; ali drukče nije moglo biti, tako se je barem meni tada vidjelo. Natrag pako dovela me je najviše želja za vama, i što sam opazio da i vas srce vuče za menom. Jer ništa ne rasplamćuje ljubavi tako kako vraćena ljubav.

---

[1] Quodsi
Frigida curarum fomenta relinquere posses,
Quo te coelestis sapientia duceret isses.
Hoc opus hoc studium parvi properemus et ampli,
Si patriæ volumus, si nobis vivere cari.
Horac (Ep. ad Jul. Florum)

[2] Mnogo ognja pod malijem loncem,
Al će prsnut, al prolit mlijeko.
Petar Njeguš.

102.

Drugi razlog: starost i slabost roditelja.

Drugi pako razlog jest, briga i muka moja, starost na ime i slabost svetih roditelja, koji su zbog mene više nego zbog starosti nemoćni. To su: Avraam taj patrijar, moja časna glava, i Sara koja nas je i na duhovan način rodila u vjeri. Njima biti štapom u starosti i uporom u slabosti, to sam se najprije zavjetom zavjetovao, i učinio sam već koliko sam mogao tako te sam prezreo i filosofiju,[1] meni najčasnije i imanje i ime, ili da govorim pravije, mislilo se je da sam se odrekao filosofije kojom sam se prije bavio. Nisam mogao podnesti da mi propadne sva muka za taj jedini razlog, na ime da živem filosofiji, i da izgubim blagosov za koj se veli da ga je jedan od starih svetaca ukrao, prelastivši oca jelom i krivim vlasima, ter je tako uhitio dobru stvar, ali ne na dobar način, prijevarom. Te dvije stvari jesu razlog za što sam podlegao i voljno se podao. A ja mislim da nije ludo što sam se podao tijem dvijem razlozima, na stran metnuvši protivne. Jer kano što je svačemu, tako je i vrijeme biti pobijedjenu, i bolje je podleći s poštenjem, nego pobijediti nepravično i sebi na škodu.

103.

Treći razlog: strah da ne bude neposlušan.

Treći pako i najveći razlog — još taj kad navedem o drugima ću mučati — bio je taj: opomenuh se davnih dana,[2] ter povrativši se duhom na neku drevnu pripovijest, tamo sam našao svjeta za moj položaj. Jer griješili bismo misleći da je sve to pisano u ludo, da nije nego hrpa riječi i dijela nagomilana da se zabavljaju oni koji slušaju, ili dražilo za uho samo da projde čas. Tako djetinjiti prosto budi pričama i grcima koji, za istinu slabo se starajući, zamamljivošću slika i čarom pripovijedanja draže i uho i dušu.

104.

Dalje.

Mi pako koji i na najsitniju sitnicu tako pazimo da nam budnosti duha ne izbjegne ni crta ni tačka, mi ne damo, to bo nije

[1] Življenje u samoći bogu i sebi.
[2] Psal. 142, 5

dopušćeno, da su se sveti pisci u ludo trudili kada su bilježili i najneznatnija djela, niti da su ta djela u ludo do danas sačuvana u uspomeni, jer znamo da je to učinjeno za to da nama služi naukom od davnine sačuvanim, kako nam se je u spodobnim prilikama, dojde li zgoda, razabrati i vladati: toga da se klonimo, to da biramo, idući po tragu navedenih primijera koji nam služe za zakon i izgled.

105.

Dalje.

Kakva je dakle ta pripovijest, i od kuda savjet? Ne će, mislim, škoditi, ako ju zbog drugih, da ne bi krivo sudili, na kratko spomenem. Bježao je i Jonas pred božjim licem, ili bolje mislio je da bježi. Ali uhvatilo ga more, uhvatila bura, i ždrijeb, i utroba kita, i trodnevna grobnica, kip uzvišenije tajne. On je pako pobjegao da ne bi, donesavši žalosnu i nezgodnu vijest Ninivićanima, poslije bio zatečen u laži, kada se na ime grad, učinivši pokoru, spase. Nije njemu, to se zna, bilo žao da se spasu grešnici, ali ga je bilo sram da služi laži, on je, rekao bih, gorio za čast i vjerodostojnost proročtva, jer se je bilo bojati da će te vjerodostojnosti ne stati po njemu, svijet bo ne može razumjeti dubinu božje mudrosti u takovim djelima.

106.

Dalje.

Ali kako sam ja čuo iz ustiju nekoga u takovim stvarima učena čovjeka koj ne razlaže nezgrapno što se u toj pripovijesti vidi smiješno, i koj je vrijedan razumjeti dubinu proročkih misli, ni to nije bio pravi razlog za što je blaženi Jonas okrenuo ledja, za što je bježao u Joppe, a iz Joppe opet u Tars, povjerivši sebe, bjegunca, moru. Jer ne da se misliti da on, prorok, ne bi bio znao božju namisao: da je po velikoj svojoj mudrosti, i po neispitljivim sudovima svojim, i po neistražljivim i nedohvatljivim putovima svojim za to samo zaprijetio se Ninivićanima, da ne bi na njih došlo ono zlo koje jim je naviješćeno. Ako je to znao, onda je i bio poslušan bogu, na kakov on god način hotio spasti one ljude. Da bi pako prorok bio nadao se sakriti na moru te pobjegav izmaći božjemu velikomu oku, to je, reče, tako ludo i nespretno i pomisliti da se ne samo ne može vjerovati o proroku, nego ni o drugom čo-

vjeku koj je pri pameti te zna tko je bog, i koja je njegova vlast nad svime što jest.

107.

Dalje.

Znao je znao Jonas, reče onaj koj mi je govorio i komu ja vjerujem, znao je bolje nego nitko za što i u koje ime nosi Ninivićanima vijest, znao je, ako pobjegne da promijeni mjesto ali bogu da ne izmače. Jer pred njim ne pobježe nitko, sakrio se on zemlji u utrobi, ili morskoj u dubini, podigao se krilima, ako tomu ima način, i uznesao se u uzduh, zavukao se adu u najnižje nizine, ili obukao se u debele oblake, ili izmislio budi što, što bi se samo izmisliti moglo, da se bolje sakrije. Jer jedini je bog komu ne izmače nitko, komu se ne opre nitko, kada hoće koga da uhvati i pod ruku metne. On pretiče brze, zaludjuje pametne, povaljuje jake, snizuje visoke; kroti smjelost, jakost krši.

108.

Dalje.

Znao je dakle Jonas da je snažna ruka božja, kad je njome prijetio drugima; nije on mislio da će posve pobjeći pred bogom. Nego što je vidio da Izrail pada s svoje visine, i što je opazio da proročka milost prijelazi na pogane, za to mu se ne će nositi vijest, za to odvlači ispuniti nalog. I ostavivši gledališće veselja — to bo znamenuje Evrejima Joppe — staru, mislim, visinu i odliku, bacio se je u more žalosti. I zato ga goni bura, za to spava, za to se lomi brod, za to se budi, za to na njega pada ždrijeb, za to priznaje bijeg, za to ga bacaju u more, za to ga proždire kit ali ne ubija, nego on u ribi priziva boga, i — čudo — za tri dana izlazi živ kano Krist. Ali ostavimo razlaganje o toj stvari koje ćemo za kratko vrijeme, ako bog da, briznije da izradimo.

109.

Dalje.

Sada pako — da se vratim na ono o čem sam mislio govoriti — došla mi je ova misao: Jonasu moglo se je nešto i pregledati što se je otimao da ne proriče, s razloga koj sam naveo. Ali ja, koj bih mogao navesti razlog ja, ili kako se braniti, kada se ni

sada još ne bih dao ukrotiti, kada bih i sada još nastavljao odbijati ovaj, hoćeš laki hoćeš teški, jaram crkvene službe koj mi je naprćen?

110.

Dalje.

Jer ako tko dopusti — a to je jedino čemu se ovdje ne može prigovoriti — da stojimo odveć nisko nego da bismo bili za božjega svećenika, i da je potrebno prije biti vrijedan crkve, onda svetišta, a onda istom predstojničtva, drugi nas, može biti, ne bi odriješili od optužbe da smo svoje glave. Onima pako koji su neposlušni rečena je strašna prijetnja, i čeka ih strašna kazna, kano što i one na suprotnoj strani koji se ni malo ne ustručavaju, ni malo ne boje, niti se, kano nekoć Saul, ne sakrivaju pod domaćim sudjem ako se, budi kako brzo, zovu na predstojničtvo, nego su s mjesta gotovi, kano da se radi o kakovoj običnoj i te kako lakoj stvari, a radi se o stvari gdje ne pomaže kasnije drukče si predomisliti, gdje se ne možeš više rasprtiti, kad si se jedan put oprtio.

111.

Dalje.

Zbog toga sam se mučio premišljajući što mi je činiti, i bio sam postavljen medju dva straha, od kojih me je jedan tiskao dolje, drugi dizao gore. I kada sam dugo mislio, i simo i tamo, i kada sam se dugo mjerio, i na jednu i na drugu ruku, nagibajući, kano rijeka nestalnim vjetrima gonjena, sada lijevo sada desno, na pokon sam se podao strahu koj je bio jači, i evo me, pobjedivši, vuče strah da ne budem neposlušan. I gledajte da sam pravičan sudac i jednomu i drugomu strahu, jer niti ne idem za predstojničtvom koje mi se ne nudja, niti odbijam ono, koje mi se daje. Ono mogao bi učiniti čovjek drzovit, ovo čovjek neposlušan: jedno pako i drugo bilo bi nepametno i nepristojno. I nisam niti preveć smjel niti preveć plašljiv; ne smjel, jer me strah usteže da ne skačem za svakom čašću, ne plašljiv, jer imam toliko srca da ne bježim pred svakom čašću. Tako ja o tim stvarima mislim.

112.

Dalje.

I — da budem još jasniji — strahu od časti mogao bi u pomoć doći zakon poslušnosti, jer bog po svojoj dobroti vjeru nagra-

djuje, i potpunim glavarom stvara onoga koj se u njega uzda, i sve svoje nade u njega postavlja. Neposlušnu pako ne znam tko će u pogibli pomoći, i na koju će se pozvati svetu riječ da mu duši bude lakše? Strah nas je na ime da zbog onih koji se našoj brigi predaju ne čujemo riječi: njihove ću duše iz vaših ruku iskati. I: kano što vi odbiste mene da ne budete vodji mojemu puku i vladari, tako ću i ja odbiti vas da vam ne budem car. I: kano što ne htjeste čuti moga glasa, nego daste tvrda ledja, i biste neposlušni, tako će biti kada budete prizivali mene a ja se ne ću ozirati na vašu molbu, niti je ne ću posluhnuti. Takovi glasi, ne dao bog, da nam dojdu od pravednoga sudca kojemu, i ako veličamo smilovanje, veličamo i pravednost.

113.

Dalje.

Ali da se opet vratim u povijest. Motreći najimenitije muževe iz davnine, eto što vidim. Kada jih je milost izvolila budi za predstojničtvo, budi za proročtvo, jedni su drage volje skočili na poziv, drugi su pako milost od sebe turali; a ne kori se niti plašljivost onih koji se nisu dali, niti spremnost onih koji su bili smjeli; oni bo nisu se dali bojeći se veličine službe, ovi pako išli su voljno, uzdajući se u onoga koj zove. Gotov je bio Aron, a Mojses se je branio, rad je poslušao Isaja, a bojao se je zbog mladosti Jeremija, i nije se dao da bude prorok prije nego je od boga dobio i obećanje i snagu nad svoju dobu.

114.

Dalje.

Tim razlozima ja se opčinjam sám, i moja se duša malo po malo topi i mekša kano željezo u ognju. Razlozima pako uzimam u pomoć i vrijeme, a svjetuju me i pravični sudovi božji kojima sam predao sve svoje življenje. Za to se ne otimam ni ne prigovaram, veli moj Gospod, kad je bio ne zvan na vlast, nego vučen na klanje. Pače i padam na koljena, i prostirem se pod snažnom rukom božjom, i prošćenje prosim za prijašnju tromost i neposlušnost, ako sam u tom pogriješio štogod. Šutio sam, ali ne ću šutjeti do vijeka. Uklonio sam se za čas, da bi malo pogledao u se, i da bi se razabrao od žalosti. Ali sada sam gotov uzvisivati Gospoda

u skupšćini, i hvalu mu uzdavati na stolici starešina. Ako me zbog prijašnjega oklevanja ide ukor, zbog sadanje pripravnosti zaslužio sam da mi se prosti.

115.

Predaje se i ocu i stadu.

Ali čemu duže trošiti riječi? Evo nas, vaši smo, o pastiri i u pastirstvu drugovi. Tvoji smo, o stado sveto i dostojno Krista, prvoga pastira. Tvoj sam, oče, pobjedjen posve, i poslušan po Kristovim zakonima više, nego po zakonima toga svijeta. Evo ti poslušnosti, na uzvrat daj blagosov. Vodi i ti tvojim molitvama, put pokazuj tvojom riječju, ukrepljuj duhom. Blagosov očev učvršćuje kuće djeci. Jeda bismo bili učvršćeni, ja i ova duhovna kuća koju sam si odabrao, i u kojoj želim počivati u vijek vijeka, prenesen iz crkve ovdje dolje u crkvu ondje gore, i u veselje prvorodjenika zapisanih na nebesima.

116.

Kraj.

Molba je dakle moja takova, i tako razložna. Bog pako mira koj je od obojega napravio jedno, i mene povratio vama a vas meni, koj postavlja care na prijestole, i od zemlje podiže siromaka, i iz blata uzvisuje praznova, koj je izvolio Davida svoga roba i uzeo si ga od stada ovaca kad je bio zadnji medju sinovima Jese i najmladji, koj daje riječ vjesnicima evangjelja s velikom snagom, da bi evangjelje svoj cilj dostiglo: on nas uzmi za desnu ruku, i vodi putem svoga savjeta, i primi s slavom, on koj pase pastire, i vodi vodje, kako bismo pasli njegovo stado u znanju, a ne u sudovima nevješta pastira: ono je starima bio blagosov, ovo kletva. On dao snagu i jakost svojemu puku, te si stvorio stado svjetlo i bez mrlje i vrijedno nebeske staje u stanu veselećih se, u svjetlosti svetih, kako bismo u njegovu domu svi pjevali slavu, i stado i pastiri, u Kristu Isusu, Gospodu našem, kojemu sva slava u vijeke vjekova.